

"Kaf, Şereflî Kur'an'a cıvılsım." Kaf 50:1

46 İLİSKÜV 2011
Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

DİN VE HAYAT

TDV - İSTANBUL MÜFTÜLÜĞÜ
DERGİSİ
SAYI: 2 - YIL: 2007

YAYIN YÖNETMENİ
Prof. Dr. Mustafa ÇAĞRICI

YAYIN KOORDİNATÖRÜ
Kadirye AVCI ERDEMLİ

EDİTÖR
Karime CESUR
karime.cesur@gmail.com

YAYIN EKİBİ
Abdülkadir YATÇIN
Ahmet BEHŞİZ
Deniz ÖZGÜL
Emine ARSLAN
Karime CESUR
Mahmet YÜKSEL
Meşhûbî ARICI
Salim SELVİ
Sümeyye FARILDAR

TASHİH
Ahmet KARATAŞ

REKLAM SORUMLUSU
Ömer Fehmi ŞENTÜRK

GRAFİK TASARIM
ABY AYAN'S
0212 531 37 37

BASIM YERİ ve TARİHİ
TDV Yay. Mat. ve Tic. İşl. Şiş. Döş. Üretim Genel Şiş. No:11 Yenimahalle / ANKARA
Tel: (0312) 354 91 31
Faks: (0312) 354 91 32

ISBN: 978-975-389-505-7
Ağustos 2007

DAĞITIM
TDV Yay. Mat. ve Tic. İşl. İstanbul 1. Şiş. Modelleri Cad. No:14/1, Divanyolu Eminönü/İSTANBUL
Tel: (0212) 518 46 04
Faks: (0212) 518 83 07

Yayınlanan yazıların hukukî-hissesal sorumluluğu yazarlarına aittir.

PARA İLE SATILMAZ

Editörden

Bismillâhırahmânırahîm

Rabbimize sonsuz hamd, Efendimize'e salât ve selam olsun.

İstanbul Müftülüğü'nün özel dizi olarak başlattığı yayınların ikincisi ile karşınızdayız. Birinci eserimiz yayın grubunun yoğun çalışmasıyla Peygamberimizin doğum yıldönümünü münasebetiyle yapılan etkinlikler çerçevesinde Nisan ayında "İnsanlığın Tükennemi Ümidî Peygamberimiz'e" ithafıyla hazırlanmıştı. Başta Diyanet İşleri Başkanımız olmak üzere eserin kendilerine ulaştığı ilim adamlarımız ve Diyanet mensubu görevlilerimiz beğenilerini, takdirlerini ve tekliflerini ifade etmişlerdir. Bunlar bizim için sizlere daha iyiyi sunabilmek ve eksiklerimizi giderebilmek adına teşvik edici unsur olmuş, gayretimizi arttırmıştır.

İsmi *Hikmete Çağrı / Yaratan Rabbinin Adıyla Oku* olan ikinci eserimiz, Kur'an eğitimi tarihi, ilk dönemden itibaren başlayıp devam eden hâfızlık müessesesinin önemi ile hâfız olma yöntemleri, tarih boyunca öğrenci öğretici profilinin sunulması, din adamının toplum içindeki saygınlığı, Kur'an öğretiminde velî-öğrenci-öğretici ilişkisi, yaz Kur'an kurslarında velî sorumluluğu gibi Kur'an'ın talim ve hıfzına dair faydalı olacağı umduğumuz makalelerin yanında; Kur'an'ın anlaşılmasına ve Kur'an'ın edebiyat, sanat ve müziğe yansıyan yönleri ile ilgili olmak üzere, alanında yetkin yazarlar tarafından kaleme alınan 30'u aşkın makaleyi içermektedir. Ayrıca Kur'an eğitiminde bir ekel olan Abdurrahman Gürses Hocamız'ın konu edindiğimiz portre bölümümüzün ve İstanbul kuralarından Miktad Temiztürk ile yaptığımız söyleşinin zevkle okunacağı kanaatindeyiz. Ecdadımızın Kur'an'a gösterdiği hürmetin örneklerini ve İstanbul Müftülüğü'nde muhafaza edilen taş baskılarla ilgili makaleleri ise arşiv bölümümüzde sunuyoruz.

Bilindiği üzere Diyanet İşleri Başkanlığı okulların tatil girmesiyle ilköğretimi tamamlayan çocuklarımızın, başta Kur'an-ı Kerim olmak üzere, aynı zamanda akaidimize ve ahlâka dair temel bilgileri öğrenmeleri için yurt çapında Yaz Kur'an Kursları dönemini başlatmaktadır. Kısıtlı zamanda verilecek olan bu eğitim çocuklarımızı sıkmadan yapılabilmesi ve istenilen düzeyde verimin alınabilmesi için öğretici, öğrenci ve velî işbirliği zarurî olmaktadır. Bir yanyıla bu amaca da yönelik olmak üzere yayınladığımız eserimizin faydalı olmasını ümid ediyoruz. Bu eserin oluşmasında fikirleri ve makaleleri ile katkıda bulunan değerli akademisyenlere, fotoğraf arşivini bizlere sunan Sayın Halit Ömer Camci'ya, minyatürlerin temin edilmesinde her türlü kolaylığı sağlayan TDV İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphane Müdürü Sayın Fatih Çardaklı'ya ve personeline, Diyanet çalışanlarına, yazılı ve görsel malzeme sağlanması, yayına hazırlık, baskı ve tasarım süreçlerinde katkısı olan herkese şükranlarımızı sunuyoruz.

Allah'ın çalışmalarımızı hayırlı ve bereketli kılması ümidindeyiz...

İÇİNDEKİLER

04

Prof. Dr. Mustafa ÇAĞRICI
kendisini Doğru Okuyana
Kur'an'ın Verdikleri

09

Yrd. Doç. Dr. İrfan BAŞKURT
İslâm Eğitimi Tarihinde
Öğretmen ve Öğrenci Profili

77

Dr. Mustafa KİTİK
Abdurrahman Gürses
Hocamız

85

Prof. Dr. M. Şevki AYDIN
Diyanet İşleri Başkanlığı'nın
Kur'an Kursu Politikaları

129

Tuğba YALÇIN
Ecdâdın
Kur'an'a Kefâlet ve Hürmeti

Kendisini Doğru Okuyana Kur'an'ın Verdikleri	04	Prof. Dr. Mustafa ÇAĞRICI
İslâm Eğitim Tarihinde Öğretmen ve Öğrenci Profili	09	Yrd. Doç. Dr. İrfan BAŞKURT
Kur'an Sünnet Birlikteliği	15	Doç. Dr. İbrahim HATİBOĞLU
Adâlet: Hakikatte İsbet	19	Emine YARIMBAŞ ÖĞÜK
İmam Hatip Liseleri, Aşere Takrib ve Tayyibe Kursları	24	Salim SELVİ
İlahiyat Fakülteleri	29	Banu GÜRER
Din Adamının Toplum İçindeki Saygınlığı	34	Fahri SAĞLIK
Kur'an-ı Kerim Hakkında Sorular ve Cevaplar	38	Bilal ESEN
Meâl Okumaları Üzerinden İsim Koyma	43	Nevin MERİÇ
Kur'andaki Câzibiyet ve Kaynağı	47	Doç. Dr. Murat SÜLÜN
Kur'an'ın Müziği ile Okunması	53	Yrd. Doç. Dr. Nuri UYGUN
Kur'an Kiraatları Üzerine	57	Prof. Dr. Abdurrahman ÇETİN
Kurrâ Miktad Temiztürk ile SÖYLEŞİ	62	Salim SELVİ
Hatırat	64	
Nasıl Hâfız Olunur, Nasıl Hâfız Ölümlü?	68	Doç. Dr. Nihat TEMEL
Afrikanlı Müslümanların Yazgeçemediği Kur'an Okulu	74	Doç. Dr. Ahmet KAVAS
Abdurrahman Gürses Hocamız	77	Dr. Mustafa KÜÇÜK
Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Kur'an Kursu Politikaları	85	Prof. Dr. M. Şevki AYDIN
Yaz Kur'an Kurslarında Verimliliğin Artırılması	92	Kazif YILMAZ
Kur'an Eğitiminde Anne ve Babaya Düşen Görevler	97	Nadir AVCI ERDEMLİ
Camiler Çocuklarla Çoşacak	100	Emine ARSLAN
Şiir	104	EHİ DURSUNÜST
Kalplere Şifa, Akllara Yol Haritası: KUR'AN	106	Mahmut AY
Kur'an-ı Kerim Terimleri	110	Nimet YILMAZ
Geleneksel Eğitimde Mekân Faktörü	114	Davut ÖZGÜL
Kur'an Kıssaları	116	Prof. Dr. Sadık KILIC
Dini Kıssaların Edebiyata Yansıması	121	Bekus İBRAHİMHAKKIOĞLU
İstanbul'dan Örnek Kâriyer	126	
Ecdâdın Kur'an-ı Kerim'e Hürmeti	129	Tuğba YALÇIN
Taş Baskı Kur'an-ı Kerimler	134	Ayhan İŞİK
Kur'an-ı Kerim ve Cilt Sanatı	139	E. Betül ÇAKIRCA

İSTANBUL MÜFTÜLÜĞÜ

Kendisini Doğru Okuyana Kur'an'ın Verdikleri

Kuşkusuz asırlar değişikliğe insanların ihtiyaçları, arayışları, amaçları, hayata bakışları ve ondan bekledikleri de değişmektedir. Kur'an'ın bu değişken beklenti ve arayışları değerlendiren, onlara cevaplar içeren açıklamaları, vaadleri ya da uyarıları vardır. Ancak konuya daha derinlemesine baktığımızda bu değişikliklerin yüzeyel olduğu; insanın asıl ihtiyaçlarının, sorunlarının ve beklentilerinin bu değişimlerin ötesinde ve daha da derinlerde bulunduğu görülmektedir. Kur'an bakımından asıl önemli olan, bu temel ihtiyaçların ve beklentilerin karşılanması, bunlarla ilgili

Prof. Dr. Mustafa ÇAĞRICI
İstanbul Müftüsü

sorunların çözümünün gösterilmesidir.

Peki bu değişimlerin neleridir?

Kuşkusuz insanın birçok konu hakkında değişmeyen arayışları varsa da bunların başlıcalarını dört ana noktada toplamak mümkündür.

1. İnsanlık tarihi bize göstermektedir ki insan oğlunun en temel ihtiyaçlarından biri *varlığı anlamak, kavramak, bunun için de varlığın görünür yüzünün ötesindeki gerçeğin, En Yüce Gerçeğin bilgisine ulaşmaktır.* Tarihin bütün dönemlerinde farklı görüntülerde de olsa insanlığın en temel gerçeklerinden biri olan dinî inanç ve yaşayış biçimleri bu arayışın birer ifadesidir.

İşte Kur'an-ı Kerim öncelikle insanın bu köklü ihtiyacı karşılamak, bizi varlığın görünür tarafının arkasındaki gerçekliğe götürmek üzere,

Kur'an'ı doğru okuduğumuzda varlığı, kâinatı ve bizzat kendimizi de doğru okuma imkânını elde ederiz. Ve o zaman Kur'an'daki her âyet, bütünü içinde yerini bulduğu gibi, Kur'an'ın bizim idrakimize açtığı evrendeki her şey de kuşatıcı mânâ içindeki yerine oturur. Bu suretle Kur'an sayesinde bu küllî gerçeğin alanına girmeyi başaran insan, kendi vüs'atince kâmil iman, yahut imanda yakın mertebesine ve aynı zamanda yalnız O'na kul olma, O'na kulluk etme iradesine de ulaşmış olacağından o insan sonuçta Allah'ın velisi (dostu) olmuştur ve artık O'nun lütfuyla karanlıklardan sıyrılıp nura, ışık ve aydınlığa kavuşmuştur.

sivrisinekten gezegenlere kadar varlıklar dünyasını, kâinat kitabını önümüze açar, idrakimize sunar; bizi, en temel hakikatin bilgisine, bütün varlıkların kendisi sayesinde var olduğu en yüce varlığın bilgisine ulaştırmayı amaçlar. Bu bakımdan Kur'an birçok defa kendisini ve diğer ilâhî kitapları hidayet, yani doğru bilginin ve doğru yolun kılavuzu olarak adlandırır.¹

Kur'an'ın kılavuzluğunda varlıklar dünyasına açılan insan zihni ve gönlü, bu dünyadaki hikmetli düzenden, görünen varlıkların arkasındaki idrakimizin ulaşabildiği zengin anlamlardan yola çıkarak, çok temel ve kuşatıcı sonucu yakalar. O sonuç, bütün varlıklar ve anlamlar dünyasının, aynı zamanda Yaratıcı'nın varlığının âyetleri, işaretleri, kanıtları olduğudur. Varlığa bu gözle bakamayanların kalpleri (akılları) varsa da idraksizdir, gözleri varsa da kördür ve kulakları varsa da sağırdır. Artık onlar diğer canlılardan daha şaşkındır. Çünkü, Allah'ın verdiği seçkin yeteneklere rağmen kendilerini hakikate kapatmışlardır.² Oysa Kur'an, onu okuyanın aklını idrak eder, gözünü görür, kulağını işitir kılmak ister. Kur'an, başından sonuna ilk bakışta nelerden

bahsediyor görünürse görürsün, özünde muhakkak sürette, görünürdeki varlıklar dünyasının arkasından fıskaran "göklerin ve yerin ışığı" ile aydınlanmamızı hedeflemektedir. Çünkü "Allah göklerin ve yerin nuru, ışığıdır".³ Bunun içindir ki O'na ait olan, O'ndan gelen her şey de nurdur, ışık ve aydınlıktır. Kendisine uyanları Yüce Allah'ın hoşnutluğuna ve esenlik yıllarına ulaştırır, karanlıklardan çıkarıp aydınlığa taşıyan ve dosdoğru yola ileten Kur'an nurdur, peygamber nurdur,⁴ diğer mukaddes kitaplar nurdur.⁵ Bunlar nur oldukları için hakikat, iyilik ve güzellik arayışımızda yolunuzu aydınlatırlar.⁶

Böylece Kur'an'ı doğru okuduğumuzda varlığı, kâinatı ve bizzat kendimizi de doğru okuma imkânını elde ederiz. Ve o zaman Kur'an'daki her âyet, bütünü içinde yerini bulduğu gibi, Kur'an'ın bizim idrakimize açtığı evrendeki her şey de kuşatıcı mânâ içindeki yerine oturur. Bu suretle Kur'an sayesinde bu küllî gerçeğin alanına girmeyi başaran insan, kendi vüs'atince kâmil iman, yahut imanda yakın mertebesine ve aynı zamanda yalnız O'na kul olma, O'na kulluk etme iradesine de ulaşmış olacağından o insan sonuçta Allah'ın velisi (dostu) olmuştur ve artık O'nun

lütfuyla karanlıklardan sıyrılarak nura, ışık ve aydınlığa kavuşmuştur.⁷ Zaten Kitab'ın indirilişinin asıl gayesi de budur.⁸

2. İnsanoğlunun diğer bir temel sorununun kendisi ve kendisinin bir parçası olarak bildikleri hakkındaki kaygısı, korkusu olduğu söylenebilir. İnsan kendisinin ve sevdiklerinin güvende olmasını ister. Ünlü müslüman düşünür ve âlim İbn Hazm (ö. 456/1064), insanın bütün endişelerinin, korkularının temelinde güvensizlik duygusu ve kaygısı olduğunu, bütün çabalarının

özünde de bu kaygıdan kurtulmak (tardü'l-hemm) bulunduğunu belirtir. İbn Hazm'in çağdaşı olan İmam Mâverdî'nin (ö. 450/1058) muhteşem eseri *Edebü'd-dünyâ ve'd-din*'deki şu cümle insan hayatının en büyük ihtiyacının şüphesiz bir özeti'dir:

"Güvenlik en mutlu hayat, adalet en güçlü ordudur."

Her birimiz, kişisel deneyimlerimizde güvenlik ve adaletin korumasından mahrum kaldığımızda ne kadar mutsuz ve kaygılı olduğumuzu, böyle durumlarda, sahip olduğumuz bütün imkanların ne kadar önemsiz kaldığını biliyoruz muyuz? İşte Kur'an-ı Kerim burada da bizim imdadımıza yetişmektedir. Kur'an'ın daha ilk süresi olan Fâtiha'yı okumaya başladığımızda Yüce Allah'ın *Rahmân* ve *Rahim* isimleriyle mukaddes kitabımızın bizi kucakladığını; Allah'ın şefkat ve merhametiyle, engin sevgisiyle ruhumuza ümit ve güven aşıladığını hissederiz. Bu duygu içinde Allah'ın kelâmıyla yine O'na dua ederiz:

"(Rabbimiz!) Ancak sana kulluk eder ve yalnız senden yardım dileriz. Bizi doğru yola ilet: Nimetine erdirdiklerinin yoluna; gazabına uğramışların yoluna, doğrudan sapmışların yoluna değil."

İman (inanma) ve emn (emniyet) aynı köktendir. Buna göre iman eden emniyette olur. Kur'an-ı Kerim ısrarla, gönlünü ve hayatını Allah'a kapatan insanın yalnız, yoksul ve çaresiz olduğunu hatırlar. Allah'a iman ederek ona saygıyla bağlanırlar, böylece "Allah'ın dostları" olanlar korku ve kederden, dolayısıyla güvensizlik

İnsanoğlunun en temel arayışlarından birinin de mutluluk olduğunda kuşku yoktur. Fakat mutluluk izafi bir kavramdır; tecrübeler gösteriyor ki mutluluk tek başına ve sartsız bir amaç olarak alındığında genellikle yıkıcı etimlere götürmektedir. İnsanın yaşadığı ve yaşamakta olduğu büyük acıların ta derinlerinde böylesine bir vahşi mutluluk arayışının bulunduğu kuşku yoktur ve insanoğlu mutluluk anlayışını, arayışını bu dünyanın zevkleriyle sınırladığı sürece bu acılar da sürüp gidecektir.

duygusundan kurtulmanın biricik çaresini de bulmuşlardır.⁹

3. İnsanın diğer bir ihtiyacı ve arayışı, içinde kendisinin de hem iyilik gördüğü hem ödev yüklenildiği bir ahlak dünyasının varlığıdır. Ahlak bilgileri ve düşünürleri, en kötü insanın bile dünyada iyiliğin büsbütün ortadan kalkmasını, her tarafa kötülüğün hakim olmasını istemeyeceğini; değer anlayışları değişse de tarihin bütün dönemlerinde ahlakın mutlaka var olduğunu söylerler. Şu halde ahlak antropolojik bir gerçekliktir, yani insan tanımının bir gereğidir.

Kur'an'ın hakim konularından biri de insanı acımasızlık ve hoyratlıktan kurtaracak olan bir ahlak terbiyesidir. Bütün kötülüklerin temelinde bencil ve çıkarıcı duygular bulunduğu için Kur'an ısrarla bencillik ve çıkarıcılığı bazan ağır bir üslupla eleştirir ve bunun apaçık bir sapkınlık

olduğunu bildirir.¹⁰ Kezâ yüzlerce âyette dostluk ve kardeşlikten, ahde vefadan, bağışlanmadan, yardımlaşma ve paylaşmadan, özveriden, sabır, tahammül, yumuşaklık, ağırbaşlılık, sükûnet ve teenniden, sevgi, şefkat ve merhametten; kısaca insanın kendi dışındakileri de en az kendisi gibi düşünmesinin, hatta mümkün olduğunca onların iyilik ve mutluluğuna kendisinininkinden daha önemli görüp, bu uğurda menfaatlerinden feragat etmesinin güzelliğinden söz eder. Böylece Kur'an-ı Kerim, kendisini okuyana, kâmil ahlakın, mükemmel insanîyetin bütün gereklerini sunar.

4. İnsanoğlunun en temel arayışlarından birinin de mutluluk olduğunda kuşku yoktur. Fakat mutluluk izafi bir kavramdır; tecrübeler gösteriyor ki mutluluk tek başına ve sartsız bir amaç olarak alındığında genellikle yıkıcı etimlere götürmektedir. İnsanın yaşadığı ve yaşamakta

olduğu büyük acıların ta derinlerinde böylesine bir vahşi mutluluk arayışının bulunduğu kuşku yoktur ve insanoğlu mutluluk anlayışını, arayışını bu dünyanın zevkleriyle sınırladığı sürece bu acılar da sürüp gidecektir.

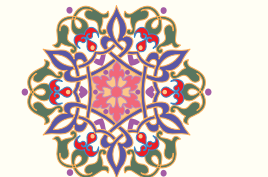
Buna karşılık Kur'an'ı doğru okuyan kimsede, asıl mutluluğun, basit ve çoğu zaman sonu kederle, hüsranla, acılarla biten gelip geçici hazlardan, zevklerden çok farklı olduğunun bilincine varır; hatta genellikle onların aksine olarak ebedi felahata olduğunu görür. Buna göre Kur'an'ın bütününi okuyup kavradığımızda şunun idrakine varırız: Eğer yukarıda özetlenen hakikat bilgisine, derin imana ve ubudiyet zevkine ulaşmayı başarmışsak; Allah'ın dostluğuna lîyakat kazanıp bu sayede O'nun merhamet dünyasına kabul edilmiş olmanın verdiği güven duygusunu ruhumuzda hissedebilişsek; nihayet gönlü dünyamızda herkese yer verip herkes için bir iyilik kaynağı olmaya götüren kâmil ahlak ve mükemmel insanîyet mertebesine ulaşmış isek en yüce, en kalıcı ve derin mutluluğu da hak etmişiz demektir. Bu mutluluk, Kur'an'da pek çok âyette türlü cennet nimetleriyle tasvir edilmektedir. Fakat en yüce mutluluk, Kur'an-ı Kerim'in her şeyin üstünde ve her şeyden daha değerli olduğunu bildirdiği Allah rızasıdır;¹¹ her bakımdan doğruluk çizgisinden giden ve bu çizgide gitmesinin karşılığını bulan kul ile Allah arasında gerçekleşen karşılıklı hoşnutluk bağının gerçekleşmesidir ve bu, insan için düşünülebilecek en büyük kazançtır.¹²

Elbette insan Allah rızasının verdiği mutluluğu en ileri derecede âhirette tadacaktır. Bir kudsî hadise bu mutluluk, "gözlerin görmediği,

kulakların duymadığı ve hiçbir aklın tasavvur edemeyeceği kadar üstün bir haz" olarak açıklanmıştır.¹³ Ancak Yüce Allah'ın rızası iyiler için dünyada da hissedilemez değildir. Kur'an'ı derinden okumaya ve kavramaya çalıştığımızda, o bize şunu anlatır: Allah'a iman eden ve bütün varlığı ile O'nun buyruklarına itaat eden; daima O'na yönelen, O'nun inayetine sığınarak O'ndan yardım dileyen; ayrıca O'nun yaratıcılığını sevgi ve rahmetle kucaklayan insan Allah'ın rızasına layık olmanın hazını ruhunun derinliklerinde duyabilir.

Sonuç olarak Kur'an-ı Kerim'i bu gözle okumak elbette zordur; ama bizi götüreceği ulvî sonuçlar dikkate alındığında bu zorluğa göze alınman ne kadar kutlu bir karar olduğu da apaçık belli olur. ■

1) İbrâ, e-Bakara 22, 185; Âl İsrâ 3/338; e-Mâide 5/44, 46. 2) e-Âraf 7/179 3) en-Nûr 24/35 4) e-Mâide 5/15-16 5) e-Mâide 5/44, 46 6) Âl İsrâ 3/181 7) e-Nûr 33/46; e-Fur 35/25 8) e-Bakara 2/257 9) İbrâhim 14/1 10) Yûnus 10/62 11) İbrâ, İbrâ 36/47; e-Fur 89/15-20; e-Âli İmre 104/1-3; e-Mâide 107/4 12) e-Fur 9/22 13) e-Mâide 5/179; e-Âli İmre 98/7-9 13) Bakara, "Tehid", 35; Müslim, "Cennet", 5, 6.

İslâm Eğitim Tarihinde Öğretmen ve Öğrenci Profili

İslâm'ın İlk Yıllarında Öğretmen ve Öğrenci

İslâm tarihinde ilk öğretim faaliyeti Nur dağında "Okul Rabbinin adıyla, ki seni O yarattı" âyetinin inişiyi başlamıştır. Hz. Peygamber'in Allah tarafından eğitilmesi anlamına gelen bu süreç Hz. Peygamber'in sahabileri, sahabilerin tabii eğitmesi şeklinde devam etmiştir.

İlk dönem İslâm eğitiminin temel kurumları ev ve mescitlerdir. Özellikle Mescid-i Nebevî eğitim-öğretim açısından çok önemli görevler üstlenmiştir. Mescidin Suffe adı verilen bölümünde Arap yarımadasının değişik bölgelerinden araya gelen çok sayıda öğrenci, Hz. Peygamber'in öğretiminde yüksek tahsil görme imkânı bulmaktaydı.

İlk dönemden itibaren İslâm'a gönül veren öğrenciler yetişkinlerden oluşmaktaydı. Bizzat katılıp Kur'an âyetlerini öğrettiği ve bunlara hadis

Haziran '07

denilen kendi açıklamalarını da kattığı derslerde öğrenciler, Peygamberimizin etrafında halkalar halinde oturmaktaydılar. Bu öğrenciler arasında kendilerine belirli gün tahsis edilen hanım öğrenciler de bulunmaktaydı. Suffe'de yetişen öğrenciler zaman içerisinde iman ve ahlâk taşıyıcısı olarak memleketlerine, yarımada'nın çeşitli bölgelerine dağılmaktaydılar.

Hz. Peygamber ve râşid halifeler döneminde öğretici modellerinden bir diğeri ise valilerdir. Çeşitli vilâyet veya bölgelere gönderilen valiler halkı hem yönetmişler hem de din konusunda eğitmişlerdir.

II- Fetihlerden Sonra Öğretmen ve Öğrenci Profili

İslâm dini m. VII. asırdan itibaren Arap yarımadasının doğu ve batısına doğru süratle yayılmıştır. Hicretten yaklaşık 20 yıl sonra (20/641) İnan, Bizans, Kuzey Afrika, Filistin, Şam, Mısır, İskenderiye ve Trablus gibi birçok yer fethedildi. Buralarda müslüman olanlar ve bu bölgelere muallim olarak gelenler ilk zamanlarda eğitim ve öğretim yapma imkânı bulamadıkları için Fustat, Mekke, Medine ve Bağdat gibi merkezlere göç etmişlerdir. Bu arada çok sayıda sahabe ve tâbiin Kuzey Afrika'ya göç etmiştir. Bu dönemde ilmin yayılması daha çok fetihler, ilmi ve ticari seyahatler ile yazılı metinlerin nakledilmesi yoluyla gerçekleşmiştir.¹ Dolayısıyla fetihler döneminin öğretmen ve öğrencileri için "göçmen" tanımlaması yapılabilir. Fethedilen yerlerde zamanla mescid ve câmilere inşa edilmiş ve ilim tedrisine başlanmıştır. Buraların hocaları ulema, mezheb imamları ve câmilere imamları,

öğrenciler ise genellikle gençler ve yetişkinlerden oluşmaktaydı.²

İslâm eğitimi, bir yandan fiili gelişimini devam ettirirken, diğer yandan eğitim ve öğretimle ilgili eserler de kaleme alınmaktaydı. İbn Sahnun (ö. 256/869), Kabisi (ö. 403/1014), Zernüci (ö. 555/1196), Gazzâlî (ö. 555/1111), İbn Cemâa (ö. 733/1333), Taşköprüzâde (ö. 959/1552) ve Ali b. Hüseyin Amâsi (ö. 875/1470) gibi isimler İslâm eğitim tarihinde pedagojik eser yazar âlimlerin başında gelmektedirler. İslâm eğitimcileri, öğretmen ve öğrenci tanımları yaparken âyet ve hadislerin yorumlarına dayanmaktaydılar.

A- Öğretmen Profili

1- Ahlâkî Özellikler

Öğretmen, öğrencilerin yetişmeleri ve gelişmelerinde etkili unsurdur. O, genç nesli geleceğe hazırlayan, eğip-bükken, işleyip şekil veren bir uzman, bir modeldir. Hemen hemen bütün İslâm eğitimcileri öğretmenlerin ahlâkî şahsiyetleri hakkında fikir beyan ederken, onların hareket ve davranışlarında ağır başlı, ölçülü, dengeli, mütevazı ve yumuşak huylu olmaları gerektiğini belirtmişlerdir. Öğretmenler, hayır murat edici, sabırlı, güler yüzlü, iyiliksever, öfke ve bencillikten uzak, insafı, hatasını kabul eden, öğrencilerine karşı müffik, nazik, kibar, takdir ve teşekkür etmesini bilen bir yapıda olmalıdırlar. Kin, öfke, haset, kibir, riya, cimrilik, taassup, iftira, kabalık, yalan ve alay etme gibi olumsuz davranışlardan kaçınılmalıdır. Çünkü bu tür davranışlar eğitim ve öğretimi olumsuz yönde etkiler, öğretmenin saygınlığını kaybettirir.³ Öğretmen, öğrencilerini kendi çocukları gibi

Haziran '07

sevme ve de onlara dostça davranmalıdır. Öğrencisinin hata ve kusurlarını sabırla karşılamalı, affetmesini bilmelidir. Vakarlı, ağırbaşlı, saygın, dikkatli ve temkinli davranmalı, hafif ve çocuksu davranışlardan kaçınmalıdır. Lüzumsuz konuşmamalı, inatçı olmamalıdır. Bilmiyorum diyebilmesi, ilmi Allah için öğretmelidir.⁴

2- Meslekî Özellikleri

a- Meslekî Ehliyet:

İslâm eğitimcileri öğretmenin her şeyden önce mesleğinin hakkını verecek yeterlilikte olmasını olmazsa olmaz şartlar arasında saymaktadırlar. Öğretmen uzman olduğu alanda ders vermeli, sürekli araştıran, bilgi ve görgüsünü artıran, okuyan, düşünen bir anlayışa sahip olmalıdır. Çünkü öğrenme ile öğretme iç içedir. Bilmeyen öğretmez. Mesleğinde yetersiz olan öğrencisinin gözünden düşer ve saygınlığını kaybeder. Bir öğretmenin sadece Kur'an'ı ezberlemiş olması onun ders verebilmesi için yeterli değildir. Öğretmen, başta meslektaşları olmak üzere gerektiğinde de öğrencileri istişare etmeli, bilgi alışverişinde bulunmalıdır.⁵

b- Meslekî Sorumluluğunun Bilincinde Olmak:

Öğretmenlik yüce bir meslektir. Öğretmenin mesleğinin onurunu korumak ve önemini kavramak, her şeyden önce mesleğini sevmek durumundadır. Mesleğinin gereğini yerine getirmek, vazifesinin bilincinde olmak; mesleğine âdeta âşik olmak iyi bir öğretmenin temel özellikleridir. Gazzâlî İhyâ'sında, görevine bağlı öğretmenlerden örnek verirken, kendisine soru

sorulmadığı için o beldeyi ilmin öldüğü kanaatiyle terk eden ve yine soru sorulmadığından dolayı ağlayan öğretmen örneklerine yer vermektedir. Bu konu o kadar önemlidir ki, öğretmen dersi bırakıp cenazeye bile gitmemelidir. Ders sırasında başka bir şeyle ilgilenmemeli, ek bir iş yapmak için yerine vekil bırakmamalıdır.⁶

Gazzâlî İhyâ'sında, görevine bağlı öğretmenlerden örnek veririrken, kendisine soru sorulmadığı için o beldeyi ilmin öldüğü kanaatiyle terk eden ve yine soru sorulmadığından dolayı ağlayan öğretmen örneklerine yer vermektedir.

c- İyi Örnek Olmak:

İslâm eğitimcileri, öğretmenlerin meslekî yeterlilik ve sorumluluklarının bilincinde olmalarının yanı sıra, iyi birer model olmalarını da şart koşturmaktadırlar. Çünkü öğrenciler anne ve babalarından sonra en çok öğretmenlerini örnek almaktadırlar. Öğretmenler sadece bilgi vermemekte, aksine model olup iyi da göstermektedirler. Öğretmenler dış görünüşlerine de özen göstermeli, temiz, sade, uyumlu ve örfü uygun giyinmelidirler. Çünkü şahsî cazibe ilgiyi artırır ve öğrenimi kolaylaştırır. Öğretmenlerin bilgi, söz ve fiilleriyle uyumlu ve dengeli davranışlar sergilemeleri gerekmektedir. Bir öğretmen herhangi bir ek iş yapacaksa sosyal durumla uyumlu işlere yönelmelidir. Zira farklı işlerle meşgul olmak, hem öğretmenlik mesleğinin hafife alınmasına, hem de meslekî yenilikleri takip etmenin önünün kesilmesine

Haziran '07

sebeplendir. Ayrıca iş sebebiyle yorgun düşen öğretmen mesleğinde verimli olamaz.⁷

d- Ders İşleme ve Rehberlik Etme:

Öğretmen her şeyden önce öğrencilerine rehberlik etmeli ve de vereceği derslere iyi hazırlanmalıdır. Derslere vaktinde girip çıkmalı, ders araç ve gereçlerini kullanmalıdır. Dersleri tane tane, anlaşılır bir üslupla kolaydan zora doğru takip eden bir çizide anlatmalıdır. Öğrencilerin gelişim ve yetenek düzeylerini göz önünde bulundurmalı, bir konu iyice kavrandıktan sonra diğerine geçmelidir.⁸

Ders esasından kendisini hafife alıracak tutum ve davranışlardan kaçınmalı, yersiz şaka yapmamalıdır. Soru soran veya cevap veren

fikirinin yayılması güveni sarsar. Bu sebeple öğretmen ilgi ve alakâ gösterme, not verme, ödül veya ceza ile övme veya yermeye bütün öğrencilere eşit şekilde davranmalıdır. Çünkü bazı öğrencilerle özel olarak ilgilenmek diğer öğrencilerin nefretine yol açabilmektedir. Ancak, başarılı ve gayretli öğrencilere gösterilecek ilgi ve alakânın diğer öğrencileri teşvik etme ihtimali de bulunmaktadır.¹¹

f- Din ve Ahlâk Eğitime Önem Vermek:

İslâm eğitimcileri öğrencilere dinî ve ahlâkî değerleri ancak itikadî sağlam olmasının yanısıra yaşantısı inançlarıyla uyumlu öğretmenlerin kazandırabileceği kanaatinde dirler. Öğretmenler, Allah'ın büyüklük ve yüceliğini takdir edecek

Öğrencilerin ahlâkî sıftıklarının korunması ve başarılı olabilmeleri için arkadaş seçiminde dikkatli olmaları gerektiğini belirten Zernüci, arkadaşların çalışkan, dindar, güzel huylu ve anlayışlı biri olması gerektiğini belirtmektedir.

öğrenciyi yönelerek onu dikkatle dinlemelidir. Çünkü bu öğrenciyi değer vermek ve öğrencilerle birebir iletişim kurmak anlamına geldiği için öğrenimi kolaylaştırmaktadır. Öğretmenlik, bilgi, tecrübe, alttan alma ve lütüfkarlığa ihtiyaç duyan bir sanat olduğu için bu hususlara da özen gösterilmelidir.⁹

e- Adâlet:

Adâlet; âdil olmak, insafî davranmak eşit muâmele etmek ve doğru olmak gibi anlamlara gelmektedir. İyi bir öğretmenin en önemli özelliklerinden biri zengin-fakir ayrımı yapmadan bütün öğrencilere eşit davranmaktır.¹⁰ Öğretmenin öğrenciler arasında ayırım yaptığı

duygularla yetiştirebilmeleri için öğrencilere Allah'ı sevdirmeli, O'na nasıl dua ve ibadet edileceğini öğretmelidirler. İtikadî bozuk bir öğretmenin dinî eğitim açısından çocuklara büyük zarar verir.¹² Öğretmen, davranış bozukluğu gösteren ve diğer öğrencilere kötü örnek olabilecek öğrencileri takip etmeli, önce sınıf içerisinde genel, ardından kendileriyle özel olarak konuşup uyarılarda bulunmalıdır. Tüm uyarılara rağmen olumsuz davranışlarından vazgeçmeyen öğrencilerden ilgi kesilmeli, gerektiği takdirde de okuldan uzaklaştırılmalıdır.

g- Hediye Kabul Etmemeli

Öğretmen vereceği kararlarda objektif

Haziran '07

davranamama ve farklı muamele yapma riski taşıdığı için öğrencilerden hediye almamalıdır. Ancak görevinin dışında özel olarak ders veriyorsa hediye veya ücret almasında bir beis yoktur.¹³

h- Aile-Öğretmen İşbirliği

Aile ve okul münasebetinin öğrencinin eğitimi ve başarısı üzerindeki önemi dikkate alan İslâm eğitimcileri konuyla ilgili gerekli açıklamalarda bulunmuşlardır. Zernüci söz konusu hususu "Eğitimde üç kişinin çaba harcamasına ihtiyaç duyulur: Öğrenci, baba ve hoca."¹⁴ şeklinde özetlemektedir.

B- Öğrenci Profili

1- Genel Şartlar

İslâm eğitimcilerine göre bir öğrencinin her şeyden önce beden ve ruh sağlığının yerinde, akl ve zekâsının yeterli, ilim yapabileme yaşına ulaşmış olması gerekmektedir. Ayrıca öğrenci kendisini ilme adanmış, gerektiğinde ilim uğrunda bulunduğu ortamı bile değiştirebilmelidir. Öğrencinin geçimini sağlayacak maddî imkânâna sahip olması ve öğrenmeye daha fazla zaman ayırabilmesi için de bekar olmasında fayda vardır. İslâm eğitimcilerinin üzerinde ittifak ettikleri diğer bir husus ise, eğitimin saygı ve sevgi çerçevesinde yürütülmesi gerektiğidir. Zira öğretmen öğrenciyi sevmedikçe ona arzu edilen bilgiyi veremeyeceği gibi, öğrenci de öğretmenini saymadıkça yeterli bilgiyi alamaz.

2- Özel Şartlar

İslâm eğitimcilerinin söz konusu genel şartları sağlayan öğrencilerden beklendikleri ve daha çok

Öğrenci hiçbir bilgiyi ve ilim dalını küçümsememeli, öğretmenine karşı ukalalık yapmamalıdır. Derste ders aldığı diğer öğretmenlerinin farklı görüşlerini konu edinip tartışılır hale getirmemelidir. Öğretmenlerinin sınırlarını ifşa etmemeli, aleyhine konuşmamalı, hocalarıyla ilgili dedikodu yapmamalıdır.

âdâb-ı muâşeret kurallarını içeren özel şartlar da bulunmaktadır. Bunları şu şekilde özetlemek mümkündür:

a- Saygı

İslâm eğitimcilerinin öğrencilerde aradıkları en önemli vasıflardan biri saygıdır. Bu saygı ibadet halindeken ortaya konulan tavırla aynıdır ve öğretmene verilen değer bir göstergesi olarak kabul edilmiştir.¹⁵

Geçmişte öğrenciler ders halkalarında bilgi ve başarı seviyelerine göre otururlardı. Başarılı öğrenciler öğretmenleri tarafından kendilerine yakın bir yerde otururlar, başarısız olanlar ise halkaların gerisinde oturmak zorunda kalırlardı. Öğretmenin yakınında oturmak büyük bir şerefti. Öğretmene yakın oturabilmenin bilgi ve başarıya göre gerçekleşmesi öğrenciler arasında canlılığını hiç kaybetmeyen bir yarış da beraberinde getiriyordu.¹⁶ Öğrencinin ders esnasında yüzü daima öğretmene dönük olmalı, sadece dersi dinlemeli, başka işlerle meşgul olmamalıdır. Ders sonunda öğretmen gitmek üzere ayağa kalktığında öğrenci de kalkmalı, öğretmen ayaktayken oturamamalıdır. Öğrenci hiçbir bilgiyi

Haziran '07

Yrd. Doç. Dr. İrfan BASKURT / İslâm Eğitimi Teorinde Öğretmen ve Öğrenci Profili

Bütün İslâm eğitimcilerine göre öğrenci azimli, gayretli ve çalışkan olmalı; çok yiyip fazla uyumaktan kaçınmalıdır. Boş vakitlerini ve gençliğini iyi değerlendirmelidir. Ancak dinlenme ve çalışmada mutedil olmalıdır. Aksî takdirde beden ve ruh sağlığı bozulur. Bütün çalışma ve gayretler başarılı olmak için yeterli değildir. Bununla birlikte öğrenci Allah'a dua etmeli, farz ve nâfile namazlarını da kılmalıdır.

ve ilim dalını küçümsememeli, öğretmenine karşı ukalalık yapmamalıdır. Derste ders aldığı diğer öğretmenlerinin farklı görüşlerini konu edinip tartışılır hale getirmemelidir. Öğretmenlerinin sınırlarını ifşa etmemeli, aleyhine konuşmamalı, hocalarıyla ilgili dedikodu yapmamalıdır. Nefsini alçaltan, kendini ilimden alıkoyan dünyevi alakaları azaltmalıdır. Öğretmenin sözünü kesmemeli, bilgiliklik taslayarak onunla boy ölçüşmeye kalkışmamalıdır. Öğretmene karşı nezâket ve zarâfet dolu bir şekilde hitap etmeli, sert, kaba, takma isim ve hocanın zayıflığını ifade eden lakaplarla çağırılmamalıdır.

b- Çalışkan ve Gayretli Olmak

Bütün İslâm eğitimcilerine göre öğrenci azimli, gayretli ve çalışkan olmalı; çok yiyip fazla uyumaktan kaçınmalıdır. Boş vakitlerini ve gençliğini iyi değerlendirmelidir. Ancak dinlenme ve çalışmada mutedil olmalıdır. Aksî takdirde beden ve ruh sağlığı bozulur. Bütün çalışma ve gayretler başarılı olmak için yeterli değildir. Bununla birlikte öğrenci Allah'a dua etmeli, farz ve nâfile namazlarını da kılmalıdır.¹⁷

c- Arkadaş Seçimi

Öğrencilerin ahlakî safıklarının korunması ve başarılı olabilmeleri için arkadaş seçimine dikkatli olmaları gerektiğini belirten Zernüci,

arkadaşların çalışkan, dindar, güzel huylu ve anlayışlı biri olması gerektiğini belirtmektedir.¹⁸

Netice olarak, İslâm eğitimcilerinin öğretmen ve öğrenci tanımında âyet ve hadislerin yorumlarından hareket ettikleri, ancak bunu yaparken bazen öğretmen ve öğrencilere yükledikleri statü ve buna bağlı olarak yerine getirmek durumunda oldukları roller konusunda aşırıya kaçtıkları görülmektedir. Bununla birlikte, öğretmen ve öğrenciler için belirledikleri genel ve özel şartlar, günümüz modern eğitiminin de önemseyip değer verdiği prensipler olması bakımından dikkat çekicidir.■

1) İbn Selmun, *Eğitim ve Öğretimin Fıscadan Akâbı* (Kâtabülilim), İnceleme ve çeviri: M. Fârik Bayraktar, s. 29-33. 2) İbn Selmun, a.g.e., s. 34. 3) M. Fârik Bayraktar, *İbn Cemâ'dan Öğretmen ve Öğrencilere Öğütler*, İstanbul 2006, s. 14-15. ez-Zemîci, *Ta'limü'l-Müteallimîn*, İstanbul 1292, s. 15-16, 60-61. 4) Geniş bilgi için bk. M. Fârik Bayraktar, *İslâm Eğitimi ve Öğretimi* (Öğrenci Eğitimi), İstanbul 1989. 5) Ahmed Cebeli, *İslâm'da Eğitim Öğretimi* (İrâh), İstanbul 1983, s. 209, 222; Bayraktar, *İbn Cemâ'dan Öğretmen ve Öğrencilere Öğütler*, s. 14-19; Zemîci, a.g.e., s. 16-17. 6) İbn Selmun, a.g.e., s. 55. 7) Bayraktar, *İbn Cemâ'dan Öğretmen ve Öğrencilere Öğütler*, s. 12-13. 8) İbn Selmun, a.g.e., s. 55; Zemîci, a.g.e., s. 17. 9) Çelebi, a.g.e., s. 208-209; Bayraktar, *İbn Cemâ'dan Öğretmen ve Öğrencilere Öğütler*, s. 19-22; Zemîci, a.g.e., s. 16. 10) İbn Selmun, a.g.e., s. 48; Bayraktar, *İbn Cemâ'dan Öğretmen ve Öğrencilere Öğütler*, s. 11. 11) Bayraktar, *İbn Cemâ'dan Öğretmen ve Öğrencilere Öğütler*, s. 45-46. 12) George Vakkari, *Özür Çığdıran Öğretmen*, (çev. Ali Hakan Çavuşoğlu, Hasan Timuçay Başoğlu), İstanbul 2004, s. 317-318. 13) İbn Selmun, a.g.e., s. 50; Bayraktar, *İbn Cemâ'dan Öğretmen ve Öğrencilere Öğütler*, s. 12. 14) ez-Zemîci, a.g.e., s. 12; İbn Zemîci, a.g.e., s. 21-22. 16) Mâkdisî, a.g.e., s. 153-177; Zemîci, a.g.e., s. 31-32, 60, 71. 18) Zemîci, a.g.e., s. 18-19.

Haziran '07

İSTANBUL MÜFTÜLÜĞÜ

Kur'an Sünnet Birlikteliği

Kur'an-Sünnet Birlikteliğinin Dini ve Akli Gereği

Son ilâhî vahiy Kur'an-ı Kerim ile onun ilk muhatabı, uygulayıcısı, tebliğcisi, olan Sevgili Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.) arasında ayrılmaz bir birliktelik söz konusudur. İslâm dinine inananlar da ilk günden beri Kur'an ve Sünnet arasında böyle bir iç içeliği ilişki olduğu esasına göre bu iki asil kaynağımızla hemhâl olmuşlardır. Bu farkında oluş, İslâm toplumlarının her köşesinde, her seviyeden mümin açısından böyledir. İlahî vahyin ilk muhatabı Sevgili Peygamberimiz'in daha hayatta olduğu zamandan başlamak üzere, günümüze kadar bu ayrılmaz birlikteliği hem davranış hem de ilmi eserler olarak ortaya koyan pek çok örnek vardır.

Kur'an ve Sünnet'in birlikteliğine yine bu kaynaklardan çok sayıda delil bulunduğu gibi, bu kaynaklar aynı zamanda diğer tâli kaynakların

Doç. Dr. İbrahim HATİBOĞLU
Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

Yaşamakta olan hayat tarzının nebevî gelenek çizgisinde devam etmesinde elbette vahiy müdahale kadar nebevî tabiat da önemli ve kaçınılmazdır.

kaynaklığına da geçerli kılama/kılıma yetkisine sahip bulunmaktadır. Dolayısıyla Kur'an ve Sünnet birlikteliğinin bir vâkıa oluşu, ikisinin bir bütünü meydana getiren ayrılmaz unsurlar oluşu ve vazgeçilmezlikleri hem dinî, hem de akli-mantıkî delillerle ortaya konulmuştur. Bu birlikteliğin vahiy delili her ikisinin de meşruiyet dayanaklarının aynı zamanda kendilerinin oluşu, akli ve mantıkî delili de vahiy muhatap olan Hz. Peygamber'in vahiy en iyi anlayan, bilen, yorumlayan, ona uygun

yeni hükümler koyan ve uygulayan olmasidir. İlahî vahiy şeklinde insanlığa ulaştırılan emir ve yasakların uygulama alanına intikâli emir ve muhataplarının gözünde tesirli olabilmesi için de bu birliktelik mantıkî bir zorunluluktur. Bu açıdan bakıldığında Kur'an, Hz. Peygamber ve Sünnet arasında vazgeçilmez bir hulûl-iç içelik ilişkisi olduğu muhakkaktır.

Bu birlikteliği ortaya koyma hususunda düşünce ekolleri ve ilim dallarının hemen hepsi benzer delilleri ortaya koymuşlardır. Deliller ve Kur'an ve Sünnet ilişkisi bağlamındaki bu kanaat örtüşmesi İslâm toplumlarının inanç ve uygulama büyük ölçüde birlikteliğin sağlanmasında, müşterek bir hayat tarzının sürdürülmesinde en önemli rolü üstlenmiştir.

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Peygamber'e Atfedilen Değer

Hz. Peygamber (s.a.v.) ile Kur'an-ı Kerim arasındaki bu ayrılmaz ilişkiyi ortaya koyan en önemli husus, inancın manifestosu olan kelime-i şehâdetin iki unsurundan birisinin Sevgili Peygamberimiz'in peygamberliğine inandırmasıdır. Bu sebeple kelime-i şehâdet için iki şehâdet / şehâdeteyn ifadesi kullanılmıştır. Öte yandan Kur'an-ı Kerim'de gerek kendisine gerekse getirdiği vahye inananların hemen ardından istenilen husus peygambere itaatidir. Kur'an'da ifade edilen ibadet Allah'ın şanını yüceltmek onun kudreti karşısında acziyetimizin itirafı olmak üzere ona iltica etmektir. İtaat ise Allah'ın emirlerine uymak yanında bu emredilenler arasında yer alan Resûle itaat etme emrini de içine alır. Dolayısıyla iman itaatî, itaatte Kur'an ve

Sünneti aralarında fark gözetmeksizin uymayı zorunlu kılar.

Burada sözü edilen iman ile itaat arasındaki müteselsil ilişkiye benzer bir ilişki de peygambere itaatle ona ittibâ etmek arasında vardır. İtaat hem Allah'a hem de Hz. Peygamber'in emrine boyun eğmeyi gerektirir, ittibâ-ittizâde oluşu örnek alma, beşer cinsinden varlıklara; Sevgili Peygamberimiz'e ve onun izinden gidenlere olabilir.

Farziyetî Kitap ve Sünnet ile sabit olan, Peygamber Efendimiz'e titizlikle uymanın bir tezahürü de ona karşı gelmemektir. Zira Kur'an'da kişinin itaat ve ittibâ teşvik edilmesi kadar itaat ve ittibâdan geri durması da kınanmıştır. Peygambere muhalefet onun emirlerini, sözlerini, davranışlarını ve tasvirlerini değersiz görmek, karşı çıkmak veya aleni küçümsemek şeklinde olabilir ki bu davranış içerisinde olanlar hakkında Kur'an-ı Kerim "Peygamberin emrine aykırı hareket edenler, başlarına bir belânın gelmesinden yahut kendilerine şiddetli bir azabın çarptırılmasından sakınınsınlar" (en-Nûr 24/63) buyurmuştur.

Hz. Peygamber (s.a.v.)'e itaat ve ittibâ onun hükümlerine boyun eğmeyi ve teslim olmayı da zorunlu kılar. Zira onun verdiği hükümler hatadan korunmuştur. Gündelik yaşantısında bile yaptığı hatalı davranışlar/zelle hemen düzeltilen Efendimiz'in ahkâmı dair emir ve yasakları elbette ilâhî vahyin denetim ve kontrolü altındadır. Bu sebeple İslâm âlimleri, Allah Resûli'nin hükmüne râzi gelmeyenin mümin olmayacağı, onun hükmüne rızasını zâhîren ve bâtın göstermesi gerektiği konusunda görüş birliği etmişlerdir.

Haziran '07

Kur'an ve Sünnet Birlikteliğinin Tezâhürleri

Âyet ve hadislerden hareketle Kur'an ve Sünnet birlikteliğini ortaya koymak önemli olduğu kadar, yaşanan hayatın tezâhüründe de bu birlikteliği görmek son derece önemlidir. Nübüvvet makamının değeri dinin en temel kaynaklarından hareketle ortaya konulduğuna göre, bu kaynaktan gelen hükümler de aynı derecede üstün, önemli ve uyulması zaruretli vardır. Bu sebeple Sevgili Peygamberimiz vahyi alması yanında, onu eksiksiz tebliğ etmiş, Kur'an'ın getirmiş olduğu emirlerin hayata uygulanmasını sağlayıp, vahye muhatap olduğu yirmi üç senelik bu süre boyunca onun yaşanabilirliğini, uygulanabilirliğini kendisi ve etrafındaki altın nesil vesilesiyle medeniyete dönüştürmüştüğü oldu.

Hayata intikal ettirilmiş bu uygulama hiçbir topluma nasip olmayacak şekilde temel kaynak Kur'an'dan başlamak üzere en küçük ayrıntısına varıncaya kadar uygulanarak, ezberlenerek, muhafaza edildi. Hadis âlimlerinin gerek yaşanan İslâmî hayat tarzını sürdürmede, gerekse Kur'an ve Sünnete dayalı biçimde bu hayat tarzının desteklenmesinde çok önemli rolü olmuştur.

Toplumsal yollaşma emârelerinin görülmeye başladığı zamanlarda, yerinde teşhis ve tedkiflerle gerekli ilmi faaliyetlere hız verilmiş, zamanla Nebevî çizginin hâkim olduğu toplumsal yaşantının devam etmemesi durumunda yapılması gerekenlere yardımcı malzemeyi intikal ettirmişlerdir. Ancak bunların korunmasından daha da önemli olan içeriklerinin İslâm toplumunun bütünü tarafından yaşanarak

Hz. Peygamber'e itaat ve itiba onun hükümlerine boyun eğmeyi ve teslim olmayı da zorunlu kılar. Zira onun verdiği hükümler hatadan korunmuştur. Gündelik yaşantısında bile yaptığı hatalı davranışlar/zelle hemen düzeltilen Efendimiz'in ahkâma dair emir ve yasakları elbette ilâhi vahyin denetimi ve kontrolü altındadır.

nesilden nesile intikal ettirilmesi idi ki, Hz. Peygamber'in bu intikalde başlatıcı ve devam ettirici temel rolü üstlendiği muhakkaktır. Yaşamakta olan hayat tarzının nebevî gelenek çizgisinde devam etmesinde elbette vahiy müdahale kadar nebevî tatbikat da önemli ve kaçınılmazdır.

Sebebi ne olursa olsun, İslâmî gelenek kopukluklarının yaşanması muhtemel olan zamanlarda, yine Kur'an ve erken dönem tecrübesi konusunda yeterince malzemenin bulunduğu hadis literatürü sayesinde köşe taşı delillerin varlığı, yaşanan tecrübenin örnekliği bir vakaadır. Dolayısıyla örneklik de, örnekliğin dayanakları da, takip edilecek yol da yaşanan bu tecrübe sayesinde kolaylıkla belirlenebilecektir.

Kur'an ve Sünnet birlikteliği çerçevesinde geçmişten günümüze ifade edilen temel birtakım hususlar bulunmaktadır: Mânâyı delâleti açık olmayan maksadın kesin biçimde anlaşılacağı durumlarda sünnetin gerekli açıklamayı yapması, genel bir hükümler gibi görülen hükümlerin özel bağlamların tespiti, genel bir lafzın, delâlet ettiği türün hepsine değil belirli birine/bir

Haziran '07

Doc. Dr. İbrahim HATIBOĞLU / Kur'an Sünnet Birlikteliği

türüne işaret ettiğinin açıklanması, gerektiğinde Kur'an'da hükmi bulunmayan meselelerde yeni hükümler getirmesi gibi hususlar bunun pek çok örnekte görülen tezâhürüdür. Bu hususlar da yukarıdan beri işaret ettiğimiz Kur'an-Sünnet birlikteliğini ortaya koymaktadır.

Nebevî Geleneğin Köşe Taşları

İlgili âyet ve hadislerle yer vermesizden kısaca Kur'an ve Sünnet birlikteliğine yer verilen bu yazıda, mümin sayılabilmek için aranılan şartlardan birisinin Hazret-i Muhammed'in peygamberliğine iman olduğu, ancak sadece imanın yetmeyip, ona itaat ve itiba etmenin de imanın ayrılmaz bir parçası olduğu ifade edilmiştir. Bu birlikteliğin sözde ve teoride kalmadığı İslâm toplumu denilen ve iki

müslümanın bulunduğu her yerde ortak/yeknesak vasıflarda bir insan ve toplum modeli oluşturduğu muhakkaktır. Bu yeknesaklık Kur'an ile birlikte Sünnet'in ayrılmaz bir bütünlük arz ettiği şeklinde algılanmasının büyük önemi vardır.

Hadisçiler tarafından ortaya konulmuş koruma ve nebevî hayat tarzını devam ettirmeye yönelik tedbirler sayesinde büyük çoğunluğun üzerinde ittifak ettiği ameli birlikteliği sağlayacak yeterli malzeme elimizde mevcuttur. Bu birliktelik sayesinde ki, sünnetle amel etmenin Kur'an ile amel etmek anlamına geldiği apaçık görülecektir.

Kur'an ve Sünnet arasında bir kopukluk ve mistakillik olduğunu düşünmek, gerek nübüvvet anlayışının gerekse Kur'an'ın bütünlüğünün göz ardı edilmesi neticesinde ortaya çıkmış sapmalardır. Sadece Kur'an'dan hareketle yeknesak bir İslâm birlikteliği ve anlayışı ortaya koymak aklın de tarihen de mümkün olmamıştır.

Birlik ve beraberliğin sağlanmasına yönelik olarak Hazret-i Peygamber'in emrettikleri ve yasakladıkları ile Allah Teâlâ'nın emrettikleri ve yasakladıkları şeyler arasında hiçbir ayırım gözetilmemelidir. Kategorik bir ayırım yerine, aralarında birliktelik ve ayrılmazlık ilişkisinin olduğu esasa göre Kur'an ve Sünnet arası ilişkiler izah edilmeli, her birinin ötekinden bağımsız deliller olduğu anlayışından uzak durulmalıdır. ■

Haziran '07

İSTANBUL MÜFTÜLÜĞÜ

Emine YARIMBAŞ ÖĞÜK

Vâiz, Sultanbeyli Müftülüğü

Adâlet: Hakikatte İsabet

Adâlet kavramı "insafı ve doğru olmak, doğru davranmak, zulmetmemek, düzeltmek, her şeye hakkını vermek gibi olumlu anlamların yanında "doğru yoldan sapmak, haktan ayrılmak" şeklinde olumsuz mânâlara da sahiptir. Bu iki zıt anlam Allah'ın birliğini kabul etmeye ve O'na ortak koşmaya delâlet edecek şekilde Kur'an'da da zikredilmektedir.¹ Allah'ın isimlerinden biri olarak da kullanılan "adil" kavramı ilâhî ve beşerî yönleri itibarıyla geniş bir anlam alanına sahiptir. Kavramın Kur'an'da daha çok ahlâki ve fihkî yönünün ön plana çıktığı görülür. Bu açımlar çerçevesinde Kur'an'a göre adâleti çeşitli alt başlıklarla tanımlamak mümkündür:

Adâlet hakka/hakikate isabettir. Buradaki isabet insanın bütün kuvvet ve azâlarıyla her ne için yaratılmışsa ona uygun hareket etmesi, iyiyi, doğruya, güzele, kısaca her şeyde en uygun olana hem sözle hem de fiille uygunluk sağlaması mânâsı taşır. Böylece adâlet hakka isabet etmekte gerçekleşmiş olur. Kur'an-ı Kerim'e göre adâlet hakkâniyet ölçüsüne göre gerçekleşir ve ancak hakka yönelmekle elde edilir.² Böyle olunca kişisel menfaatler, keyfi arzular ve hissi algılar hakkın önüne geçirilemez. "Söz söylediğiniz zaman akrabanız bile olsa adil olun"³ ilâhi beyânı bu açıklamaları teyid etmektedir.

Adâlet sınırları korumak ve her şeyi yerli yerine koymaktır.⁴ Bu tanım mutlak olarak düşünülmediğinde sadece ilâhî adâlet için geçerlidir. Çünkü adâlet tanımı

Emine YARIMBAŞ ÖĞÜK / Adâlet: Hakikatte İsabet

geçen her şey "insan ve evrendeki yaratılış düzeni"ne işaret eder. Adâlet herkese ait olanı vermek olduğu

gibi bütün maddî ve mânevî şeyleri en iyi şekilde düzenlemek anlamına da gelir. Allah'ın adil olmasının anlamı adâlet kanunları adı altında önceden tespit edilmiş birtakım kriterlere uyması demek değildir. Allah'ın fiilleri için bir ölçüt belirlemek, O'nun iradesini kayıt altına alarak sınırlandırmak anlamı taşır. Yüce Yaratıcı kendi mülkünde dilediği şekilde tasarrufa bulunma hakkına sahiptir. Adâlet sıfatının en güzelini gerçekleştiren Yüce Allah En'âm sûresinin 160. âyetinde âhirette kötülük ve günah karşılığını hikmetin gerektirdiği denk bir ceza ile, iyiliğin mükâfatını ise lütfükarlığı sebebiyle kat kat olarak tespit etmiştir.

Adâlet ölçülü ve dengeli olmaktır. Adâlet başkalarının geliştiği güzel istek ve telkinlerinden etkilenmeyen istikrarlı bir doğruluk ve ruhi denge olarak yorumlanmıştır.⁵ Denge iki uç arasındaki orta noktaya işaret eder. Bu uç noktalar ifrat ve tefrit denilen aşırılıkları temsil etmektedir. Hak yol üzere dosdoğru olmak, aşırılıklardan uzak durmakla sağlanır. Eflâtun kaynaklı olduğu kabul edilen ve Kindî'den itibaren İslâm düşünürleri tarafından ahlâki erdemlerin kendisinde toplandığı dört ana faziletten en önemlisi sayılan adâlet fazileti⁶ bir denge halini ifade etmektedir. Diğer üç fazilet iffet, şecaat ve hikmettir.⁷ Bu üç faziletin gerçekleşmesiyle kazanılan ve hepsini içine alan temel fazilet olarak adâlet, zulüm ve zulme boyun eğme (inzilâm) şeklinde ifade edilen

Kur'an'da adâlet sadece belli bir duruma has olarak düşünülmemiş, sözde şahitlikte yargıda, barışın sağlanmasında, borçlanmalarda ve aile hayatında adil olunması emredilmiştir.

iki reziletin orta noktası (dengesi) olarak değerlendirilmiştir.⁸

Adâlet için gerekli olan denge unsurunu hem ilâhî hem de beşerî varlık düzenlerinde görmek mümkündür. Adâlet sahibi olan Yüce Allah insana ölçülü bir biçim vermek suretiyle onu denge üzerine yaratmıştır.⁹ Hz. Peygamber'in insanlarla olan muâmelesinde dikkat etmesi gereken "adâleti gerçekleştirme esas"¹⁰ önemli bir ilke olarak dikkat çeker. Fihkî mânâda adâlet "verilen ile hak edilen arasındaki denge" şeklinde açıklanmıştır.¹¹ Buna göre insanlar arasındaki ilişkileri en iyi şekilde ayarlamak ve dengede tutmak için adâletle muâmelede bulunmak gerekir. Bu denge ve kemâlin oluşmasıyla insan davranışları da aşırılıklardan uzak hâle gelir.

Adâlet her hak sahibine hakkını verir. Bu mânâdaki mutlak adâleti Cenâb-ı Hak âhirette gerçekleştirecektir. Allah'ın zerre miktarına hayır ve şer işleyenlere karşılığını kimseye haksızlık yapmadan tam bir şekilde vermesi¹² adlinin bir sonucudur. Çünkü Allah sevap ve ceza verirken hak ve adâletle hükmeder. Kur'an-ı Kerim'de suçların ancak kendi misliyle cezalandırılacağına ifade edilmiş,¹³ kulum islemediği günahın ötürü ceza görmeyeceğinin teminatı olmuş, yine kulum azabı kendi fiiliyle hak ettiğinin ifade edilmiş¹⁴ kulum kendi amelimi kendi eliyle kazandığının işareti olmuştur. Allah'ın kulların fiilleri üzerinde etkin olan takdir ve

Haziran '07

Haziran '07

Davasının görülmesi için bir kadının arzual vermesi Hünernâme II, 1588, (TSMK, H. 1524, y.52b)

olacağını bildiği bir şeyin olmasını dilemesi, O'nun adaleti ile çelişmez. Çünkü yaratıcının kişiyi işlemediği bir fiilden ötürü cezalandırması düşünülemez. Allah sadece gerçekleşmesi söz konusu olan bir fiilin cezasını murad ettiğini ifade etmiştir.¹⁵ Adâlet sahibi olan Yüce Allah kullarına da adâletli davranmayı şart koşmuştur.¹⁶ Emaneti ehil olanlara vermeyi ve insanlar arasında adâletle hükmetmeyi emreden âyet-i kerîme¹⁷

bu mânâdaki adâlet ilkesine riâyet edilmesi istenmektedir. Burada topluma özellikle hüküm verme yetkisinde bulunan kimselerin bu yetkilerini istedikleri gibi kullanamayacaklarının altı çizilmiştir. Kur'an'da adâlet sadece belli bir duruma has olarak düşünülmüş, sözde¹⁸ şahitlikte¹⁹ yargıda,²⁰ barışın sağlanmasında,²¹ borçlanmalarda²² ve aile hayatında²³ adil olunması emredilmiştir. İnsanlar

Haziran '07

Eimme YARATIR, ÖZÜK, ADÂLET, HUKUK, İNSANLIK

arasında gözetilmesi gereken din, dil, renk, millet ve mezhep farkı değil, adâlettir. Bu anlamda adâlet kimseye haksızlık yapmadan herkese hakkını vermeyi ifade eder. Çünkü insanoğlu var oldukça onun insan gibi yaşama hakkı vardır.

Bu hak bir başka kişi veya kurumun elinde tutulamaz. Başkalarına yapılan zulüm neticesinde toplumsal, hukuksal ve iktisadi adâlet türleri yara almaktadır. Bu nedenle toplumdaki kanunlar oluşturulurken hesaba katılması gereken temel ilke adâlettir. Kanunların oluşturulması ve uygulanması sırasında bu ilkenin dikkate alınmaması, toplum içinde kampaşa, ayırışma, bölünme ve parçalanmanın sebebi olacaktır. Herhangi bir sebeple bir kısım insanların değerleri karşısında üstünlük taslamaları, başkalarının haklarına ve hayat şartlarına müdahale ederek onların haklarını ellerinden almaları adâlet prensibine aykırıdır.

Adâlet zulümden uzak durmaktır. "Haddi aşmak", "doğrudan sapmak" gibi anlamların

Hak yol üzere dosdoğru olmak, aşırılıklardan uzak durmakla sağlanır. Eflâkın kaynaklı olduğu kabul edilen ve Kindî'den itibaren İslâm düşüncülerini tarafından ahlâkî erdemlerin kendisinde toplandığı dört ana faziletten en önemlisi sayılan adâlet fazileti bir denge halini ifade etmektedir.

yanında "bir şeyi layık olduğu yere koymamak" veya "gerçekte olması gereken yerden başka bir yere koymak"²⁴ mânâsına gelen zulüm adâletin zıddı bir kavramdır. Adâlet sahibi olmak adil davranmayı gerektirdiği gibi zulümden kaçınmayı da gerekli görür. Ayrıca zulmet küfür, şirk gibi inkâr bataklığına saplanan kişilerin olumsuz halini ifade etmek için de kullanılmaktadır.²⁵ Yüce Yaratıcı'yı zulümden tenzih eden pek çok âyet vardır.²⁶ Allah'ın adâleti yaratıklarına karşı zâlim olmadığının anlamına gelir. Adâlet sahibi olan bir yaratıcının aynı zamanda zâlim olması veya kullarına zulmetmesi düşünülemez. Yüce Yaratıcı zâlmı "müminleri zulmetten nûra çıkaran" olmakla niyelemiştir.²⁷ Cenâb-ı Hak insana karşı sonsuz rahmet ve bağış sahibi, adâletli, kendisine

Haziran '07

bağlanmaları seven ve müminlerin dostu olan bir yaratıcıdır.²⁸ Âhîret hayatında bütün yaratıkları arasında adâletli bir yargılamada bulunacaktır.²⁹ O'nun adâleti lütfunun bir neticesidir.

Görüldüğü üzere Allah kimseye zulmetmez, fakat insanlar kendi kendilerine zulmederler. Âyetlerde Cenâb-ı Hak'ın yolundan uzaklaşmak insanın kendi kendine zulmetmesi olarak değerlendirilmiştir.³⁰ Zulmün en açık şekli olarak inkâr dikkat çeker. İnkârın zulüm olarak adlandırılma sebebi göz, kulak ve dil gibi bütün uzuvları örterek insanları doğru bir şekilde görmek, işitmek ve konuşmaktan alkoyması sebebiyledir. İman ise bütün örtüleri açar.³¹ Haktan uzaklaşmak suretiyle kendi kendisine zulmeden kimse, kısa ve uzun vadede geleceğini tehlikeye atmış olur. Bu kimse akıl kuvvetini uygun olmayan yerlere, layık olmayan şekillerde harcararak bozmuştur. Kişinin akıl tembelliği sebebiyle ilim ve amelden uzaklaşması da adâletten inceliklerini ihmal etmesidir. İnsanın ahlâkî yapısı böyle bir durumdan zarar görür.³² Oysa insanlar akıl sahibi varlık olarak yaratan Allah Teâlâ onlara, takvâncakları tavırların dünyevî ve uhrevî sonuçları hakkında önceden hatırlatmalarda bulunmuştur. Bu hatırlatmaları hiçe saymak "kendileriyle kendi geleceklelerini tehlikeye atan" kimseler zümresinden olmak demektir. Bugün imtihan halinde olduğunu ve yarın Allah'ın huzurunda hesap vereceğini düşünen insanın başkalarına zulmetmeye, işkence etmeye, haklarını yemeye devam etmesi düşünülemez.

Adâletli davranmanın ölümlükteki önemli engel nefistir. İnsan nefsi elde edeceği bazı

menfaatler sebebiyle adâletli yerine getirmek istemez. Bu sebeple Kur'an'da "hevesiniz adil davranmanıza engel olmasın",³³ "bir topluluğa olan düşmanlığınız sizi adâletle hükmetmekten alkoymasın"³⁴ buyrulurken, nefsi heveslere kapılarak adâletten uzaklaşmamak gerektiği hatırlatılmıştır. İnsan kişisel heveslerini bir kenara bırakarak nefsiyle yaptığı mücadeleden galip çıktığı takdirde Allah katında derece sahibi olduğu "Allah adil olanları sever"³⁵ şeklindeki ilahî buyrukları bildirmiştir. İnsan hür iradeye sahip olduğundan teslimiyet ile Yaratıcı'nın buyruklarına karşı çıkmaya arasında seçimde bulunma hakkına sahiptir. Allah kendisine teslim olan varlıklara sulh ve esenlik vermek suretiyle onları selâm ismine mazhar kılarken, terchillerini isyan yönünde kullanımlarına da hak etiketleri cezayı vererek adâletinin gereğini yerine getirmiş olur.

1) el-Furkân, 6/1; en-Nahl, 16/90; 2) el-Mâc, 21/29; 181; 3) el-Furkân 6/132; 4) Mâ'idâ, 24/29; 5) el-Mâc, 21/29; 6) el-Mâc, 21/29; 7) el-Mâc, 21/29; 8) el-Mâc, 21/29; 9) el-Mâc, 21/29; 10) el-Mâc, 21/29; 11) el-Mâc, 21/29; 12) el-Mâc, 21/29; 13) el-Mâc, 21/29; 14) el-Mâc, 21/29; 15) el-Mâc, 21/29; 16) el-Mâc, 21/29; 17) el-Mâc, 21/29; 18) el-Mâc, 21/29; 19) el-Mâc, 21/29; 20) el-Mâc, 21/29; 21) el-Mâc, 21/29; 22) el-Mâc, 21/29; 23) el-Mâc, 21/29; 24) el-Mâc, 21/29; 25) el-Mâc, 21/29; 26) el-Mâc, 21/29; 27) el-Mâc, 21/29; 28) el-Mâc, 21/29; 29) el-Mâc, 21/29; 30) el-Mâc, 21/29; 31) el-Mâc, 21/29; 32) el-Mâc, 21/29; 33) el-Mâc, 21/29; 34) el-Mâc, 21/29; 35) el-Mâc, 21/29.

Haziran '07

İSTANBUL MÜFTÜLÜĞÜ

Kur'an Öğreticisine Eğitim Veren Kurumlar İmam Hatip Liseleri Aşere-Takrib ve Tayyibe Kursları

Salim SEİM

Küçükçekmece Murakabı

İmam, Arapça'da "öne geçmek, sevk ve idare etmek" anlamına gelen "emm" kökünden gelir. Terim olarak ise "cemaatle kılınan namaza önderlik eden kimse" anlamında kullanılır.¹ Cebrâil (a.s.)'den imamlık yapmayı öğrenen Hz. Peygamber (s.a.v.) İslâm'a yeni giren kabilelere imam gönderirken Kur'an'ı en iyi okuyup anlayana seçimini yapardı. Yemenli Ceremoğulları'ndan Amr b. Selime, kabilesi İslâmîyet'i kabul ettiği zaman yedi sekiz yaşlarında olmasına rağmen Kur'an'ı en iyi bilen olduğu için imamlığa seçilmiş ve bu görevini ölüncüye kadar sürdürmüştür.² Ayrıca Hz. Peygamber (s.a.v.) çeşitli hadislerinde imamların Allah katında cemaatin sözcüsü olduğunu ifade edip ilim, kıraat, dindarlık ve sosyal konum gibi açılardan imanın cemaatin üstünü ya da en azından cemaatiyle eşit durumda olmasını tavsiye etmiştir.³ Efdemiz tarafından Kur'an eğitimine bu denli önem verilmesi Kur'an eğitiminin günümüzde de bu

eğitimin hakkıyla yerine getirilmesi için imam ve din görevlisi yetiştirilen kurumlara hassasiyetle eğilmeyi zorunlu kılmaktadır. İmam hatip liseleri ile aşere-takrib ve tayyibe kursları Türkiye'de Kur'an-ı Kerim eğitimi veren kurumlardandır. Osmanlı'da "din görevlisi", medreselerden yetişen öğrencilerden karşılanmaktaydı. Medresetü'l-Eimme ve'l-Hutabâ, Medresetü'l-İrşâd, Medresetü'l-Vâizin ve Dâri'l-Hilâfetü'l-Âliyye Medreseleri başka din görevlisi yetiştiren müesseselerdir. 1913 yılında açılan "Medresetü'l-Eimme ve'l-Hutabâ" daha sonra "Medresetü'l-Vâizin" ile birleşerek "Medresetü'l-İrşâd" adını almıştır. "Medresetü'l-İrşâd" bugün ki İmam Hatip liselerinin kökeni olarak kabul edilir. Bu okullar Tevhid-i Tedrisat Kanunu'na kadar eğitime devam etmiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında din işlerinin yürütülmesini Şer'iyye ve Evkâf Vekâleti üstlenmiştir. Cumhuriyet'in ilanından sonra, 3 Mart 1924 tarih ve 429 sayılı kanunla Şer'iyye ve Evkâf Vekâleti kaldırılarak Dîyanet İşleri Reisliği

Haziran '07

kurulmuş, bütün cami, mescid, tekke ve zâviyelerin yönetimiyle buralarda görevli olanların tayin, nakil, terfi, azil ve denetim yetkisi Diyanet İşleri Reisliği'ne verilmiştir.⁴

İmam hatip mektepleri ise 3 Mart 1924 tarih ve 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun 4. maddesi gereğince yirmi dokuz merkezde ilkokula dayalı dört yıllık olarak açılmış, yönetimi ve öğretim şekli düzenlenmiş, okutulacak dersler de belirlenmiştir. 1929-1930 öğretim yılında öğrenci yokluğu nedeniyle kapansa da, imam ihtiyacını karşılamak için 1949'da İstanbul ve Ankara'da olmak üzere İmam Hatip Kursu adıyla bir öğretim kurumu açılmıştır. Daha sonra ise Millî Eğitim Bakanlığı tarafından Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun 4. maddesine istinaden imam hatip okulları tekrar açılmış ve günümüze kadar gelmiştir.⁵ 1954-1955 öğretim yılında imam hatip okullarının lise kısmı açılmıştır. İlk açılan imam hatip okulları, Diyanet İşleri Reisliği'nin köy, bucak, kasaba ve şehir teşkilatına görevli yetiştirmiştir. İmam hatip mektepleri kapandı dönemde, din eğitimi ve öğretimi Diyanet İşleri Reisliği bünyesindeki Kur'an kursları tarafından verilmiş, bu kurslardan mezun olanlar uzun yıllar imamlık görevini ifa etmiştir.

Diyanet İşleri Başkanlığı Atama ve Yer Değiştirme Yönetmeliğine göre imam-hatip olarak atanabilmek için en az imam hatip lisesi mezunu olmak yeterli olmaktadır. Buna rağmen son yıllarda yapılan imam-hatip alımlarında ilahiyat fakültesi mezunlarına öncelik tanınmış, bu çerçevede ilk olarak ilahiyat fakültesi mezunu, sonra ilahiyat meslek yüksek okulu mezunu, ardından da imam hatip lisesi mezunu adaylara

görev verilmiştir. Ancak fakülte mezunlarının öğretilmeye yönelik yönelmesi, imam hatip lisesi mezunlarının bu mesleğe olan talebini arttırmıştır.

İmam hatip liseleri meslek derslerinde başta Kur'an-ı Kerim olmak üzere Arapça, fıkıh, tefsir, hadis, siyer gibi İslâmî ilimlerin okunduğu resmi okullardır. Bu okulların müfredatı % 40 meslek dersleri, % 60 ise kültür dersleri olarak tespit edilmiş ve daha sonraki düzenlemelerde de bu oran korunmuştur.⁶ Mezun olanların önemli bir bölümünün öncelikle din görevlisi aday olduğu dikkate alınır, verilecek olan Kur'an-ı Kerim dersinin önemi daha da artmaktadır. Bu okullarda okuyan öğrencilerin istenilen özelliklerde din görevlisi olabilmelerinin birinci şartı, iyi bir Kur'an-ı Kerim eğitimi almalarıdır.

2000 yılından önceki dönemde imam hatip liselerine olan yoğun ilgi sebebiyle öğrenciler çok kalabalık sınıflarda eğitim görmüştür. Bu durum onların özellikleri Kur'an dersinde yeterli derecede bilgi ve eğitim kazanamamalarına sebep olmuştur.

Bütün bu olumsuzluklara rağmen "İmam hatip lisesi mezunu bir din görevlisi bu okuldan mezun olduğunda acaba ne kadar Kur'an eğitimi almış olarak mezun olur ve atandığı imam hatiplik görevinde ne kadar başarılı olur?" sorusunun cevabının verilmesi gerekmektedir. Kalabalık sınıflarda yeterli Kur'an eğitimi alamayan öğrencilerin, Kur'an bilgisini arttırabilmeleri ve başarılı olabilmeleri için kendi gayretleri ve özel ders almaları zaruri olmaktadır. Bu okullarda eğitim gören ve Kur'an-ı Kerim yarışmalarında başarılı olanlar üzerinde yapılan araştırmalarda, bunların okul dışındaki özel gayretleri ve aldıkları

Mezun olanların önemli bir bölümünün öncelikle din görevlisi adayı olduğu dikkate alınır, verilecek olan Kur'an dersinin önemi daha da artmaktadır. Bu okullarda okuyan öğrencilerin istenilen özelliklerde din görevlisi olabilmelerinin birinci şartı, iyi bir Kur'an-ı Kerim eğitimi almalarıdır.

öğretimin önemli bir yeri olduğu görülmüştür. Mihrap ve kürsü görevi olan erkek öğrenciler açısından Kur'an-ı Kerim dersi çok büyük önem arz etmektedir.

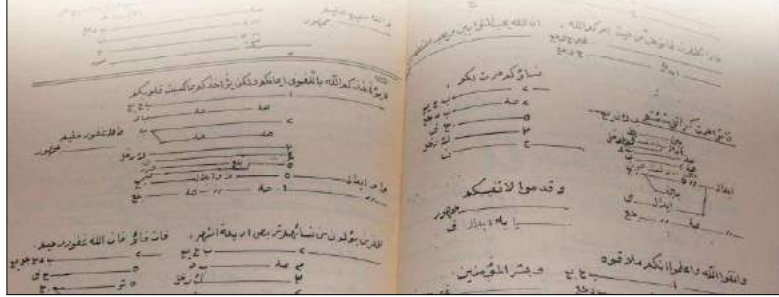
AŞERE-TAKRİB VE TAYYİBE KURLARI

657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 214 üncü maddesine gereğince görevli personelin yetiştirilmelerini sağlamak, verimliliğini arttırmak ve de başka görevlere hazırlamak amacıyla uygulanacak hizmet içi eğitim programları gerçekleştirilmektedir. Bu kapsamda Diyanet İşleri Başkanlığı görevli personelin hizmet içi eğitimlerini sağlamak, bilgi ve görgülerini

arttırmak amacıyla kurs, seminer ve benzeri eğitim faaliyetlerini düzenlemektedir. "Aşere-Takrib ve Tayyibe Kursu" Kur'an kıraat ilmi dalında eleman yetiştirmek amacıyla açılan hizmet içi eğitim kurslarından biridir.

Kıraat kelime anlamı itibarıyla "okumak, tilâvet etmek, telâfuz etmek" anlamında mastar; "sesli veya sessiz, nağmeli veya nağmesiz okuma" anlamında isimdir. Kur'an ilmiyle açısından kıraat, Kur'an kelimesinin nasıl okunacağını ve râvilerine nispet etmek suretiyle bu kelimelerin nasıl edileceğini bildiren bir ilimdir.

Kur'an'ın on ayrı okunuş şekli vardır, bu on okunuş kıraat imamla ilgili vechi üzeredir. Kıraat, Kur'an'ı okuma konusunda önder sayılan imamlardan her birinin okuyuşa takip ettikleri yoldur. Kur'an'ın kendisinde kıraat imamları arasında ittifak bulunmakla beraber, okunuş tarzında ihtilaf vardır. Bu ihtilaf harflerin söylenişinde veya çıkarılış şekillerinde görülmektedir. Sahabenin üzerinde icma ettiği tevâtür derecesine ulaşmış kıraatlerin sayı on tane dir. Bunlara 'el-Kıraetü'l-aşr' (on kıraat) denir. Aşere tarihinde senetler Resûlullah (s.a.v./a

Mikdat Temiztürk ve Osman Aydın hocaların öğrencileriyle

tevâtürle ulaşan on imamın kıraatleri ikiye râvisinin rivâyetleriyle birlikte okutulur. Bu dönemde başlıca *Zübde'tül-Hıfâz* ve onun şerhi olan *Umdetü'l-Hallân* isimli eserlerden yararlanılır. Kursta önce aşere imamları ve aşere kaideleri ezberlenir ve aşere okumayı bitiren bir kursiyer, Kur'an'ı baştan sona aşere tarihi üzere yazarak ve sürelerini çıkararak okumuş olur. Aşere yazarak okunduktan sonra takrib kaideleri ve imamları ezberlenir, takrib de yazılır ve okunur.

Aşere, (on kıraat) imamlar arasındaki ihtilafa dayanan okunuş şekli, takrib ise ise râviler arasındaki ihtilafı dayanan okunuş şeklidir. Aşerede her imamın iki râvisi vardır, takribde ise râvilerin de râvileri (rivâyetçileri) vardır. Takrib tarihinde iki sene, en önemli kitap olan İthâf isimli eser esas alınarak okunur. İthâf çok daha feruattır. Ancak aşere ve takribde bu kitaplar haricinde istifade edilen birçok eser vardır. Bunlardan bir tanesi de *Neşr-i Kebir*' dir. On

imamın ikiye râvilerinin râvilerine ait târiklerine de yer verir.

Aşere ve takrib tarihinin bitiminden sonra tayyibe okunmaya başlanır. Tayyibede; Kur'an-ı Kerim'deki hangi kelimenin ne şekilde okunacağı mısralarla (beyitlerle) anlatılmış, adeta Kur'an müsikiliye bezenmiştir. Sürelerden çıkarılmış ve ezberlenmesi gereken bu beyitleri her imam kendi vechine göre okumuştur. Tayyibede ayrıca imamların da işaretleri vardır, bu işaretlerden ve süredeki beyti değişik okuyuştan imamlar tespit edilir. İmam Cezerî'nin Kur'an-ı Kerim'in bütün vücûhâtını ihtiva eden *Tayyibe* isimli manzum eseri de de dönem içerisinde okutulur. Tayyibe dersi de de tamamlandıktan sonra ilm-i kıraat tamamlanmış olur.

Kursu başarıyla bitiren din görevlilerine, hocalar tarafından icazet, bunun yanında Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yapılan bir sınavla da "Kur'â Hâfız" diploması verilir. Bu programın

Mikdat Temiztürk asistanları ile

Diyanet İşleri Başkanlığında görevli bulunan din hizmet personelinin hâfızlığı kuvvetli olma, dersleri takip edecek kadar Arapça bilme, en az imam hatip lisesi mezunu olup, Âşım kıraatına göre tashih-i hurûf ve maharic-i hurûfı bitirmiş olma gibi şartları vardır. Ayrıca sesin güzel olması da tercih sebepleri arasındadır. Programın süresi üç yıldır.

İstanbul Müftülüğü, kıraat ilminin yaşatılması, Kur'an-ı Kerim'in okunmasında kalitenin ve din hizmetlerinde verimin arttırılması amacıyla 20.09.2004 tarihinde Fatih Dülgerzâde Kur'an Kursu ve Üsküdar Çengelköy Kur'an Kursu'nda Aşere, Takrib Tayyibe Kursu düzenlemiştir. Fatih'de Mikdat Temiztürk ve Osman Aydın ile Üsküdar'da Mustafa Demirkan tarafından verilen Aşere, Takrib, Tayyibe Kursunda yapılan ön elemelerde 44 din görevlisi kursa başlamıştır.

Gün geçtikçe kıraat ilmini bilenlerin sayısı azalmakta ve Kesikbacak İsmail Efendi, Abdurrahman Gürses ve Mehmet Rüştü Âşıkaklı gibi Hakk'ın rahmetine kavuşanları yerlerine yenileri yetiştirmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı Haseki Eğitim Merkezi'nde böyle bir program başlatmak suretiyle bu ilmin ihyâsı adına büyük bir adım atılmış, İstanbul Müftülüğü de ihtisas kursları dışında başlatmış olduğu aşere, takrib ve tayyibe kursları ile bu alanda önemli bir hizmet vesile olmuştur.■

⁴Makaleye katkılarında dolayı Mikdat Temiztürk ve Osman Aydın hocalarına teşekkür ederiz. ¹ Abdürrezzak es-Sa'î, *İshâz-ı Aşab*, "İmam" md.; Mehmet Doğan, "İmam", *Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul 1996, s. 539. ² Buhrî, "Meğâzî", 53. ³ M. Sabri Kütüçüoğlu, "İmam", *DİA*, XXII, 178. ⁴ Ayrıntılı bilgi için bk. Nesimi Yazıcı, "İkinci Mesru'iyetten Cumhuriyete Din Görevlisi Yetiştirilen Kuramlar Üzerine Bazı Gözlemler" *Türkiye'de Din ve Öğretimi* (İmam-Hatip Liselerinin Kuruluşunun 40. Yılı Mînaşehadetle Tartışmalı İlim Toplantısı sunulan tebliği), 51 İrfan Yücel, "Cumhuriyet Döneminde İmamlık", *DİA*, XXII, 186. ⁵ Halis Aydın, "İmam-Hatip Liseleri", *DİA*, XXII, 191.

Kur'an Öğreticisine Eğitim Veren Kurumlar: İlahiyat Fakülteleri

Hedef kavramı eğitim sistemleri için temel kavramlardan biridir. Zira hedefi olmayan eğitim düşünülemez, düşünülmemelidir. Eğitim sistemlerinin başarı düzeyleri, hedefledikleri insan tipi ve bu

hedeflerine ulaşmak için takip ettikleri metodlarla doğru orantılıdır.

İslam eğitim sistemi, insanların eğitim süreci neticesinde hem aklen hem kalben hem de nefsen gelişmelerini hedeflerinden bir kısmı olarak ortaya koyar. Zira insan, ancak bu yönlerini doğru mânâda geliştirebildiği müddetçe "sağlıklı" ve de "kâmil" bir insan olma konumuna yükselilecektir. İslam'ın birinci temel kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'e baktığımız zaman, insan eğitimiyle ilgili olarak, insan olmanın maddî ve manevî boyutunun, bu boyutların bütünlüğünü sağlayarak hayata bakılmasının gerekliliğinin, bir denge halinde vurgulandığı görülmektedir. Öyle ki; pek çok âyet, insanlığına, yeryüzünde gözlem yapmaya, Allah'ın koyduğu kanunları ve nizâmı bu vesileyle anlamaya, kısaca gözlem ve akıl yoluyla görünen gerçeklerden Allah'a ulaşmaya davet etmekte, akıllı kullanmayan milletlerin akıbetlerinden örnekler vererek bizi bu konuda uyarılmaktadır.

Aynı zamanda, ilgili âyetlerde, insanın kalbini doğru kullanması yoluyla da göz ve gönül birliğini

Haziran '07

Kur'an-ı Kerim'e baktığımız zaman, insan olmanın maddî ve manevî boyutunun, bir denge halinde vurgulandığı açıkça görülmektedir. Öyle ki; pek çok âyet, insanlığına, yeryüzünde gözlem yapmaya, Allah'ın koyduğu kanunları ve nizâmı bu vesileyle anlamaya, kısaca gözlem ve akıl yoluyla görünen gerçeklerden Allah'a ulaşmaya davet etmekte, akıllı kullanmayan milletlerin akıbetlerinden örnekler vererek bizi bu konuda uyarılmaktadır.

sağlayacağı, gözlerin değil gönüllerin kör olduğu ve insanların asıl yanlış bu noktada yaptıkları şöyle vurgulanmaktadır: "Ey Muhammed! Onlar seni yalancı sayıyorlarsa bil ki, onlardan önce Nuh kavmi de, Ad kavmi de, Semud kavmi de, İbrahim kavmi de, Lût kavmi de peygamberlerini yalancı saymış, Mâsa da yalancı sayılıp reddedilmişti. Ama ben kâfirlere önce müblet tanıdım; sonra da onları yalohayverdim. Beni tanımamak nasıldır görsünler! Nice şehirlerin halkını, haksızlık yaparken yok ettik. Artık, çatıları çökmüş, kayuları körelmiş, sarayları yıkılmıştır. Yeryüzünde dolışmıyorlar mı ki, ibret alacak kalpleri, işitecek kulakları olsun. Şüphesiz kör olan sadece gözler değil, asıl sinelerdeki yürekler kör."¹ "Gördüğünü, kalbi yalanlamadı."²

"O, gece karanlığından sabahı yarıp çıkarandı. Geceyi istirahat için, güneşi ve ayı da vakitler için bir hesap olarak yarattı. İşte bütün bunlar, mutlak galip, kemâliyle bilen Allah'ın takdirdir."³

"Göklerde ve yerde ne kadar âlâmet var ki, insanlar, üzerlerinden geçerler de, bunlardan ibret almıyıp yüz çevirirler."⁴

Zihnen ve rühen gelişmiş insanların Allah'ı en iyi anlayabileceği, dolayısıyla hayatı da bir bütün olarak idrak edip, onun her yönünden zevk alarak istifade edebilecekları, bütün bu vurguların neticesinde açıkça ortaya çıkmaktadır.

Akıllı kalbi, ve kalp de akıllı destekleyip beslemedikçe, bahsedilen amaca ulaşmak

mümkün değildir. Zira aksi halde kişinin ya din adına, akla ve doğru bilgiye uymayan "öğretilerin" veya "söylemlerin" peşine düşerek insan olmaya yakışmayan hallere girmesi, ya da anlamadığını reddederek kendini hayatın dar bir penceresine hapsetmesi ihtimal dahilinde olabilmektedir.

Bahsettiğimiz noktalar, düşüncemize göre, İslam ilahiyatının birinci kaynağı olan Kur'an-ı Kerim eğitiminin, çok genel mânâda, akıl, gönül ve nefis olmak üzere üç boyuta sahip olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Kur'an eğitiminin bahsettiğimiz boyutları, sadece okunusunun değil, içeriğinin de geniş kapsamlı ve derinlemesine öğrenilmesi ve öğretilmesini, eğitim-öğretim faaliyetinin bir amacı olarak gören ilahiyat fakültelerinin yetiştirdiği öğretmen adaylarına kazandırılmak istenen nitelikler açısından hayli önemlidir. Zira bu hususlar, ilahiyat fakültelerinde verilen Kur'an eğitimi neticesinde öğrencilerin Kur'an'a vakıf olmalarının, bunun sonucu olan kazanımlarının ve kendilerinden beklenen eğitim faaliyetinin mahiyetini anlamamıza yardımcı olacaktır.

Yukarıda zikri geçen bu hedef, ideal ve beklenen kazanımlara rağmen, yapılan bazı araştırmalar neticesinde, ilahiyat fakültelerinde mezun olan öğretmen adaylarının, gerek diyanet bünyesinde aldıkları vazifeler gerekse Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde aldıkları görevlerde, genel

Haziran '07

itibarıyla Kur'an-ı Kerim'in okunusunda dahi yeterlilik gösteremedikleri ortaya çıkmaktadır.⁵ Peki, ilahiyat fakültelerinde verilen eğitimin yukarıda bahsettiğimiz bütüncül yönünün kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'in öğrenilmesi ve dolayısıyla öğretilmesi hususunda özellikle son zamanlarda yaşanan sıkıntıların kaynağını nerede görmeliyiz? Sorunun cevabı tek bir maddede verilemediği gibi sadece Kur'an-ı Kerim eğitimi ile âlâkalı da değildir. Zira bu durumun izahında, ilahiyat lisans

Millî eğitim sistemimizin son yıllarda yaşadığı eğitim problemlerinin neticesi olarak öğrencilerin ilkokuldan itibaren donanımlı yetişmelerinde yeterli başarının sağlanamaması, üniversite eğitimi esnasında da sıkıntı yaşamalarına yol açmaktadır. Bu durumun bir sonucu olarak, ilahiyat fakültelerine gelen öğrencilerin büyük çoğunluğunun mezun oldukları imam-hatip liselerinin de eğitim-öğretim kalitelerinin hem nitelik hem de nicelik itibarıyla hayli düştüğü

Gerek din kültürü ve ahlâk bilgisi öğretmenliği bölümü programları gerekse ilahiyat lisans programlarında alan derslerinin kredilerinin, öğrencilerin alan formasyonlarını güçlendirici biçimde yeniden ele alınmaları, Kur'an eğitiminin de bu çerçeve içinde değerlendirilmesi elzemdir.

programlarını etkileyen pek çok unsur rol aldığı görülmektedir. Bize göre söz konusu unsurların başında ilahiyat fakültelerindeki ders kredilerinin %30'a varan bir oranda azaltılmış olması ve bu durumun alan derslerinde öğrencilerin nitelikli biçimde yetişmelerine olumsuz etkiye bulunması gelmektedir.⁶ Dolayısıyla alan derslerinden biri olan Kur'an eğitiminin de bu olumsuz sonuçtan payını alması kaçınılmazdır.

olması, ilahiyat lisans programlarından nitelikli eleman yetişmesine olumsuz mânâda etki etmektedir.⁷ Bu sebeple ilahiyat fakültelerine geldiklerine almış oldukları beklenen temel Kur'an bilgisi hususunda öğrencilerin yetersizlik gösterdikleri görülmektedir ki fakültelerdeki eğitimleri de bundan etkilenebilmektedir.

Söz konusu hususlara ilâveten ilahiyat fakültelerinden mezun öğrencilerin istihdam problemlerinin, eğitim süreci içerisindeki

Haziran '07

öğrencinin motivasyonunu etkilediğini, bunun neticesinde "donanımlı mezun olmanın" önemine yeterince vakıf olmadıklarını ifade etmek gerekir. Mesleğini yapabileceği konusunda duyulan endişe ve hissedilen ümitsizlik, onu en iyi yapabilmeyen yolu olan, Kur'an formasyonu gibi, "sahasında kendini iyi yetiştirme" hususunda öğrencinin gayretini azaltabilmektedir. Bu babtan olmak üzere öğrencilerin "hedef" ile âlâkalı genel bir sorun yaşadıkları gözlenmektedir.

Kur'an eğitiminin akla ve gönle hitap eden geniş boyutlu bir eğitim olmasına rağmen bu mânâda her boyutun doğru işlenerek öğrencinin kendini geliştirme ve öğretme yeterince sağlanamamaktadır. Bunun neticesi daha ziyade ezberle dayalı ve hayata geçirmede zorluk yaşanan bir Kur'an eğitimi olmaktadır ki dolayısıyla kalıcı

ve verimli bir Kur'an eğitiminden bu anlamda söz etmek zordur.

Kanaatimize göre disiplinler arası çalışma yöntemlerinin kullanımının, Kur'an eğitiminin verimli hale gelmesinde büyük rolü olduğunu yeterince idrak edilememesi de bu sahadaki eğitimi olumsuz yönde etkilemektedir.

Şüphesiz sorunların tespiti çözümlerin getirilmesi için birinci şarttır. Bu noktadan hareketle acaba Kur'an eğitiminin tespit edebildiğimiz problemlerini, özellikle ilahiyat fakülteleri bazında, çözebilmek için neler yapılabilir?

İlahiyat gibi diğer pek çok sahadaki öğretmen adaylarının da problemi⁸ olan istihdam sorununun devletin ilgili kurumlarına alınacak tedbirlerle halledilmeye çalışılması, ilk aşamada öğrencilerin gelecek endişesi ile yaşadıkları "hedefsizlik"

Haziran '07

Akıl kalbi, kalp de aklı destekleyip beslemedikçe, bahsedilen amaca ulaşmak mümkün değildir. Zira aksi halde kişinin ya din adına, akla ve doğru bilgiye uymayan "öğretülerin" veya "söylemlerin" peşine düşerek insan olmaya yakışmayan hallerine girmesi, ya da anlamadığını reddederek kendini hayatın dar bir penceresine hapsedmesi ihtimal dahilinde olabilmektedir.

hâlet-i rūhiyesini atmalarında önemli bir etken olacaktır.

Gerek din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenliği bölümü programları gerekse ilahiyat lisans programlarında alan derslerinin kredilerinin, öğrencilerin alan formasyonlarını güçlendirici biçimde yeniden ele alınmaları, Kur'an eğitiminin de bu çerçevede değerlendirilmesi elzemdir. Aynı zamanda, ilahiyat lisans programlarında pedagojik formasyona gereken önemin verilerek bu saha ile ilgili derslerin eksik tutulmaması, bilhassa yaygın eğitimde görev alan bu bölüm mezunu öğrencilerin hizmetleri esnasında eğitim öğretimi problemi yaşamamalarına vesile olacaktır.

Kur'an eğitiminin yukarıda bahsettiğimiz çok boyutlu mahiyeti gereğince disiplinler arası bir anlayışın bu eğitim esnasında yaygınlaştırılması gereklidir. Diğer disiplinler ile işbirliği kurularak yapılacak bir Kur'an eğitimi, hem bu sahada yetişmiş öğretmenlerin bakış açılarını ve donanımlarını geliştirecek, hem de Kur'an-ı Kerim'in hayatla bağlantısının kurulmasını kolaylaştıracaktır. Bu babtan olmak üzere, Kur'an-ı Kerim'in okunmasına dair eğitim içerisinde, mesela musikî ve diksiyon bilgisinin yer alması, bireyin alan bilgisi ile birlikte çok yönlü yetişeceğine küçük bir mısaldır.

İlahiyat sahasına ait diğer branşların Kur'an referansını ihmal etmeden ele alınması da

Kur'an-ı Kerim'in çok yönlü eğitimini geliştirecek; öğretmen adaylarının Kur'an'ı çok yönlü bir biçimde öğrenip hayata geçirmelerini ve bu şekilde öğretilmelerini sağlayacaktır.

Netice itibarıyla, Kur'an-ı Kerim eğitiminin İslâm ilâhiyatındaki yeri göz önüne alındığında, ilahiyat fakültelerindeki yapılanmaların daha iyiye gitmesi için gerçekleştirilen "kalite çalışmaları" esnasında bahsettiğimiz hususların da dikkate alınması, ilahiyat fakültelerinde yetiştirilen öğretmen adaylarının göreve başladıklarında toplumun bu manadaki problemlerine ve ihtiyaçlarına etkili çözüm getirebilmelerine vesile olacaktır. Bu sebeple ilgili tüm kurumlar sözkonusu problemlerin haline dair ortak projeler geliştirmeye ve bunları hayata geçirmeye azami gayret sarfetmelidir. ■

¹⁾ el-Hâc, 23/42-46. ²⁾ en-Necm, 53/11. ³⁾ el-En'am, 6/96. ⁴⁾ Yusuf, 12/105. ⁵⁾ 1997 yılında Türkiye'nin değişik il ve ilçelerinde 100 müftülükte katılımla gerçekleştirilen "Müftülük ve Sorunları"na dair uygulamalı araştırmanın neticesinde, anketle katılan müftülüklerin 54/11'i, din görevlilerin Kur'an okuyuş yönünden zayıf bulduklarını belirtmişlerdir. bk. Fahri Sağlık, "Cumhuriyet Döneminde Müftülükler", *21. Eğitim Araştırmaları Dergisi* 9/7 (İstanbul 2009), s. 182. ⁶⁾ Çeşitli kitap için bk. Saad Cebeci, *Din Eğitimi İhtiyaçları ve Türkiye'de Din Eğitimi*, Ankara 2005, s. 205. ⁷⁾ Cebeci, a.g.e., s. 285. ⁸⁾ Cemil Öztürk, "21. Yüzyılın Eğitimi Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme", *21. Yüzyıl'da Eğitim ve Türk Eğitim Sistemi* (İzmir: Orhan Üğür, Ayta Oktay, Halis Ayhan), İstanbul 2001, s. 223-280.

Haziran '07

MÜFTÜLÜĞÜ
İSTANBUL

Fahri SAĞLIK
Büyükçekmece Müftüsü

DİN ADAMININ TOPLUM İÇİNDEKİ SAYGINLIĞI

Din, tarihin bittin devirlerinde, bittin toplumlarda daima kendisiyle karşılaşan, insanı hem içten hem dıştan kuşatan, onun düşünce ve davranışlarında kendini açıkça gösteren aynı zamanda ahlâkî bir müessesе olarak fert ve toplumlara yön veren bir olgudur. İslâm dininde yorumları din sayılan ve kutsal görülen din adamları sınıfı olmadığı gibi her müslümanın dini yaşama konusunda

aynı sorumluluğu vardır. Kudsîyeti olmayan din görevlileri, dinin doğru anlaşılması ve aktarılması için yetiştirilmiş Allah'ın iradesini kullarına ileten Peygamber'in varisleridir. Din görevlilerinin sözleri ve davranışları dinin kendisi olmamakla beraber, temsil ettikleri konum ve yaptıkları görev sebebiyle, davranışları ve din arasında kurulan özdeşliği insan algısının bir sonucu olarak değerlendirmek gerekir. Bu husus dikkate

Haziran '07

alındığında din görevlilerinin birinci hedefi dinimizi en güzel şekilde temsil etmek olmalıdır.

Din Görevlisi ve Muhatabında Algılama Biçimleri

Din görevlileri, yetiştikleri toplumun aynası konumundadırlar. Yetiştirilme tarzları ve yeterlilikleri, uhdelere verilen görevleri yerine getirmede beceri ve başarıları son derece önemlidir. Toplumun din gerçekliğine ve din görevlilerine bakış açısı, din görevlilerinden beklentileri onların toplum içindeki yer, konum ve saygınlıklarını doğrudan etkilemektedir. Bilginin artması, şartların ve mekânların değişmesi toplumun gerek dine gerekse din görevlisine bakış açısını değiştirmiş, verilecek hizmetler, ilmi donanım ve yetenek konularında beklentilerinin seviyesini yükseltmiştir.

Beklentilerin yükselmesi sadece din hizmeti veren saha için değil tüm sahalar için geçerlidir. Ancak bu beklentilerin gerçekleştirilmesinin, gerekli olan imkânların sağlanmasıyla doğru orantılı olduğu unutulmamalıdır. Bir çok farklı düşünme ve algılama biçimi olan toplumda her türlü beklentiyi gerçekleştirmek elbette mümkün olmayacaktır. Din görevlilerinin ve verdikleri hizmetin doğru algılanabilmesi ve tam mânâsı ile anlaşılabilmesi için dini sahanın literatürüne de asgari ölçüde aşına olmak gerekmektedir.

Din Görevlilerinin Sosyal Hayat İlişkisi Batı toplumlarında din adamları bilgili, kültürlü, saygın ve uzlaşıcı bir karakter olarak karşımıza çıkarken, toplumumuzda özellikle yazılı ve görsel iletişim araçlarında, film, roman ve hikâyelerde

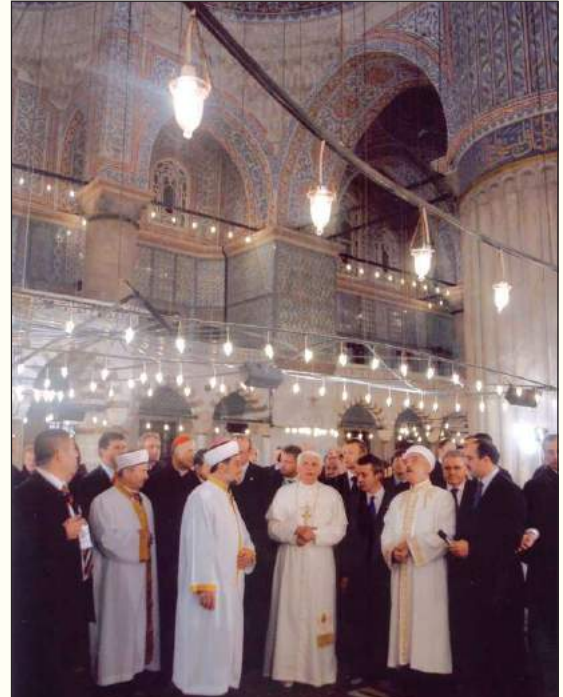
Din görevlileri, yaptıkları mesleğin kendilerine Hz. Peygamber'den miras kaldığının idrak ve sorumluluğu içinde olmalı, davranışlarını da bu mirası bırakmanın yüceliğine uygun olarak geliştirmelidirler.

din görevlilerimiz kaba-saba, düzensiz, gerici, insani değerlerden uzak ve toplumun ahlâkî-estetik değerlerini hiçe sayan, düşünmeyle işbirliği yapan vatan haini, bilim ve sanata karşı çıkan, çıkarıcı, üfürükçü imajıyla; dinin de çağdaşlığın karşıtı olarak sunulduğunu görmekteyiz. Bu durum toplumun din görevlilerine bakış açısını olumsuz yönde etkilemekte, takınılan bu tavır dine de olumsuz yaklaşıma sebep olmaktadır. Bunun sebebi olarak din görevlileri hakkında yerleşmiş önyargı ve bilgi eksikliği, müfrit de olsa din görevlileri arasında kötü örneklerin bulunmasını, din görevlisi olmayan kişilerin "din" ile ilgili söz ve eylemlerini ve bunların öne çıkarılmasını göstermek mümkündür.

Din Görevlisinin Görev Alanı ve Sorumlulukları

Din görevlilerinin, çevresiyle ile barışık, hayatın her safhasında, doğumdan ölüme, halkla iç içe olan, onların sorunları ile yakından ilgilenen, eğitim seviyelerine göre bilgili, görgütlü, kültürlü ve saygın kişiler olması beklendiği gibi bu aynı zamanda bir gerekliliktir. Her insanda olabileceği gibi din görevlilerinde de hata, kusur ve eksiklik olması mümkündür. Böyle bir durumda din görevlisinin yapması gereken imkân ölçüsünde

Haziran '07

Papa 16'nci Benedikt'in Sultanahmet Camii'ni ziyareti. Sağdan sola: İstanbul Müftüsü Prof. Dr. Mustafa Çağrıncı, Papa 16'nci Benedikt, Sultanahmet Camii İmamı Enrullah Hatipoğlu, Eminönü Müftüsü Muhsarem Bilgiç

Haziran '07

eksikliklerini gidermesidir. Din görevlisinin muhatabı olarak fertlerin ve toplumun bakış açısı ise, kötü örnek olabilecek durumları genelletirmemek ve bu örnekleri dinin kendisine mal etmemek şeklinde olmalıdır.

Din görevlileri, yaptıkları mesleğin kendilerine Hz. Peygamber'den miras kaldığının idrak ve sorumluluğu içinde olmalı, davranışlarını da bu mirası bırakanın yüceliğine uygun olarak geliştirmelidirler. Din görevlisi, Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in sahip olduğu samimiyet, sabır, sevgi, hoşgörü, dürüstlük, güvenilirlik, güzel ahlak, tevazu, davranışlarıyla örnek olma, iletişim becerisi, kişisel ilişkilerde seviyeli olma, kılık ve kıyafet düzgünlüğü, yumuşak üslup kullanma, kolaylaştırıcı olma, söz ve davranış uygunluğu, tarafsızlık gibi özelliklere azami derecede ulaşmaya çalışmalıdır. Aynı zamanda Kur'an'ı düzgün ve güzel okuyabilen, Kur'an ve Hadis kültürüne sahip olma, muhatapları tanıma, plan-program ve rehberlik yapabilen, güzel konuşabilen yeteneğine ve yeterli alan bilgisine sahip olmalı, içinde yaşadığı toplumun sosyo-kültürel ve dini yapısını tanımalı kendisini ve davranışlarını gerekli şartlara göre geliştirmelidir.¹

Buraya kadar ele aldığımız hususlar değerlendirildiğinde din görevlisinin toplum içinde saygın bir yere sahip olabilmesi için üç önemli noktaya değinmek gerekir:

1. Din görevlisinde bulunması gereken bilgi ve becerinin yeterli olması.
2. Din görevlisinin davranış biçiminin vâris olduğu makama uygun olması.
3. Toplumun din ve din görevlisine olan önyargısının ve bilgisizliğinin giderilmesi.

Ülkemizde yaygın din eğitim ve öğretiminin en kapsamlı şekilde uygulandığı yer camiler ve Kur'an kurslarıdır. Bu eğitim, din görevlileri aracılığıyla verilmektedir. Bilindiği gibi Hz. Peygamber (s.a.v.)'in en önemli misyonu eğiticiydik. Kur'an-ı Kerim'de onun temel görevinin eğitim olduğu belirtilmiştir kendisi de; "Ben öğretmen olarak gönderildim."² buyurmuştur. İlim öğrenmenin faziletini vurgulayıp bilgisizliği yeren birçok hadis-i şeriften³ ilham alan din görevlileri, camileri birer eğitim-öğretim merkezi haline getirme gayreti içerisinde olmalı, muhataplarına doğru dini bilgiyi iletmelidirler.

İnsanların kaynaşmasında, ilke barışının sağlanmasında caminin eğitimdeki rolünün önemi yadsınmaz. Toplum bireylerinin ihtiyaç, ilgi ve istekleri göz önüne alınarak suretiyle cami eğitiminin kapsamı genişletilmeli, içeriği zenginleştirilmelidir. Din görevlileri bu konuda desteklenmeli, cemaatin beklentileri tam olarak karşılanmalıdır. Aksi halde, vatandaşlarımız dini bilgi ihtiyaçlarını güvenilir olmayan yollardan karşılamaya devam edeceklerdir. Bu durum hem ferde hem topluma hem de din ve din görevlisine zarar verecek, bu zararların giderilmesi de kolay olmayacaktır. ■

¹ Hüseyin Yılmaz, *Camilerin Eğitimi* Farklıyorsa, Dem Yayınları, Ender Neşriyat İstanbul 2006, 21-4-Bakara, 2129, Akl İstina, 3164, 3) Ahmed b. Hanbel, *Müsted*, II, 328, 4) Bahârî, "el-Enbâ", 50, Müslim, "İmân", 99, Tirmizî, "İlim", 13, İbn Mâce, "Mukâddime", 12, 24.

Kur'an-ı Kerim Hakkında Sorular ve Cevapları

Müslümanların Kur'an karşısındaki davranışlarını ele alacağımız bu yazıya başlarken bir-iki hususa işaret etmekte yarar vardır. Öncelikle, fetvâ ehline soruların her biri özeldir ve cevap da sorunun durumuna, soru konusu olan fiilin nerede, nasıl ve niçin yapıldığına göre hususilik arz eder. Yüz yüze görüşerek verilen fetvalarda uzun uzun konuştuktan sonra cevabı bir-iki kelimeyle ifade etmek mümkündür. Fakat gelece hitap eden böyle bir yazıda özel durumların gözetilmesi mümkün olmadığı gibi kısa cevapların yeterli olmayacağı da aşîkârdır. Bu sebeple burada Kur'an hakkında sorulan az sayıdaki fıkhi soruya yer verilecek fakat genel bilgilendirme için cevaplar biraz uzun tutulacaktır.

1. Kur'an'ı abdestsiz okumak ve Kur'an'a abdestsiz dokunmak câiz midir?

İslâm dininin ana kaynağı Kur'an, Allah'ın kelâmıdır ve müslümanlar nezdinde müstesna bir yere sahiptir. Kur'an okumak isteyen kimsenin ondan elde edeceği istifadeyi âzami dereceye çıkarabilmesi için onu alelade bir kitap olarak görmemesi ve de abdestli olarak okuması müstehaptır. Kur'an'ı abdestsiz okumak câiz ise de ona abdestsiz dokunmak câiz değildir. Bu konuda Yüce Allah, "Şüphesiz bu, korunmuş bir kitapta bulunan değerli bir Kur'an'dır; ona ancak temizlenenler dokunabilir!" buyurmaktadır. Kur'an'ı bir kılıf veya çanta içinde taşımakta ise bir sakınca yoktur.

Cünüp, hayızlı ve loğusa olanların Kur'an'a dokunmak yanında onu okumaları da câiz değildir; sadece dinleyebilirler ve Mushafa dokunmadan Kur'an'ı gözleriyle süzebilirler. Dua ve zikir niyetiyle dua âyetlerini, besmeleyi, kelime-i tevhid ve şehâdeti okuyabilirler.

Öte yandan Kur'an öğretme ve öğrenme durumundaki kadınların hayız ve nifas esnasında uzun süre Kur'an'dan uzak kalmalarının unutmaya ve eğitimin aksamasına yol açması endişesi vardır. Buna çözüm olarak bazı İslâm âlimleri, mezkur kadınların bir âyete varmamak şartıyla kesik kesik metin okuyarak eğitim yapabileceğini, bazı âlimler ise kelime kelime söyleyerek eğitim yapabileceğini belirtmişlerdir. Bazı âlimler ise yukarıdaki endişe sebebiyle bu kadınların Mushafa ellerine alabileceğini ve onu istedikleri gibi okuyabileceklerini belirtmişlerdir. Çünkü hayız ve nifas, kadının kendi iradesi dışındadır. Cünüplük ise insanın kendi iradesindedir ve

Müslümanların Kur'an'ın hükümlerini bilme ve hayatlarına tatbik etme yükümlülükleri de vardır. Kur'an'ı anlamak için tercümesini okumak ve hükümlerini öğrenmeye çalışmak namaz ibadeti esnasında yapılacak bir iş olmayıp namaz dışında özel zaman ayırmakla gerçekleştirilebilir ve bir öğrenim sürecini gerektirir.

hemen giderilmesi mümkündür.² Kur'an öğretimi ve öğrenimi ile meşgul olan kadınlar, hatta mazeret beyan etmesinin kendisini zor durumda bırakacağı bir ortamda bulunan kadınlar bu ruhsatlardan yararlanabilirler. Ancak mezkûr kadınlar, âdet kanı kesildiği andan itibaren gusledinceye kadar bu sürede cünüp sayıldığı için hiçbir şekilde Mushafa dokunamaz ve Kur'an okuyamazlar.³

2. Kur'an'ın Türkçe tercümesini okuyarak namaz kılmak mümkün mü?

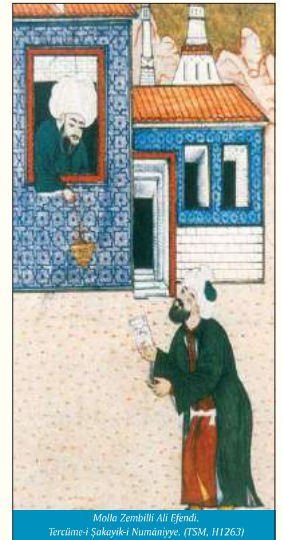
Namaz, kendine mahsus şartları olan özel bir ibadettir. Namazda kıyamdayken bir miktar Kur'an okumak namazın farzlarından biridir. Bu okuma Kur'an'ın asıl Arapça metnini okumak demektir. Bilindiği üzere Kur'an, Cenâb-ı Hak'ın Hz. Muhammed (s.a.v.)'e Cebrail aracılığı ile indirdiği nazm-ı celli' in ismidir. Sadece mânâ olarak değil, sözleriyle (el-fâzıyla) birlikte indirilmiştir. Bu itibarla bu sözlerden anlaşılacak ve başka sözlerle ifade edilen mânâ Kur'an değildir. Çünkü indirilen sözlerin dışında, hatta Arapça bile olsa, başka sözlerle ifade edilen mânâ

Cenâb-ı Hak'ın kelâmı değil, çevirmenin ondan anladığı yorumdur. Oysa Kur'an'ın kavramının içeriğinde, sadece mânâ değil, bir rûknî olarak onun sözleri de vardır. Bu sebeple namazda Kur'an'ın tercümesini okumakla namazın farzı yerine getirilmiş olmaz.⁴ Müslümanların Kur'an'ın hükümlerini bilme ve hayatlarına tatbik etme yükümlülükleri de vardır. Kur'an'ı anlamak için tercümesini okumak ve hükümlerini öğrenmeye çalışmak namaz ibadeti esnasında yapılacak bir iş olmayıp namaz dışında özel zaman ayırmakla gerçekleştirilebilir ve bir öğrenim sürecini gerektirir.

Ayrıca Kur'an'ın dua yönü de vardır. Namaz içinde orijinal metniyle okunması gereken Kur'an'ı, namaz dışında dua niyetiyle gerek orijinalinden gerekse tercümesinden okumak mümkündür ve bu da bir nevi ibadettir. Namaz dışında ve hatta selâmdan sonra namazın peşinden eller duaya açıldığında Kur'an'dan olmayan dualar okunak, Yüce Allah'a kişinin kendi diliyle ve içinde geldiği gibi dua etmesi de mümkündür.

3. Ölmüş veya ölmek üzere olan kimselere Kur'an okumanın hükmü nedir?

Ölüm döşeğindeki kişinin yanında Yaşin veya Ra'd sürelerini okumak müstehaptır. Ölüm gerçekleşikten sonra cenaze yakıncıya kadar ölünün yanında Kur'an okumak mekruhtur. Fakat başka bir odada yüksek sesle okumak mekruh olmadığı gibi ölünün bulunduğu odada gizlice, içinden Kur'an okumak da sakınca yoktur.⁵ Ölmüş kimseler için Kur'an okumak ve sevabını onlara başlamak, özel bir ibadet olmamakla

Molla Zembilli Ali Efendi, Tercüme-i Şakayık-ı Numâniyye, (TSM, III/263)

birlikte böyle bir ibadetin yapılması da câizdir.⁶ Hz. Peygamber ve dönemindeki sahâberin böyle bir uygulama yaptığını bilmiyoruz. Fakat Hz. Peygamber bir defasında iki kurban kesmiş ve birinin sevabını ümmetine başlatmıştır.⁷ Sevap başlamak câiz olmakla birlikte hangi ibadetin karşılığında ne sevap kazanılacağı, Allah'la kul arasındadır; ibadetin niteliğine ve ibadeti yapanın samimiyetine göre değişir. Özellikle

Kur'an öğretiminin yetersiz olması ve bu tür işlere ilginin giderek zayıflaması sebebiyle sırf bu işi yapmak için özel görevlilerin tutulması durumunda bu görevlilerin kendi geçimlerine zaman ayırmadığı bir gerçektir. Bu sebeple İslâm âlimleri, vaktini Kur'an eğitime ayırdığı için kendi maaşlarıyla ilgilenemeyen görevlilere devlet veya toplum tarafından maaş bağlanmasını câiz görmüşlerdir.

ücret pazarlığı yapılmak suretiyle ölümler için Kur'an okuduğunda hâlis niyet ve samimiyetin düşük olması muhtemeldir. Sadaka vb. hayırların bağlanması durumunda ise bunların yerine ulaşaacağı daha güçlü delillerle sabittir. Bu sebeple Anadolu insanının geleneğinde, ölmüşler için yapılan merasimlerde yalnız Kur'an ve mevlid okuma değil aynı zamanda konuşu ve fakirleri doyurma ile infak ibadeti de yerine getirilmiştir.

4. Kuran okuma ve öğretme karşılığında ücret alınabilir mi?

İlahî emir ve yasakları insanlara tebliğ eden peygamberlerin ilk sözlerinden biri "Buna karşı sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim ecrimini verecek olan, ancak âlemlerin Rabbidir"⁸ sözüdür. Kur'an, tüm insanlara doğruyu gösteren bir rehber, kalplere şifa ve inananlara rahmettir. Kur'an, ancak parası olanların istifade edebileceği bir bilgi formülü değildir. Bu sebeple Kur'an'ı insanlarla buluşturma karşılığında ücret istemek ve bu tür ibadetleri para karşılığında yapmak câiz değildir. Kur'an okuma karşılığında dilenmek, mal edinmek ve dünyevî menfaat sağlamak Hz.

Peygamber'in hadislerinde de çok ağır bir dille yerilmiştir.⁹ Kur'an üzerinden maddî çıkar sağlamak yerine Kur'an'ın gönüllü davetçisi olmak gerekir.

Kur'an okuma ve öğretme karşılığında ücret alınmanın genel hükmü böyle olmakla birlikte, toplumda Kur'an öğretiminin yetersiz olması ve bu tür işlere ilginin giderek zayıflaması

sebebiyle sırf bu işi yapmak için özel görevlilerin tutulması durumunda bu görevlilerin kendi geçimlerine zaman ayırmadığı bir gerçektir. Bu sebeple İslâm âlimleri, vaktini Kur'an eğitimine ayırdığı için kendi maaşlarıyla ilgilenemeyen görevlilere devlet veya toplum tarafından maaş bağlanmasını câiz görmüşlerdir.¹⁰ Esasen burada Kur'an karşılığında ücret almadan çok, zamanının çoğunu bu işe hasretmenin karşılığını almak söz konusudur.

Bu çerçeveden bakıldığında geçimini sağlayan başka bir mesleğe sahip kişilerin arada bir dostları ve komşularında Kur'an okuduklarında bunun için ücret almaları ya da Kur'an öğretimi ve imamlık gibi görevler için kendisine maaş bağlanan kimselerin bu maaşları haricinde çıkar elde etmek için Kur'an karşılığında ücret almaları mazur görülebilecek bir durum değildir. Bu görevlilerin, maaşlarının hakkını vermek için yapması gereken görevler olduğu gibi ayrıca herhangi bir müslüman gibi görev harici bir takım hizmetleri de gönüllü olarak yapmaları beklenir.

Haziran '07

Bilgi ESEM / Kur'an, Kırım İstiklâlinde Sınır ve Cevapları

Kur'an'ın Allah'ın kitabı olduğuna inanmak ve ona saygı göstermek müslüman olmanın bir gereğidir. Bir müslümanın Kur'an'a inandığını söylemesi, onu aşığılaması veya ona hakaret etmesi düşünülemez. Bunları yapan kişi imandan çıkma tehlikesiyle karşı karşıyadır ki bu durum günlük yaşamda meydana gelebilecek alelade bir olay olmayıp kişinin hayatında önemli bir dönüm noktasıdır. İmandan çıkan bir kimsede, müslüman toplumda müslüman muamelesi görmez, selâmı alınmaz, kendisine selâm verilmez, kestikleri yenmez, müslümanla birliyle evlenemez, öldüğünde cenaze namazı kılınmaz, müslüman kabristanına gömülmez, ahirette de ebedi azaba maruz kalır.

5. Kur'an (Kitâb'a) sövenin nikahı bozulur mu?

Günümüzde çokça sorulan bu ve benzeri sorular esasında fikhin değil akâid ilminin bir konusudur. Kur'an'ın Allah'ın kitabı olduğuna inanmak ve ona saygı göstermek müslüman olmanın bir gereğidir. Bir müslümanın Kur'an'a inandığını söylemesi, onu aşığılaması veya ona hakaret etmesi düşünülemez. Bunları yapan kişi imandan çıkma tehlikesiyle karşı karşıyadır ki bu durum günlük yaşamda meydana gelebilecek alelade bir olay olmayıp kişinin hayatında önemli bir dönüm noktasıdır. İmandan

çıkan bir kimsede, müslüman toplumda müslüman muamelesi görmez, selâmı alınmaz, kendisine selâm verilmez, kestikleri yenmez, müslümanla birliyle evlenemez, öldüğünde cenaze namazı kılınmaz, müslüman kabristanına gömülmez, ahirette de ebedi azaba maruz kalır.¹¹ Yüce Allah'a karşı bir isyan sayılan imansızlık, bir müslümanın hayatında başına gelebilecek en kötü şeydir. Toplumumuzda Kitâb'a sövenin yalnız nikahın düşüp düşmediği yönünden ele alınması ise izüctü bir durumdur. Böyle bir hata yapan kimseye karşı, başkaları, peşinen imandan çıkma hükmü vermemelidir. Fakat kendisi pişman olup tövbe etmeli ve gerçeği olduğu gibi anlatarak ehil birisine danışmalıdır. Bu danışma neticesinde hayatını yeniden şekillendirmelidir.■

¹¹ el-Bâkî, 26/79. ¹² Serahî, Mevâhib, c. III, s. 152. ¹³ Konuyla ilgili geniş bilgi için bk. Mehmet Şener, "Kur'an", DİA, XXV, s. 409-410. ¹⁴ Bk. Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulunun, 8 Mayıs 2007 tarihli "Türkçe İbadet" ile ilgili karar. ¹⁵ Komitov, İlimah: İnan ve İbadetler, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 334. ¹⁶ İbn Nüceym, İbânet-ü Râkib, III, 63-64. ¹⁷ Fîrâ İbâdet, "Dâkikâ", 4. İbn Mâce, "Sâlih", 1. Ahmed bin Hanbel, Müsted, III, 356-VI, 220. ¹⁸ eşi Şerâh, 26/109, 127, 145, 164. ¹⁹ İbn Mâce, "Tevâret", 8. Tirmizî, "Fezâilü'l-Kur'ân", 20. Ahmed bin Hanbel, Müsted, III, 428. ²⁰ İbn Nüceym, İbânet-ü Râkib, II, 22. ²¹ İmandan çıkmanın sonuçlarıyla ilgili geniş bilgi için bk. Ahmet Sami Kılıças, İman Küllerinin, Tevhid Meşalesi, İstanbul 2000, s. 225-206.

Haziran '07

İSTANBUL MÜFTÜLÜĞÜ

Nevin MERİÇ

Din Hizmetleri Uzmanı, İstanbul Müftülüğü

Meâl Okumaları Üzerinden İsim Koyma

nsan hayatında önemli bir basamak olan isim koyma bir çok açıdan değerlendirilebilir. Gelenegimizde isim müsemma ile olan ilişkisi bağlamında ele alınır ve ismin anlamının

Haziran '07

Nevin MERİÇ / Meâl Okumaları Üzerinden İsim Koyma

Hz. Peygamber (s.a.v.) çocuklara ad koyma konusunda titiz davranılması gerektiğini bildirmiş ve bu konuda tavsiyelerde bulunmuştur. Bunlardan biri şöyledir: "Siz kıyamet gününde kendi isimleriniz ve babalarınızın isimleriyle çağrılacaksınız. Onun için güzel isimler koyunuz."

kişiyi etkilediği ve bir oranda da onun karakterini belirlediği kabul edilir. Oysa ismi söylendiğinde çocuğun verdiği tepki, anlam üzerinden değil, aidiyet ve kendilik algısı üzerindedir. Bu anlamda isim / kendilik algısı kişinin endindiği ilk tecrübi bilgidir. Bu durum isim-müsemma ilişkisinin psikolojik arka-plan bilgilerinin de zeminini oluşturur.

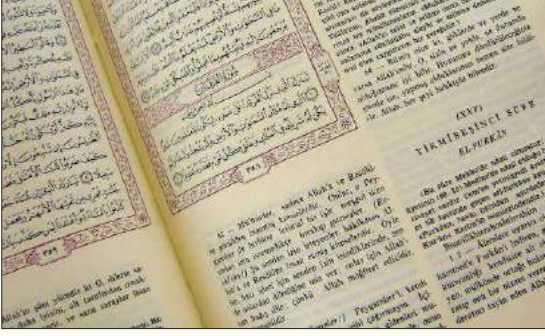
İsim; aile, sosyal çevre ve toplum açısından da önemli bir bilgi kaynağıdır. Bu anlamda çocuğa konulacak ismi etkileyen bir çok faktör bulunduğu söylenebilir. Bu faktörlerin başında din gelir. Din isim koyma hususuna dikkat çeker ve çocuk için güzel isim tercih etmeyi ve terbiyesini güzel vermeyi ana ve babanın çocuğa olan görevleri arasına koyar. Bazı hadis-i şeriflerde çocuklara hangi isimlerin konulacağı/konulmayacağı veya bir kısmının yeniden düzenlenerek nasıl iyileştirileceği açıklanır. Hz. Peygamber (s.a.v.) putperestliği çağırıştıran ve İslâm düşünce ve âdâbına uymayan adların değiştirilmesini tavsiye etmiş ve kendisi de bu isimleri değiştirmiştir. Peygamberimiz Allah'tan başkasına kulluk anlamı taşıyan isimleri koymayı haram kabul etmiş ve bunları başka isimlerle değiştirmiştir. İslâm tarihindeki örneklerine baktığımızda Abdül-Şems'in 'Abdullah' olarak değiştirilmesi böyle bir iyileştirmeyi ve aynı

zaman da dinin iman-kul ilişkisinde korunmasını istediği en önemli sınırı gösterir. Bu anlamda isim, Allah-kul ilişkisinin bireyin dünyasında nasıl olması gerektiğine dair bir bilgiyi de ifade eder. Bu bilgi hem dinin hem de insanın isim konusundaki hassasiyetini açıklar. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.) çocuklara ad koyma konusunda titiz davranılması gerektiğini bildirmiş ve bu konuda tavsiyelerde bulunmuştur: "Siz kıyamet gününde kendi isimleriniz ve babalarınızın isimleriyle çağrılacaksınız. Onun için güzel isimler koyunuz."¹ Dinî anlamda çocuğa isim koyarken dikkat edilmesi gereken hususlar; ismin tevhid inancını zedeleyici bir mahiyet taşıması ve alay konusu yapılabilecek bir adın çocuğa verilmesidir.

Bir başka açıdan da isim, toplumsal alanda mütedavil olan kültürel, aktüel ve dinî bilgilerin dönmensel verilerini sunar. Bu sebeple insanların taşıdığı isimler toplumsal değişimin de inceleme alanına girer. Ailelerin öncelendiği durumlara göre isim ya sürekliliği ya da günümüzdeki farklılaşmaları yansıtır. Ailelerin önceliğini ise, bireysel kabul edişler kadar, toplumsal ortak payda da belirler. Modern dünyada medya bu konuda da etkilidir. Özellikle modernlik ve şehre aitlik, medyada yer bulan film kahramanları veya öne çıkarılan diğer isimler üzerinden olur. Nitekim medyadaki dizi kahramanlarına ait isimlerin, toplumda hemen karşılık bulması da bunun göstergesidir. Dolayısıyla bu süreçte çocuğa anneanne,

Haziran '07

Kur'an meâlini okurken rastlanılan bir kelime, anlam-bağlam ilişkisi gözlemlenmeden çocuğa isim olarak konulmaktadır. Dini bilgi eksikliği kadar, anlamdan çok, 'farklı' olmanın öncelendiği bu tavır alışta, çocuğun ismi, gülünç olmaktan, edata, zamire kadar geniş ve olumsuz bir yelpazede seyredebilmektedir. Bu durum modern duruşa ait 'farklı olmanın' toplumun her kesimi tarafından içselleştirildiğini gösterirken, bilgi-anlam açısından bir irtifa kaybını da açığa çıkarır. İsmi açısından çocuğun ileride yaşayacağı indirgeyici durumlar ise ailelerin henüz gündeminde görülmemektedir diyebiliriz.

dede...vb. büyüklük ismini koyma geleneği günümüzde ciddi bir değişime uğramaktadır. Zira medya, topluma ait kültürden ziyade, baskın küresel kültürü merkeze almaktadır ki, bu da toplumsal-kültürel bağlamda bir kırılmayı ifade eder diyebiliriz.

Bu süreçte dini referansları güçlü kişiler, hem dini hem de modern görüntüyü ifade eden isimlere yönelmektedirler. Dolayısıyla gelişme modern topluma ait kodların dindar kesim tarafından da içselleştirilerek normalleştirildiğini gösterir ki bu da mevcut duruma uyumda önemli bir davranma biçimidir. Popüler kültür dindar kesimi de etkilemekte ve değiştirmektedir. Geleneğimizde Hazret-i Peygamber'e saygı bağlamında çocuklara 'Muhammed' yerine aynı kökten türetilen Mehmet ismi verilirken, günümüzde Muhammed isminin çok rahat

konulmaktadır. Dini bilgi eksikliği kadar, anlamdan çok, 'farklı' olmanın öncelendiği bu tavır alışta, çocuğun ismi, gülünç olmaktan, edata, zamire kadar geniş ve olumsuz bir yelpazede seyredebilmektedir.

Toplumumuzda son zamanlarda sıklıkla duyulmaya başladığımız, 'Aleyna, minha, elâ' isimleri, zamirlerin şahıs ismi olarak kullanılan örneklerinden sadece bir kaçıdır.¹ Oysa dilde zamir kişi ismi olarak değil, var olan ismin tekrar edilmesi halinde onun yerine kullanılmaktadır. Bu durum modern duruşa ait 'farklı olmanın' toplumun her kesimi tarafından içselleştirildiğini gösterirken, bilgi-anlam açısından bir irtifa kaybını da açığa çıkarır. İsmi açısından çocuğun ileride yaşayacağı indirgeyici durumlar ise ailelerin henüz gündeminde görülmemektedir.

konulmasını bu konuya örnek olarak verebiliriz. Bu anlamda durumu peygamber algısındaki geleneksel hassasiyetten uzaklaşma ve diğer ülkelerin kültürel kodlarından etkilenme şeklinde değerlendirebiliriz.

Toplumumuzda son dönemlerde daha farklı bir değişimin örnekleri gözükmemektedir. Özellikle fetva sorularından yola çıkarak yaptığımız gözlemler, bize bu değişmeye dair bazı bilgiler vermektedir. Bir arka plan bilgisinden yoksun olarak yapılan meâlî okumalarının bu sonuca katkısı olduğu düşünülmektedir. Kur'an meâlini okurken rastlanılan bir kelime, anlam-bağlam ilişkisi gözlemlenmeden çocuğa isim olarak

¹ Ebû Dâvûd, V, 236. ² Burada fetvaya gelen iki soruyu örnek olarak vermenin uygun olacağını düşünüyorum. Birincisi şu şekildedir: 'Tebareke sıresini okuyordum. Orada 'elâ' kelimesi geçiyor. Benden çok güzel isim olacağını düşünüyordum. Zaten yakında doğumum var isim arıyorum. Elâ ne manaya geliyor isim olarak koymam doğru mu önce bir sorarım. Öğrenmek isterdim.' İkincisi de: 'Yâhira' ismi olarak konulur mu şükünlüydü. Ben de önce bir anlam veremediğim için 'hayır' dedim. Çünkü 'Kur'an'ın kerim'de var nasıl bilmezsiniz?' oldu. Böyle bir kelimeyi kullanmadığımı söyleyecek karşı tarafı konuşturmaya başladım. Kur'an'ın ne olduğunu hangi sömde diye konuşurken kelimenin 'Hira' dağı olduğu ve el' talakıyla birlikte kullanıldığı açığa çıktı. Yani Arapça'daki el-Hira, soruda Alhira olmuştur.'

KUR'AN'DAKİ CÂZİBİYET ve Kaynağı*

iriş
Bu makalede, Kur'an'ın tanımıyla geçen lafız ve mânâ unsurlarına dikkat çekildikten sonra, Kur'an'daki âhenk üzerinde durulacak ve Kur'an'daki çekim gücünün kaynağı belirtilecektir (Ve bilâhik'tevfik).

Kur'an nedir?

Kur'an, "Yüce Allah'ın Ruhu'l-kudûs vasıtası ile Hz. Peygamber (s.a.v.)'in zihnine naksettiği ilâhî mesajlardan oluşan bir metindir. Lafız ile ve mânâsı ile bir bütün olarak indirilmiş, tamamı mütevatir olarak nakledilmiş taklit edilemez bir şaheserdir."

Kur'an-ı Kerim'in mahiyeti ona verilen isimlerden de anlaşılabilir. Kur'an'ın çok sayıda ismi vardır. Bu isimler Kur'an'ın farklı yönlerini ifade eder. Sözgelimi 'Furkân', 'Hüdâ', 'Nûr'

ve 'Rûh' gibi isimlerinde Kur'an'ın sadece mânâ yönü esas alınmış, 'Hüküm', 'Tenzil' gibi isimlerinde hem mânâ hem lafız yönü, 'Kur'an', 'Kitâb' gibi isimlerinde ise, yine mânâ ve lafız yönü esas alınmakla birlikte lafız yönü daha bir öne çıkarılmıştır.

Âyetler ve hadisler; sonuçta her ikisi de aynı mübarek ağızdan, Muhammed Aleyhisselâm'ın ağzından dökülmesine rağmen hadis üslubu ile Kur'an üslubu arasında bariz farklar vardır.

Kur'an-ı Kerim eski-yeni hiçbir edebî türe benzemez. Ne düz yazı ne de şiirdir. Türü kendisiyle sınırlı bir metindir. Kaynaklandığı yüce Allah'ın eşi-benzeri olmadığı gibi Kur'an'ın da eşi-benzeri yoktur. Dolayısıyla ne gramer kaideleri ne bilimsel kitap yazma usulleri ne de edebiyat kriterleri Kur'an için ölçü olabilir.

Kur'an Ahengi ve Unsurları

Kur'an tilâvet edilirken etkilenmemek zordur. Kur'an'a özgü makam ve nağmeler, vakfeler, medli ve medsiz kelimelerin iniş-çıkışlarından hasıl olan âhenk, sert, yumuşak, ıslık, tekriri... çeşitli karakterdeki harflerin, ihfâ, izhar, idgâm ve iklâpların oluşturduğu müzikalite, özellikle de ilk dönem Mekki sürelerdeki kısa ve şiirî âyetler, kârinin tertil üzere, sesine çeki-lüzün vererek ve içli Kur'an okuyuşu, insanda apayrı bir söz (güfte) dinlemekte olduğu intibâhını bırakır.

Bu etkilenişte şüphesiz Kur'an'ın üslubu, müzikalitesi, akıcılık ve belâgati kadar Kur'an dışı faktörler de devreye girmektedir. Okuyucuların ve dinleyenlerin Kur'an'ın Allah kelâmı olduğuna dair imanlarının kalitesi, okuyucuların ihlâsı gibi. Kâri: "Makam yapacağımı" diye tevciid kurallarını

ihlâl etmezse, harfleri mahreçlerine riayet ederek, fakat aşırıya kaçmadan çıkarırsa, sesini olur olmaz yükseltmezse Kur'an'ın insan hissiyatı üzerindeki etkisi daha da artacaktır.

Kur'an'daki Câzibiyet ve Kaynağı Kur'an Arapçadır

Kur'an Arapça bir metindir; meâllere Kur'an denmez. Arap diline inmiş olması Kur'an'ın temel vasıflarından biridir. Kur'an sadece Arap diline değil, aynı zamanda Arap evren algısı ve Arap kültürü çerçevesinde inzâl edilmiştir.

Arapça'da bir ilâhîlik varsa, bu, sadece onun değil bütün dillerin özelliğidir. Bu açıdan hiçbir dilin diğerine üstünlüğü söz konusu değildir. Bununla birlikte, son kutsal kitap için Arapça'nın aracı seçilmiş olmasının birtakım hikmetleri olmalıdır. Bu dilin, bir edebiyat dili olarak dakik anlamları net iletebilecek, iyi işlenmiş akıcı bir dil olması, daha da önemlisi bu dili konuşanların ümmî olması sebebiyle dilin de dini ve felsefî açıdan son derece bâkiri olması bu hikmetlerin başında gelir.

Arapça kadim din ve felsefe dilleri gibi yıpranmış değildir. Bu dile bir mesaj iletilmiş muhataplar "Acaba şunu mu kast ediyor, bunu mu?" diye kısır tartışmalara giremezler. Mesajı net olarak anlayabilirlerdi. Demek ki Arap zihninin arı-duyusu Arapçaya yansımış bu özellik de Kur'an mesajı için en büyük avantajlardan birini oluşturmuştur. (Burada İslâmîyet'in, Suriye, Mezopotamya, İran ve Turan'ın ele geçiren kadim milletlerin sosyo-kültür alanına yerleşmesiyle birlikte eski kısır tartışmaların saf İslâm kültürünü nasi etkisi altına aldığını düşünülebilir.)

Evet, Arap dili ilâhî mesajı en net şekilde yansıtır ama Kur'an'daki üslûp ve kullanılan lafızlar için bunun da ötesinde bir özellik söz konusudur.

Kur'an'ın bir mânâyı aktarmak için benzer anlamdaki onlarca kelime arasından tercih ettiği kelime kökleri (örneğin: قَتَلَ) ve bu köklerin sokulduğu kalıplar (قَتَلَ) yerine قَتَلْتُمْ denmesi) diğer kelimelerle dizilişleri ilâhî mesajı en etkileyici şekilde yansıtmakta insanların hislerini de akıllarını da vicdanlarını da doyurabilmektedir.

Kur'an lafızlarındaki nağme ve melodi orada anlatılmak istenen melhumla uyumludur. Onu başlı başına anlatabilmekte, insan zihnine yaklaştırmaktadır.

Bu konuda, kaynaklarda genelde şu örnekler verilir:

Nâs sûresinde âyet sonlarının "s" sesi ile bitmesi, sûrede Allah'a sığınması istenen vesvese atmosferini, zihni fiskosları çağırıştırır.

Kiyâmetin isimlerini "es-Sâhha" (Abese 80/33) lafızlarındaki sert nağme, insana kiyâmetin dehşetli gütrütüsünü hatırlatır.

"وَأَنذَرْتَهُمْ نَارَ عَذَابٍ رَّوَّاهُ" (el-Enbiyâ 21/46) cümlesindeki "رَّوَّاهُ" kelimesi, "رَّوَّاهُ" ve "عَذَابٍ" kelimeleri, âyetteki "insanoğluna Rabbinden (o merhametli efendisinden) bir azap esintisi dokunuvorecek olsa" anlamını yansıtır.

"لَيْبَاتِي" / leybattienne" (en-Nisa 4/72) lafızındaki melodi, insana adeta ağır davranmayı resmeder.

"عَنْزِلًا" / entilzîmîkîmîhâ" (Hûd 11/28) lafızındaki zamirler âyette anlatılan zorlamayı

tasvir eder.

"يَسْتَأْذِنُ" / yastarihûne" (Fâtûr 35/37) lafızındaki kaba nağme cehennemliklerin gırtlaklarını yırtarcasına çıkardıkları bağırtı-çağırılan hatırlatır.

"بِمِثْلِهَا" / bîmîzahîhîhî" (el-Bakara 2/96) lafızının kesintili telâffuzu uzaklaşıp kaçmayı başlı başına ifade eder.

Kur'an Rabçadır

Kur'an-ı Kerim özellikle ilk dönem Mekki sûrelerinde, mü'min kâfir herkesin gönül tellerini titretene, yer yer, adeta nefeslerini kesene, büyüleyici bir şüursellik ve cazibiyet mevcuttur. (Bu sûreler, Kur'an'ın son iki cüzünde yoğunlaşmıştır). Ancak Kur'an'ın bu cazibiyetinde, üslûbu kadar 'devrim niteliğindeki mesajları da etkili olmuştur. İnsanlar bu yeni duydukları gerçekler karşısında ne yapacaklarını şaşırılmışlardır: Ağzıları çok iyi lâf yapan (hasim-i muhin) bu edebiyat ustaları, kendi dillerinde olmakla birlikte, duymadıkları,

Arapça'da bir ilahîlik varsa, bu, sadece onun değil bütün dillerin özelliğidir. Bu açıdan hiçbir dilin diğerine üstünlüğü söz konusu değildir. Bununla birlikte, son kutsal kitap için Arapça'nın aracı seçilmiş olmasının birtakım hikmetleri olmalıdır.

Haziran '07

Dil ve edebiyat ustalarını, Kur'an'ın asıl 'vahye dayalı içeriği sarsmıştır. Evet, Arapça oluş Kur'an'ın asla göz ardı edilemeyecek temel bir vasfıdır. Kur'an'ın tarihi açısından vazgeçilmez bir unsurdur. Hz. Peygamber dışındaki insanlar ilâhî Kur'an mânâlarını ancak bu Arapça lafızlar sayesinde öğrenebilirler. Ancak Kur'an-ı Kerim lafzı ile mânâsı ile bir bütündür. Ne lafzın ne de mânânın müstakil değeri vardır. Arapça lafızlar ilâhî mânâların zırlarıdır. Bu teşbihin de gayet güzel yansıttığı üzere aslanan, zirh değil zirhn içindedir.

âşına olmadıkları yepyeni bir söylemle karşı karşıydılar. Ama onu nasıl tanımlayacaklarında anlaşmıyorlardı. (bk. el-Enbiyâ 21/5). Çünkü Kur'an vasıtasıyla bir hak-hukuk mücaadesi yürütülmekte idi. Hukuksuzluğa, adaletsizliğe ve toplumu kasıp kavuran gelir uçurumuna dikkat çekilmekte, bunu gidermenin yolları gösterilmekteydi. Nitekim güç odakları (mele-mütre) bu mesajların, imtiyazlarını ellerinden alacağını, statükoyu yıkacağını görmekte gecikmediler. Mekkelî putperestler İslâmiyet'i örf, âdet, gelenek-görenek ve törelerine aykırı bulmuş, bu yeni çağrını kabul etmenin şahsi ve zümrevî çıkarlarını alt eteceğini anlamışlardı. Çünkü ne de olsa, Kâbe'ye doldurulan yüzlerce put etmek kaplıydı ve bu sayede diğer Araplar nezdinde müstesna bir konuma sahiptiler.(bk. el-Kasas 28/57; Kureyş sûresi-106/1-4).

Yani, bu dil ve edebiyat ustalarını, Kur'an'ın asıl 'vahye dayalı içeriği sarsmıştır. Evet, Arapça oluş Kur'an'ın asla göz ardı edilemeyecek temel bir vasfıdır. Kur'an'ın tarihi açısından vazgeçilmez

bir unsurdur. Hz. Peygamber dışındaki insanlar ilâhî Kur'an mânâlarını ancak bu Arapça lafızlar sayesinde öğrenebilirler. Ancak Kur'an-ı Kerim lafzı ile mânâsı ile bir bütündür. Ne lafzın ve ne de mânânın müstakil değeri vardır. Arapça lafızlar ilâhî mânâların zırlarıdır. Bu teşbihin de gayet güzel yansıttığı üzere aslanan, zirh değil zirhn içindedir.

Abdülkâdir Cürçânî'nin de (6. 471/1079)dediği gibi, aklı başında hiç kimse bir metni sırf lafızlarını esas alarak tetkike tâbi tutmaz. Lafız delâlet ettiği anlamdan dolayı incelenir. Aynı şekilde, anlam da salt fikir (zihni ses) olarak incelenmez, incelenemez. Bir lafızda temsil edildiği takdirde araştırılır. Anlam denen olgu kendisini ifade eden kelimelere ve bunların dizilişine bağlıdır.

Kur'an'ın Arapça lafızları kutsallıklarını ilâhî içeriklerinden alırlar. "Orum" adı altında bu aslı mânâlardan tecrit edilen indî mütalaaalarla ve sübjektif kanaatlerle doldurulan Kur'an lafızları artık "Kur'an" olmaktan çıkmışlardır.

Öte yandan, sevgili Peygamberimizin Kur'an'ı tam bir ihlâsa okuyuşu, tilâvetindeki tatlılık, jest ve mimikleri, vurgu ve tonlamaları, yüzündeki ciddiyet, Kur'an'ı yaşayışı bu etkiyi bir kat daha artırıyor.

Peygamberimiz Kur'an'ı o kadar inanarak o kadar samimi ve içten okuyordu ki azalî müşrikler bile o anda okuduğu âyetlerde geçen tehditlerin gerçekleşivereceği korkusuna kapılarak "Allah

Haziran '07

Sevgili Peygamberimiz'in Kur'an'ı tam bir ihlâsla okuyuşu, tilâvetindeki tatlılık, jest ve mimikleri, vurgu ve tonlamaları, yüzündeki ciddiyet, Kur'an'ı yaşayışı bu etkiyi bir kat daha artırıyor. Peygamberimiz Kur'an'ı o kadar inanarak o kadar samimi ve içten okuyordu ki azalî müşrikler bile o anda okuduğu âyetlerde geçen tehditlerin gerçekleşivereceği korkusuna kapılarak "Allah aşkına sus!" diye ağzını kapatmaya çalışıyordu. Nitekim bu etkiyi ancak, "Şunun okuduklarını dinle(t)meyin; yavgara koparın belki onu böylelikle alt edersiniz!" (Fussilet 41/26) diyerek kırabileceklarini düşündüler.

Haziran '07

aşkına sus!" diye ağzını kapatmaya çalışıyordu. Nitekim bu etkiyi ancak, "Şunun okuduklarını dinle(t)meyin; yavgara koparın belki onu böylelikle alt edersiniz!" (Fussilet 41/26) diyerek kırabileceklarini düşündüler.

Dolayısıyla, Kur'an bir edebiyat şaheseri olmakla birlikte, edebî bir metinden ziyade, bir değer ve hükümler mecmuasıdır. Onun ahlakî, itikadî ve hukukî ilkeleri insanlığa elbette en güzel şekilde sunulmuştur; ama malum, aslanan zarf değil, içindedir.

Seyyid Hüseyin Nasr'ın da işaret ettiği gibi, Kur'an'ın güçlü, tarihi bir olayı, bir fenomeni sadece açıklamasından değil, anlamı her zaman geçerli (evrensel) bir sembol olmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü o sadece, belli bir zamanda olmuş özel bir olayla değil, aynı zamanda eşyanın tabiatında mevcut bulunan ebedî gerçeklerle de ilgilienmektedir. Kur'an'ın mucizesi, onun yeryüzünde ilk zuhurunda olduğu gibi vahyedilişinden yaklaşık on dört asır sonra bugünün insanların ruhlarını da harekete geçirme etkisinde bir dile sahip olmasında yatmaktadır.

Resm-i Osmânî

Şunu da belirtmeden geçmek istemem. Bazı Kur'an lafızlarının Arapça imlâ kurallarına aykırı yazım tarzlarında hikmetler aranmıştır. İnanan zihin sınırlarımız. Oysa Kur'an'ın farklı yazım tarzı Kur'an'ın ilk Arapça eser olmasından kaynaklanmaktadır. Kur'an imlâsı mucizevîlikle alâkâli olmayıp o günlerde kullanılan Arap yazı sistemi ile ilgilidir. Kur'an-ı Kerim vahiylerini yazıya geçirenlerin ana hedefi son derece sahil

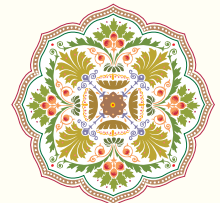
ve net okumakta oldukları vahiy seslerini, aynen okuyup ezberledikleri şekliyle, hiçbir değişikliğe uğratmadan yazıya dökülmektedir. Lafızlar o sırada kullanılan iptidai yazı sistemiyle en güzel ancak bu şekilde ulaştırılabilmektedir.

Günümüz mushaflarında hâlâ bu imlânın geçerli olması, kutsal kitabımızın tek bir harfinin bile değişmeden günümüze ulaştığının en büyük kanıtlarından biridir.

Sonuç

Kur'an-ı Kerim'in cazibiyeti; şeklinden ziyade içeriğindedir. Arapçalığın ziyade Rabçılığıdır, lafızlarındandır, ses ve nağmelerinden ziyade vahye dayalı ilâhî içeriğindedir. Kur'an'ın başarısında, sevgili Peygamberimizin Kur'an'ı son derece etkileyici bir şekilde okuması ve yaşayarak aktarmış olmasının etkisi göz ardı edilmemelidir. Bu, din eğitimi-öğretimiyle ilgili kişilerin başarısının temelinde etkili bir okuyuş (anlatım) ve temsil kabiliyetine bağlı olduğunu göstermektedir. ■

*Yazı, Kur'an'ın Kerim Kılavuzu -Kur'an Nedir? Nasıl Okunur?- adlı çalışmadan özetlenmiştir. ©Ehsan Neşiatçı bu eseri 2007 Ramazan'ında neşretmek üzere programına almıştır.

Haziran '07

İSTANBUL
MÜFTÜLÜĞÜ

Yrd. Doç. Dr. Nuri UYGUN

Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

Kur'an'ın MÛSİKÎ Okunması

Kutsal kitapların sonuncusu olan Kur'an-ı Kerim'in çeşitli ilim dalları ile ilişkisi olduğu gibi müzik ilmi ile de açıkça görülebilen bir ilişkisi vardır. Kur'an, tecvid kâidelerine uymak kaydıyla, lahin (melodi,

ezgi) ve müzikî unsurlarına yer verilmeksizin düz bir okuyuşla okunabileceği gibi, belli bir makamın ses dizisi esas alınarak serbest (ritimsiz) irticâli (doğaçlama) olarak müzik cümleleri ile de okunabilir.

Haziran '07

Yrd. Doç. Dr. Nuri UYGUN / Kur'an'ın Müsiki ile Okunması

Geniş çerçevedeki Kur'an-ı Kerim müsikîsi, tecvid kurallarının uygulanmasından doğan seslendirmedir. Fakat bu seslendirme müsikî ilminin konusu olan müzikâl seslerden çok, Kur'an harflerinin ağızdan çıkış özellikleri, seslendirirken uzatılma süreleri ile âyetlerin sonunda durma ve birbirine bağlanma kurallarını belirleyen nağmesiz bir ses uygulamasıdır. Müsikî sanatının en belirgin özelliklerinden biri yukarıda bahsi geçen sesle yapılan irticâli bestelerdir.

Dini müsikimizdeki Kur'an tilâveti, mevlid, ezan, kâmet gibi türler okuyuş esnasında irticâli olarak bestelenirler. Bu bakımdan okuyucu aynı zamanda bir bestekâr konumunda olup ses güzelliği, müsikî bilgisi ve beste yapma kabiliyeti başarısını etkileyen temel faktörlerden olacaktır. Kur'an-ı Kerim tilâvetinde "fem-i muhsin" olan üstadın faydalanma ile müsikî zevki ve kulâğı olan öğrencinin bir kıraat tavrı oluşur. Müsikî ilminde okuyuş tavrı, sesin rengi, müzik cümlelerinin benzerliği, makâm bilgisi, sesin güzelliği ve kabiliyet ile ders alınan hocanın tarzı ve edâsi öğrenciyeye etkili olur. Bu bakımdan gelenek olarak kıraat silsileleri halinde hocadan talebeye uzanan, yüzyıllar öncesinden günümüze kıraat halkaları oluşmuştur.

Bilindiği üzere Kur'an-ı Kerim'in güzel sesle okunması Hazret-i Peygamber tarafından öğütlenmiştir. "Kur'an'ı sesleriniz ile süsleyiniz"¹ hadisi bunların en başta gelenidir. Yine sesi çok güzel olan sahabe Ebû Musa el-Eş'arî'yi bir gece dinledikten sonra "Ey Ebû Musa, âli-Dâvûd mizmarlarından biri sana verilmiş"² şeklinde ona iltifât etmiştir. Güzel sesi ile Kur'an'ı çok güzel okuyan Salim Mevlâ Huzeyfe için ise

Müsikî, Kur'an'ın tilâvetinde bir vasıttır. Fakat bu vasıtanın en güzel ve verimli bir şekilde kullanılması gayeye ulaşmak için mutlaka gereklidir. Kur'an'ın mucizevi oluşu ne kadar edebî bir estetik arz etse de, müsikî ile kıraati de o derece estetik bir uygulânış tizliğine gerektirir.

"Ümmetimden böyle bir kimse bulduran Allah'a hamdolsun"³ buyurmuştur. Peygamberimiz Kur'an'ın güzel okumasını hep teşvik ederek her şeyin bir süsü olduğunu Kur'an'ın da süsünün güzel ses olduğunu ifade etmiştir. Tüm bunlar ışığında Kur'an'ı okuyan kimsenin sesleri tanıma ve ölçülü kullanma ilmi olan müsikî ilmini ciddi bir şekilde öğrenmesi gerekir.

Müsikî, Kur'an'ın tilâvetinde bir vasıttır. Fakat bu vasıtanın en güzel ve verimli bir şekilde kullanılması gayeye ulaşmak için mutlaka gereklidir. Kur'an'ın mucizevi oluşu ne kadar edebî bir estetik arz etse de, müsikî ile kıraati de o derece estetik bir uygulânış tizliğine gerektirir.

Kur'an'ı her millet kendi müsikî tarzına göre icrâ e okumuştur. Nasil ki bir Arab'ın İstanbul tavrı müsikî cümleleri ile Kur'an'ı seslendirmesi hayli zor ise, başka milletlerin de Arap müsikîsinin nağmeleri ile seslendirmesi o ölçüde zor olacaktır. Bundan dolayı her milletin kendi müsikîsi ile okumaları en uygun olandır.

Kur'an okunmasında dindışı müsikî üslubuna sapsmadan, bu duyuguyu vermeden zahidâne bir tavır esas alınmalıdır. Kur'an'ın bir beste ile okunmasının ilk örneği tâbin döneminde görülmüştür.

Haziran '07

Kur'an'ın bilinçsiz okunması tonalite ve fonetik konularına önem vermemek kâpkuru bir kıraat olup, tecvütte ifrâdî da bununla aynı mesabededir. Tecvit ilmine, güzel sese kıraat bilgilerine sahip bir okuyucunun müsikî sanatının inceliklerini de bunlara katması gereklidir.

İbn Kuteybe'ye göre bunu ilk yapan İbn Ebi Bekrâ Kur'an'ı hüzünlü bir tarzda okumakla birlikte şarkıya asla benzetmezdi. Sonradan bu tarzı torunu Abdullah b. Ömer b. Abdullah devam ettirmiş ve bu tarz okuyuşa "İbn Ömer kıraatı" denmiştir.⁴

Hız. Peygamber ve ashâbının Kur'an okuyuş tarzı "terci" üzerine idi. Terci, Kur'an okurken yahut beste söylerken sesi çeneyi sallayarak değil, boğazda titreterek nağmelendirme olup, Hız. Peygamber medlerin hakkını vererek, fakat güzel nağmelerle medleri terci yapmadan okurdu. Hız. Peygamberin okuyuşunda "tertil", makâm dizeleri ile okuma esastı. Burada dikkat edilmesi gereken husus daha önceden bestelenmiş belli bir şarkının melodisini medleri hiçe sayarak Kur'an âyetlerine uydurmak yerine o anda içten geldiği gibi yani irticâli olarak bir makamın seyrini medlere dikkat ederek uzatıp, ritimsiz şekilde okumaktır. Özellikle med harflerinde dikkat edilmesi gereken husus, med hangi türden olursa olsun sesi titretmeden, kesmeler yapmadan, arada nefes almadan gırtlak nağmeleri yapmadan düz bir okuyuşta okunmasıdır. Bu uzatma yavaş okuyuşta birlik, ikilik ve dörtlük değerindeki notalarla, hızlı okumada ise medîrî tabiî en fazla sekizlik

değerindeki notalarla uygulanmalıdır. Bu bakımdan müsikimizin nağmeleri sadelik arz ettiğinden Kur'an tilâvetine de uygundur.

İslâm dünyasında ilk dinî müsikî uygulamaları Kur'an kıraati ve ilâhîler (zühdîyât) idi. Bundan dolayı hafızlar ile ilâhî okuyan mutasavvıflar iki önemli alanın temsilcileri olmuşlardır. Zaman zaman bu konuda sıkıntılar da ortaya çıkmıştır. Emevîler ve Abbasîler döneminde yapılan içkili ve rakslı müsikinin nağmelerini Kur'an'a adapte eden veya Yahudi ve Hristiyan kutsal kitaplarının okundukları melodi tarzlarıyla Kur'an okuyanlar ortaya çıkmışlardır. Böyle önceden yapılan bestenin Kur'an kıraatine adapte edilmesi tecvid kurallarını zorlayacağından, dolayısı ile kıraatin de hoş olmayacağı göz önünde tutularak bu kıraatin uygun olmayacağı bilinmelidir. Yine Kur'an'ı batılilar ve hristiyanların oktavı yani on iki parçaya bölme sistemi, İslâm âleminde kullanılmayan bir ses sistemi olup bu düzende yapılan bir okuyuş, tamamen batı müziği sesleri ve tavrını andırır. Kur'an'ı Arap müziği tavrıyla okumak mümkün olduğu gibi başka melodilerle de okumak mümkündür. Hız. Ömer, Hişam b. Hakim'in namaz kıldırırken Furkân süresini değişik bir tavrıyla okumasından rahatsız olup onu Resûlullah'a götürür. Hz. Peygamber her ikisine de aynı âyetleri okutur ve ikisinin de okumasının doğru olduğunu belirtir. Kur'an'ın yedi ayrı tarzda okunabileceğini bunun bu hadis, hadis kaynaklarında bir çok kez zikredilmiştir.⁵

Kur'an Arap lahı ile okunabileceği gibi milletimizin üslup ve gırtlak yapısına uygunluk arz etmesi açısından ve müsikî yönüyle de milletimizin ses sistemine uygunluğundan dolayı kendi dil özelliklerimiz ile okumak en doğrusu

Haziran '07

Yrd. Doç. Dr. Nuri UYGUN / Kur'an'ın Müsiki ile Okunması

Kur'an Arap lahı ile okunabileceği gibi milletimizin üslup ve gırtlak yapısına uygunluk arz etmesi açısından ve müsikî yönüyle de milletimizin ses sistemine uygunluğundan dolayı kendi dil özelliklerimiz ile okumak en doğrusu olacaktır. Kur'an hangi milletin müsikî tilâveti ile okunursa okusun kıraat ilminin mutlaka tahsil edilmesi şarttır.

okacaktır. Kur'an hangi milletin müsikî tavrı ile okunursa okusun kıraat ilminin mutlaka tahsil edilmesi şarttır. Ali Rıza Sağman "Hâfız Sâmî" adlı eserinde; "Kur'an okuma sanatına çalışmamış fakat iyi gazel okuyan biri Kur'an okumaya kalkışsın Hz. Kur'an gazel derekesine indirilmiş olur. Hâfız Kemâl merhum mevlidde, gazelde, kasidede son derece muvaffak olduğu halde iyi Kur'an okuyamazdı. Çarşambalı Hâfız Cemâl bilhassa ağır besteleri pek mükemmel okuduğu halde hiç gazel okuyamazdı. Büyük üstad Hâfız Osman gazel, şarkı ve mevlidi herkesin bildiği bir tarz-ı ekmeleyette okuduğu halde Kur'an okumaya ağzı yalmazdı. Kur'an okumak öyle ince öyle derin ve köklü bir artistiktir ki, müzik âleminin başka kollanına ait belli başlı artistikler bunun yanında sönik kalır." demektedir.⁶ Kur'an'ın bilinçsiz okunması tonalite ve fonetik konularına önem vermemek kâpkuru bir kıraat olup, tecvütte ifrâdî da bununla aynı mesabededir. Tecvit ilmine, güzel sese kıraat bilgilerine sahip bir okuyucunun müsikî sanatının inceliklerini de bunlara katması gereklidir. Bunun yanında Kur'an

tilâvetinde uygun makamları da bilemek daha güzel olacaktır. Acemşîrân, Acemkürdî, Hicâz, Hüseyinî, Hüzâm, Müstear, Nihâvent, Rast, Sabâ, Segâh, Hüseyinî Kur'an okumak için uygun makamlar olmakla beraber, Hicâzkar, Karciğâr, Kürdîlihicâzkar, Şedd-i Araban gibi makamlar Kur'an için uygun olmayabilir.

Sesin kullanımını ise çok uygulamaya isteyen, ses güzelliği ve kabiliyeti gerektiren diğer önemli konudur. Bir mecliste başlanılan ses akordunu takip etmek programın sonunda aynı akortta kalabilmek büyük hüner ve tecrübe ister.

Kur'an okuyan, sesi hangi akort içi duyusuna o akortta okumayı tercih etmelidir. Fakat yine de başlangıçta istediği tonda başlayamayan okuyucu çeşitli makam seyirlerini dolaşarak, detone olmadan uygun akordu bulabilir. Kur'an okunmasına uygun olmayan makamların bilinmesi, medlerde sesi titretip gırtlak nağmeleri yapma, sesi sürekli çok hafif veya çok kuvvetli kullanarak niânlara dikkat etmemek gibi hususlara aldırış etmeden yapılacak bir kıraatin dinleyenler üzerinde olumsuz etkisini yok etmek için, Kur'an kırsı mutlaka iyi bir müsikî bilgisine sahip olmalıdır.■

1) Buhârî, "Fezâilü'l-Kur'an" 19; "Tevâhid" 32. 2) Buhârî, "Fezâilü'l-Kur'an" 31; Müslim, "Müslâhîl" 235. 3) İbn Mâce, "Sünen" I, 425; 4) Tayyib Önkü, Kur'an-ı Kerim'in Üslûb ve Kısas, Ankara 1963, s. 19. 5) Buhârî, Tevâhid, VII, s. 316. 6) Ali Rıza Sağman, Meşhur Hâfız Sâmî, İstanbul 1947, s. 56-57.

Haziran '07

Kur'an Kıraatları Üzerine

Kıraat ve Kıraat İlmî ne demektir? Kıraat; Kur'an-ı Kerim okunması, seslendirilmesi demektir. Esasen "kıraat" kelime anlamı "okumak"tır. Kıraat ilmi; Kur'an'ın okunmasına dair farklılıklar ve bunların kimlerden nakledildiğini bildiren ilimdir. Kıraatlar, senedleri Hz. Peygamber'e ulaşan ve kıraat imamlarından gelen sahih nakillere dayanır. Bu ilmin öğrenilmesi ve öğretilmesi farz-ı kifâye olarak değerlendirilmiştir.¹

Kur'an ve onun kıraatı, Peygamberimiz zamanından itibaren hem kitâbî (yazı ile), hem de şifâhî (sözlü) olarak ve okunarak nesilden nesile kesintisiz olarak nakledilmiştir.

Peygamberimiz Kur'an'ı Cibrâil'den, sahâbe de Peygamberimiz'den dinlemiştir. Aynı şekilde Peygamberimiz, Kur'an'ı Cibrâil'e; ashâb da Peygamberimiz'e okuyarak sunmuştur. Tabiiiler de sahâbeden öğrenmiştir. Böylece nesilden nesile Kur'an öğretimi bu şekilde aralıksız devam ettirilmiştir.

Kıraatların menşei nedir, nasıl ortaya çıkmıştır?

Bir dilin çeşitli bölge ve topluluklara göre gösterdiği farklılıklara lehçe denir (Meselâ Türkçede Anadolu lehçesi, Azeri lehçesi, Çağatay lehçesi gibi). Bir dilin şehir veya bölgelere göre gösterdiği küçük farklılıklara ise şive/ağız denir (İstanbul, Konya, Rize ağızları gibi).

Haziran '07

Lehçe; geniş bölgelere yayılmış bir dilin, hem yazılı, hem de söylenişinde görülen farklılık; şive ise, daha küçük bölgelerde görülen ve sadece söylenişte meydana gelen farklılıktır.

Kur'an'ın indirildiği dönemde Araplar birçok kabilelerden meydana gelen bir toplumdur. Üstelik, sadece Arabistan Yarımadasında değil, daha geniş bir coğrafyaya yayılmış vaziyettedir. Her kavim Arapça konuşmakla birlikte, kendine mahsus lehçe ve şivelere sahipti. Bu lehçeler arasında da, tabii olarak birçok farklılıklar mevcuttu. Bu, hareke ve telaffuz farklılığından, harf ve anlam farklılıklarına kadar uzanan geniş bir alana yayılmıştı.

Meselâ: رَبِّهِمْ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِن نَّاسِهِمْ كَمَا صَدَّقْتَهُمْ فِي حَقِّهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. رَبِّهِمْ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِن نَّاسِهِمْ كَمَا صَدَّقْتَهُمْ فِي حَقِّهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. رَبِّهِمْ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِن نَّاسِهِمْ كَمَا صَدَّقْتَهُمْ فِي حَقِّهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. gibi kelimelerin imâle ve imâlesiz okunabilmesi, مَدَّنتُ kelimesinin مَدَّنْتُ şeklinde de okunabilmesi böyledir.

Esasen her dilde aynı durum söz konusudur. Bizim gerek Türkiye'mizde, gerek Türkiye dışında yaşayan milyonlarca Türk'ün ortak dili Türkçe olmakla birlikte, aralarında lehçe, şive ve ağız farklılıkları bulunmaktadır. Hattâ Anadolumuzda bile bu farklılık görülmektedir. Karadeniz şivesi, Doğu şivesi, Batı şivesi, Orta Anadolu şivesi birbirinden farklıdır; iller arasında bile ince farklılıklar mevcuttur. Bu bakımdan herhangi bir Türkçe metni, bir Karadenizlinin seslendirmesi farklıdır, Doğulu bir kimsenin seslendirmesi farklıdır, Batılı bir kimsenin seslendirmesi farklıdır.

Peygamberimiz, Kur'an'ı, çeşitli kabilelerden oluşan ve farklı lehçelerle konuşan kimselere

öğretmiştir. O, değişik zamanlarda, farklı kabilelerden gelen ve müslümanlığı kabul eden insanlara, yedi harf² rûhsatı uyarınca onların lehçelerine uygun olarak, dillerini değiştirmeye zorlamadan Kur'an'ı öğretmiştir.³

Konuyla ilgili rivâyetlerin bir tanesinde Resûlullah'ın: "Ey Cibrîl! Ben ümmî (okuma yazma bilmeyen) bir ümmete gönderildim. Bunlar arasında kocamış kadın, ihtiyar erkek, oğlan ve kız çocukları ve hiç kitap okumamış kimseler vardır" diyerek Kur'an'ın okunmasında kolaylık talebinde bulunduğu, bunun üzerine Cibrâil (a.s.)'ın: "Muhakkak ki Kur'an yedi harf üzere indirilmiştir" diye cevap vererek bu konuda kolaylık sağlandığını bildirdiği nakledilmektedir.⁴

Bu çerçevede gerçekleşen kıraatlar, sahâbe tarafından sonraki nesillere aktarılmış ve bunlar kıraat ilminin müfredatını oluşturmuştur.

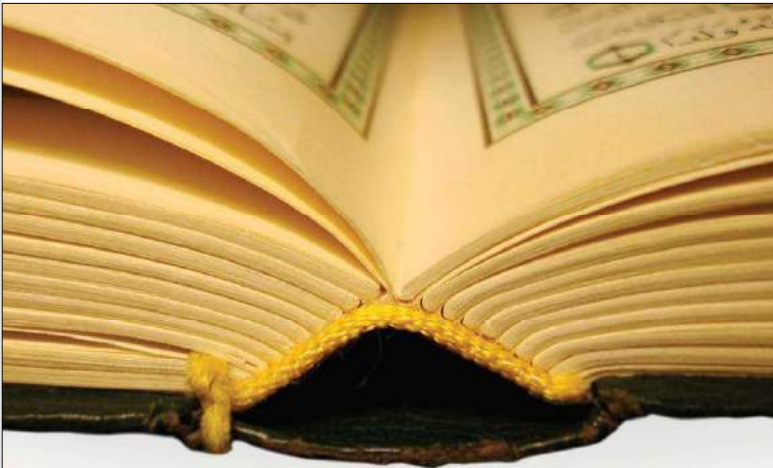
Kıraat farklılıklarının büyük bir bölümünü lehçe ve şive farklılıkları oluşturmaktadır. Bunun dışında çok az bir kısmı ise, Kur'an'a anlam zenginliği kazandıran birtakım farklılıklardır ki, bu tür okuyuşlar arasında hiçbir çelişki ve zıtlık bulunmamakta, aksine yorumda genişlik ve esneklik temin etmektedir. Ancak bu okuyuşlar keyfî okuyuşlar olmayıp, sahâbe kanalıyla Peygamberimiz'e dayanmaktadır.

Kıraatlar, "Kıraat-ı Aşere" denilen mütevâtir On Kıraatta toplanmıştır. Bu, Kur'an'ın on türlü okunması anlamına gelir mi?

On kıraat ifadesinden, Kur'an'ın on çeşit okunabileceği anlamı çıkmaz. Kur'an'ın büyük bir kısmı tek kıraatla okunur. Ancak bazı kelimelerin birden fazla okunuşu olabilmektedir.

Haziran '07

Ayrıca yan yana gelen bazı kelimelerin birbirlerine idğâm edilmesi veya edilmemesi, medlerinin az veya çok olması gibi farklı uygulamalar bulunmaktadır. İşte bütün bunlar günümüze kadar on kıraat bünyesinde muhafaza edilmiştir.

Nâfi kıraatı, Âsim kıraatı, Ebû Amr Kıraatı... gibi ifadeler ne anlama geliyor? Bunlar bu kişilerin kendi icat ettikleri kıraatlar olarak değerlendirilebilir mi?

Kıraatlar, kıraat imamlarının adıyla anılır. Kıraatların, bilinen kıraat imamlarına nispet edilmesi, onların o kıraatı en çok okuyan ve okutan, o kıraatla ilgilenen ve bu alanda meşhur olup otorite olarak kabul edilen kimseler olmasından kaynaklanmaktadır. Yoksa onların

kendi icadı, rey ve icthâdî mânâsına gelmemektedir. Hiçbir imam, "Ben şu âyeti şöyle okuyayım; şöyle okursam Arapça'ya daha uygun olur, böyle okursam uygun olmaz" diye herhangi bir kıraatı kendisi ortaya koymuş değildir. Her biri kendi hocasından, o da bir önceki hocadan öğrendiği kıraatı nakletmiştir. Nitekim bazı kıraat imamlarının açıklamaları, kıraatlarının icthâdî olduğunu değil, nakle dayandığını açıkça ortaya koymaktadır. Aynı zamanda büyük birer dil bilgini olan İmam Hamze ve İmam Kisâî için, sadece nakle itibar ettiklerini gösteren rivâyetler nakledilmiştir.⁵

İmam Hamze: "Nakilsiz hiçbir harf/ vecih okumadım" demiştir. İmam Âsım'ın, iki râvisinden birisi olan Haf's'a: "Sana, Ebû Abdurrahmân es-Sîlemî'nin bana okuttuğu kıraatı okuttum; o da

Haziran '07

Kıraat farklılıklarının büyük bir bölümünü lehçe ve şive farklılıkları oluşturmaktadır. Bunun dışında çok az bir kısmı ise, Kur'an'a anlam zenginliği kazandıran birtakım farklılıklardır ki, bu tür okuyuşlar arasında hiçbir çelişki ve zıtlık bulunmamakta, aksine bunlar yorumda genişlik ve esneklik temin etmektedir. Ancak bunlar keyfî okuyuşlar olmayıp, sahâbe-i kirâm kanalıyla Peygamberimiz'e dayanmaktadır.

Ali b. Ebî Tâlib'iden okumuştur. Ebû Bekr Şu'be'ye de Zîr b. Hubeyş'in bana okuttuğu kıraatı okuttum; o da bu kıraatı Abdullah b. Mes'ûd'dan okumuştur,⁶ şeklindeki sözleri de bu gerçeği açıkça ifade etmektedir.

Bütün bunların anlamı şudur: Kıraatlar, dil bilgisi kurallarına uydurularak veya icthâdî olarak değil, nakle dayanılarak okunur. Bu bakımdan hiç kimse, kendi arzu ve anlayışına uygun bir kıraat icra edemez.

Kıraatların ortaya çıkmasında, Hz. Osman zamanında istinsâh edilen Mushaf'ların harekesiz ve noktasız olarak yazılmasının yahut o zamanki yazının yetersizliğinin rolü var mıdır?

Hz. Osman Mushaf'ları, mütevâtir kıraatları ihtiva etmesi için noktasız ve harekesiz olarak yazılmıştır. Yoksa bazılarının zannettiği gibi, bu Mushaf'larda noktalama bulunmadığı veya yahut yazının tam gelişmediği ve yetersiz olduğu için kıraatlar ortaya çıkmış değildir.

Eğer kıraatların muhafazası sebebiyle hareke ve noktadan kaçınılmış olsaydı, en azından

bazı kelimeler için hareke ve nokta veya bunların yerini tutacak birtakım işaretlerin konulmasını onlar da düşünebilirlerdi. Nitekim Kur'an nâzil olmadan önce de Arap yazısında nokta ve hareketin bilindiğine dair eski kaynaklarda rivâyetler vardır. Keza B. Moritz, M. Hamidullah ve Nihad M. Çetin gibi çağdaş araştırmacıların bazıları da bu kanaattedir. Ayrıca unutulmamalıdır ki, Mushaf istinsah edilmeden önce de kıraat farklılıkları mevcuttu.

Bazı kimselerin, kıraatların farklı olmasını, Kur'an-ı Kerim'in güvenilirliği konusunda tereddütlerin ortaya çıkmasında endişe etmeleri sebebiyle tenkit cibetine gittikleri görülmektedir. Gerçekten kıraat farklılıkları Kur'an hakkında tereddüte sevk eder mi?

Farklı kıraatların bulunması, meselâ mütevâtir on kıraatın mevcut olması, on tane Kur'an var mânâsına gelmez. Kıraat sayısı kaç olursa olsun, Kur'an bir tane dir. Kıraatlar, bir bakıma Kur'an'ın seslendirilmesi demektir ve hepsi de güvenilir nakle dayanmaktadır. Kur'an'ın farklı kıraatlarla okunması, yazısında, kelimelerinin şeklinde neredeyse hiçbir değişiklik oluşturmamaktadır. Meselâ وَمَا تَلَّا مِنْ حَمْدٍ لِّرَبِّهِمْ وَلَا تَلَّا مِنْ حَمْدٍ لِّرَبِّهِمْ وَلَا تَلَّا مِنْ حَمْدٍ لِّرَبِّهِمْ cümlesi, iki farklı kıraatı da kapsaması için mushaf'lara noktasız olarak yazılmış; böylece bu kelimenin 'ya'melîn' ve 'ta'melîn' şeklinde okunabilmesi sağlanmıştır. Görüldüğü gibi sadece yazıyı seslendirme farkı olmaktadır.⁷

Bu bakımdan endişe edilecek, garipsenecek,

Haziran '07

bir kenara koyarak milletvekilleri, bakanlar, siyaset ve iş dünyasının önde gelen isimlerinden oluşan seçkin zümreyi yolculuk boyunca, gazel, kasidelerle mest eder. İlk önce sarık cübbesi ile karşılaşılana çıkan bir imama karşı ön yargıları ile hareket eden topluluğun bu düşüncesi Hoca'nın maharetleri ve hoş sohbeti ile muhabbete döner. O'na her isteğini yerine getireceklerini belirterek bir isteği olup olmadığını sorarlar. Yıllardır aradığı fırsatı yakalayan Hocaefendi, onlara esaret yıllarında yaşadıklarını anlatarak orada Rabbinde verdiği sözü yerine getirmesine yardımcı olmalarını ve bu doğrultuda Nuruosmaniye'de

yürüttüğü çalışmaları, resmî bir kurs açmak suretiyle devamı noktasında yardım talep eder. Milletvekillerinden kurs için "izin belgesi" hususunda yardımcı olunmasını ricâ eder. Orada bulunan devlet erkânı bu talebi memnuniyetle kabul ederek yardımcı olacakları sözünü verirler. Bir "söz"le başlayan bu kutlu yolculuk Nuruosmaniye Kur'an Kursu'nun Cumhuriyet döneminin ilk resmî Kur'an kursu olarak 1934 yılında açılması ile devam eder. Kurs bu güne kadar hizmetini sürdürmüş ve hala sürdürmeye devam etmektedir.

Hatıra, Nuruosmaniye Camii emekli müezzini Necati Yaman tarafından aktarılmıştır.

SÜLEYMAN HİLMİ TUNAHAN'DAN...

Emekli Müftü Mehmed Emre Hoca anlatıyor: Sivrihisar Müftüsü iken, bir Ramazan Bayramı münâsebetiyle üstâdımı ziyarete varmıştım. Sohbetimiz sırasında üstâdımızın emektar

yardımcısı –vekilharcı- Ali Dayı girdi içeriye. Efendi Hazretleri: "Ne var ne yok Ali Dayı?" diye sordular. Ali Dayı, tekim veren bir nöbetçi çavuşu edasıyla maruzatını sıraladıktan sonra: "Fırıncı ekmek, fırıncı ekme parasını istiyor efendim?" deyip bitirdi. Üstâd hazretleri bir dünya talebenin bütün masraflarını kendileri temin ettikleri için zaman zaman darlığa düşebiliyorlardı. Ali Dayı öyle söyleyince, azıcık murâkâbeden sonra, bendenize: "Hâfız Emre, yanında paran var mı evladım?" buyurdular.

Ben de "Evet efendim, var!" diyerek, yol paramı ayırdıktan sonra cebimde bulunan 1300 lirayı kendilerine takdim edince, Bakara süresinin 145. âyetiyle ikrâm ve iltifatta bulundular bana: "Kimdir o ki Allah'a güzel bir ödünç versin de, -Allah da onu- kat kat bir çok arttırsın. Allah -kimini- daraltır, -kimini- genişletir. Siz -hepiniz-

Haziran '07

HATIRATI / Kur'an Eğitimi Kurullarından

ancak ona döndürülüp götürüleceksiniz". Bu âyeti okuyarak dua buyurdular. Sonradan o parayı bana îade ettiler ve ben o tarihten sonra hiç darlık çekmedim. O yüce hazretin benim gibi bir kimseden istikrazda bulunması Cenâb-ı Hakk'ın bana bir lütfudur. Zira o büyük velinin

bana olan duası sebebiyle hayatta hiçbir darlık görmemiş ve evimizde bolluk ve bereket devam etmiştir.

Mustafa Özdamar, Hâfız-ı Kur'an Üstad Süleyman Hilmi Tunahan (özellik Kandı Yayınevi) s. 79-80.

GÖNENLİ MEHMET EFENDİ'DEN...

İstanbul'un camileri Gönenli'nin üniversitesi, bitişikteki harabe medreseler ise yurtlardır. Anadolu'nun mahrumiyet bölgesinden gelmiş olan fakir köy çocukları bu yurtlarda kalır. Gönenli bu yurtların hem levazımcısı, hem müfettişi, hem de müderrisidir. Halk da mütevellî heyeti. Her caminin çevresi öğrencilerle dolup taşar. Yatsı namazında ise Sultanahmet Camii ihtiyaç temini için buluşma yeridir. Mithrapan cemaate yönelen Hocaefendi, sayamayacağı kadar ihtiyaç sahibi öğrencilerle yüz yüze kalır. İstekleri ise: "Çeketim yok, ayakkabım yok, hastayım doktor ilaç yazdı, alacak param yok. Fırıncı ekme vermiyor, borcumuzu ödeyemedik, sabah ekmeği nereden

alacağız?" şeklindeydi. Hocaefendi tek tek bu istekleri temin ederdi. Nasıl mı; Hocayla karşılaştığım bir gün yüzünde bir burukluk hissederek; "Bir sıkıntınız mı var?" diye sordum. "Fırıncıların geçen ayki paralarını ödeyemedim. Haber göndermişler, 'bizim de imkânımız sınırlı. Hocaefendi eğer parayı ödemezse ekme veremeyeceğiz çocuklara', demişler. Bu evlatlar aç kalırsa ne yaparız? Bari tez bir müşteri çıksa da evimizi satabilesek. Müşteri de hemen çıkmıyor ki!" dedi. Ertesi gün yüzündeki burukluk gitmiş, tatlı bir tebessümle çıktı karşıma. Bana "Tahmin ettiğin gibi, gece dua edip gözyaşları içinde yattım. Sabah erkenden biri kapımı çaldı. Cüzdanımı uzatıp ihtiyacın olan parayı almamı söyledi. Ben elimle almamakta ısrar edince, o kendi eliyle bir miktar para çıkarıp bana uzattı. Ben parayı alırken birden kaybolduğunu gördüm. Bakım ki para borcumun tamamını teşkil etmektedir. Bu ayı da böyle geçirmiş olduk. Gelecek ay için Allah Kerim" diye cevap verdi.

Bu yazı Ahmet Şahin'in Zaman Gazetesi'nde 06.02.2002 tarihli yazısından alınmıştır.

Haziran '07

ABDURRAHMAN GÜRSES HOCAEFENDİ'DEN...

Abdurrahman Gürses Hocaefendi'nin Haseki Eğitim Merkezi'nde ders verdiği dönemde hocanın, isminin zikredilmesini istemediği emekli bir imam sık sık Hocaefendi'yi ziyarete gelirdi. Ancak bu kişi meslektaşları arasında safca davranışlarından dolayı hafife alınır, pek de sevilmeydi. Birçokları onun akli problemi olduğunu düşünür, ona iltifat etmezdi. Bu hoca Haseki'ye başında fotr şapka, yağmur yağmаса bile elinde baston gibi şemsiyesinin çıkardığı tık tık sesleriyle Hocaefendi'yi ziyarete gelirdi. Öğrenciler çıkan bu seslerden bu kişinin geldiğini anlar ve bundan pek hoşnut olmazlardı. Hocaefendi o zât gelirken yerinden kalkar, kapıyı açar ve onu saygıyla karşılardı. Öğrenciler hocaefendinin bu kişiye gösterdiği iltihâmı çok yadırgamakla beraber kimliğini de merak eder, fakat Hocaefendi bu adama değer veriyorsa bunun bir hikmeti vardır diye düşünürdük. Ders okurken lüzumsuz sözler eden, gerekli gereksiz söze dalan bu kimseye Hocaefendi hiç kızmaz eliyle nazik bir şekilde teneffüsü beklemesini söyler, teneffüs esnasında da sigarasını ve kahvesini ikrâm ederdi.

Hocaefendi'nin 1977 veya 78 yılında Kur'an okumak için İslâm Zirve Konferansı'nın açılışına gimesi gerekiyordu. Öğrencilerin derste olduğu bir vakitte hoca eğalarını toplamış çok yolkıyordu. Ancak birden geri dönerek beni çağırdı. Elini omzuma atıp "Kuzum! Falanca hâfız efendi geldiği zaman sana görev veriyorum, denli deniz ne

zaman gelirse hürmet ve saygıda kusur etmeyin. Hemen karşılayın, oturun, sigarasını temin edin, kahvesini acele bir şekilde getirin. Herkes ona biraz mecnun gözüyle bakar ama ne olursa olsun o, geçmişte de şimdi de ehl-i Kur'an'dır. Hele gençliğinde çok güzel Kur'an okurdu. Öteden beriden konuşur, çocuk gibidir, sizin hoşunuza gitmez, onun konuşmalarına bakmayın" dedikten sonra tekrar döndü; "Bak sana emanet ediyorum, o ehl-i Kur'an'a hizmette ve saygıda kusur etme" diyerek kurstan ayrıldı. Ardından yarım saat kadar geçmeden o zat kursa geldi. Hocanın verdiği vazifeyle hemen çıktım ve onu karşıladım. Gelen emekli hocanın, "Hocaefendi yok mu?" sorusuna öğrenciler "Efendi hazretleri yoksa biz varız ya!" diye cevap verdiler. Ben de onu Hocaefendi'nin koltuğuna oturtturarak sigarasını ve kahvesini ikrâm ettim. Hocaefendi'nin neden olmadığını ona izzah ettim. Bu yarı mecnun zat; "Eee, yorulmadım bilseydim, ama iyi oldu sizinle muhabbet ettik" diyerek geldiği gibi gitti.

Öğrencileri her zaman şuna şuna sahit oluşturdur ki, Abdurrahman Gürses Hoca'nın insanlara bakışında, insanları sevişinde, insanlara değer vermesinde ve de cemiyet içinde oturup kalkmasında kıstas hep Kur'an olmuştur. ■

Bu hatıra Abdurrahman Gürses Hoca'nın talebelerinden Süleymanlıye Camii imam-batibi Mehmed Sevinç tarafından aktarılmıştır.

Haziran '07

İSTANBUL MÜFTÜLÜĞÜ

Doç. Dr. Nihat TEMEL

Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

Nasıl Hâfız Olunur ? Nasıl Hâfız Ölüdür ?

Kur'an-ı Kerim'i Ezberleme Teknikleri

Bu makalede çağdaş eğitimcilerin görüşleri ışığında ezber için gerekli olan ilmi ve uygulamalı yöntemlerden bahsedeceğiz. Eskilerin takip ettikleri metodlardan istifade ederek, teorik bilgilerin yanı sıra, kazanılan tecrübelerle de dayanarak, öğrenciye verilecek kolay ezberleme tekniklerini kısaca şöyle sıralayabiliriz:

1. Yüzünden düzgün okumayan öğrencilere ezber verilmemelidir. Yüzüne okuması belli bir seviyeye geldikten sonra, azdan çoğa, kolaydan

zora doğru, azar azar ezber verilmelidir. Ezber yapılacak yer, hocanın huzurunda önce yüzünden okunmalı, varsa yanlışlar düzeltilmeli, ondan sonra ezber yapmaya başlanmalıdır. Verilecek ezberler öncelikle, kısa süreler şeklinde yada namaz süreleri (Duhâ-Nâs arası gibi) olmalıdır. Ezberlerin, namazda düzgün okunabilecek şekilde sağlam ve hatasız olması esas alınmalı, tevid kaidelerine dikkat ederek okunmalı ve dinlenmelidir. Ezber yaparken sesli (kendisi duyacak kadar) okumak, hem dilin alışması, hem de okuduğu âyetlerdeki hatayı görmesi açısından önemlidir.

Mübârek kitabımız Kur'an-ı Kerim'in ezberlenmesinde Hz. Peygamber zamanında başlanılmış ve Asr-ı Saadette çok sayıda Hâfız-ı Kur'an yetişmiştir ki bu da sahabe döneminde Kur'an-ı Kerim hâfızına duyulan alakayı göstermektedir. Her asırda ve İslâm âleminin her bölgesinde Kur'an-ı Kerim'i küçük yaştan itibaren ezberleyenlerin sayıları pek çoktur.

2. Verilen ezberlerin kısa zamanda kavranması için, öncelikle ezberlenen kısmın çokca okunması ve işlek hale getirilmesi sağlanmalıdır. Bunun için ders, hocası tarafından tashih-i huruf ve "tertîl" üzere birkaç kez okunmalı, bu esnada

Haziran '07

telaffuzu zor kelimeler, sık sık tekrarlanmalıdır. Ezberlenecek âyetleri veya süreyi, öğretmen veya öğretici okurken öğrencilerin Kur'an-ı Kerim'i yüzüne bakarak takip etmeleri hususu önemle vurgulanmalı, öğrenciye ezberlenecek metin verilmeden önce yapılması muhtemel hatalara dikkat çekilmelidir. Zaman elverirse ezber verilecek kısmın iyi okuyanlardan başlanarak, zayıflara doğru hemen her öğrenciye okutulması, okurken yapılan yanlışlıklar alışkanlık haline gelmeden tahşih edilmeli, öğrencilerin kelimeleri yanlış telaffuz etmelerine fırsat verilmemelidir.

3. Öğrenciler grup halinde işeler, ezberlenecek yer, koro halinde okunmak suretiyle yalnız okumadan doğan çekingenlik giderilmelidir.

4. Ezber yerlerinde geçen önemli tecvid kaideleri sırası geldiğinde izah edilmelidir. Tatbikatı bizzat telaffuz edilerek gösterilmelidir. Bilhassa (med harfleri başta olmak üzere) uzatılması veya tutulması gereken kelimelere dikkat çekilmeli, ayrıca kalın ve ince sesli harflere de dikkat çekilerek, öğrencinin bunları birbirine karıştırmamasına özen gösterilmelidir. Şimdilik ezberlensin sonra düzeltiriz anlayışı yanlıştır. Acele edilmemelidir. Öğrenci çoğu zaman, ezberlemek istediği parçayı bıkmıklıkla (şuurunda olmadan) pek çok sefer okuduğu halde istenen neticeyi elde edemez. Bunun sebebi zihninin başka bir yerde olmasıdır.

5. Öğrenciye öncelikle ezberleyeceği âyetler

veya sürenin, harflerin mahreçlerine ve tecvid kaidelerine dikkat ederek, baştan sona birkaç kez okuması gerektiğinin anlatılması, artık iyice aşinalık kazandığı ve dilinin hiç sürçmediği bir duruma gelince, baştan itibaren âyet âyet ezberleyerek sona doğru gidilmesi uygun düşer. Sonra ikinci bölüm veya ikinci âyete geçilerek ezberlenir. Sonra

ezberlenen birinci ve ikinci âyet (veya bölüm)ler birlikte ezberden okunur. Bunlara üçüncü bir âyet ezberlenerek ilave edilir. Birinci, ikinci ve üçüncü olarak ezberlenen âyetler, birleştirilerek tamamı ezber okunur. Her defasında başa dönülerek, bu şekilde ilavelerle ezberlenecek âyet ve süreler tamamlanır.

6. Mümkünse öğrenci derse gelmeden önce iyi bir bilene ezberini dinletmelidir. Ezberlediği kısımları kıldığı veya kıldırduğu namazlarda da okuması ezberini pekiştirme açısından iyi bir yöntemdir.

7. Bir diğer önemli husus ezber yapılırken "ağız ve gönül birliği yapılması, ezber ve yüzünden okuma anında, hafızanın asla başka konularla meşgul edilmemesi, dikkatlerin hep ezber yapılacak kısma çekilmesi, bunun yanında başka düşüncelerden kaçınılması gerektiğidir."

8. Bir tek Mushaf edinmek ve devamlı ondan çalışmak, ezberde kolaylık sağlar. Bu itibarla ezber yapan öğrenci, kendisine tahsis ettiği mushafı, hocanın tespit ettiği hataları kursun kalemle işaretlemeli, bir daha da o hataları yapmamalıdır. Bunu Kur'an hocası da takip etmelidir.

9. Hatalar düzeltildikten sonra, metni âyet

Yüzünden düzgün okumayan öğrencilere ezber verilmemelidir. Yüzüne okuması belli bir seviyeye geldikten sonra, azdan çoğa, kolaydan zora doğru, azar azar ezber verilmelidir. Ezber yapılacak yer, hocanın huzurunda önce yüzünden okunmalı, varsa yanlışlar düzeltilmeli, ondan sonra ezber yapmaya başlanmalıdır.

âyet yüksek sesle 10-30 kere arasında yüzüne tekrarlanmalıdır. Tekrar arttıkça yüzünden okuma azalır, ezberden okuma artar, ta ki bakmaya ihtiyaç kalmaz.

10. Çeşitli İslâm ülkelerinde ezberleme metodları değişmiştir. Burada onların hepsinden bahsetme imkanı bulunmadığından ortak noktalarımızı dikkate alarak bizde kullanılan metodu açıklamaya çalışalım. Bu yöntemde ezberde cüz sonundan başlanılır. Hatim (mukabele) okurken cüzleri baş kısmından okumaya başladığımızı göre, sonunda; cüz başından sonuna doğru bir akış sağlanmaktadır ki bu da seri okumayı, sayfaları birbirine bağlamayı kolaylaştırır. Memleketimizde usul şudur; önce birinci cüzün son safhesinden başlanarak 2., 3. ve 30. cüze kadar son safheleri ezberlenir. Sonra safheden bir önceki safhede ezberlenmeye başlanılır. Bu ikinci safhede için ham, pişmemiş, çiğ gibi isimler kullanılır. İkinci yani son safhede (bir önceki ezberlenen) safhede ise has, pişmiş gibi tabirler kullanılır. Hoca önce ham safhifeyi sonra da has safhifeyi beraberce dinler. Bu metod ezber sona erinceye kadar devam eder. Yani cüz sonundan 3. ham, 2. ve 1. has, 4. safhif ham 3., 2. ve 1. safhifeler has (daha önce ezberlenmiş)

olarak devam eder. Bu günümüzde kullanılan en kolay ve bir önceki ezberi unutmamak açısından da pekiştirilmiş bir metottur.

İslâm âleminde çoğunlukla bütüncül metod kullanılır. Ezber yapılırken âyet veya safhife çokça tekrar edilmek suretiyle ezber sağlanır. Hafız adayları cüz başlarından veya süre süre Kur'an'ı ezberlerler. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Kur'an'ı yedi bölüme ayırarak hatmetme tavsiyesini Arap âlemi ezberlemede de kullanmaktadır. Bu metod çok isabetli değildir. Zira memleketimizdeki ezber sisteminin isabetli olduğu; dünyaca yapılan yarışmalarda aldığımız derecelerle de tescil edilmiştir.

11. Kur'an'da ezberlenmesi zor, uzun metinler (âyetler) vardır. Bu âyetlerin ezberlenmesi için parçalanmaları gerekir. Âyet, içerisindeki münasip yerlere, vakıflara (secavendlere) göre parçalanıp tekrar bütünü olarak ezberlenip o âyet tamamlanıp diğer âyete geçilebilir. Bu tip yerlerde ezberlenen parçaların birbirine bağlanmasında zorlukla karşılaşılabilir. Bu zorluk bir süreyi, bir âyeti tek bir ünite olarak çokça tilâvet etmekle aşılabilir ve öğrencinin karşılaştığı bu zorluk zamanla zayıflar ve yok olur. Kur'an-ı Kerim'i ezberlemede genel olarak hafızların ve hocaların takip ettiği bu metodu benimsiyoruz. Hatta Kur'an'ın ancak bu metotla (parçacı metot) ezberlenebileceği kanaatindeyiz. Memleketimizde safhife sonundan, safhifinin başına doğru ezberleme metodu da uygulanmakla beraber bu metodun çok zor olduğu, kolay bir metod olmadığı da görülmüştür. Hatta tertibi bozduğu için Suyûtî, bunun haram olduğunu ifade etmektedir.²

12. Ham denilen (ezberi ilk defa yapılan)

safhife hocanın huzurunda okunur, yanlışlar, hatalar düzeltildikten sonra, bir defa da hocanın sesli olarak ezber yapan kişiye hocasından sonra ezber başlanması daha isabetli olur.

13. Ezber yaparken veya yapılmış ezberi dinletirken tedvir³ okuyuş şeklini tercih etmelidir. Çoğu kıraat âlimi bu tarzı benimsemişlerdir ve tercih edilen tarz budur.⁴

14. Ezberleme tekniklerine yardımcı olan unsurlardan biri de fiziki mekânlardır. Ezber yapılacak mekân sağlıklı ve verimli olmalıdır. Eğer öğrenci yatılı ise, konfor bakımından evini aratmamalı, kendisine huzurlu ve sağlıklı bir ortam sunulmalıdır. Gürültüden uzak asilde bir ortamda ezber daha kolay yapılır ve kalıcı olur. Ezberin yapıldığı fiziki mekân, oda, dersane göz alıcı ve zihni meşgul eden çizgilerden, renklerden uzak, sade olmalıdır. Uykusunu tam alacak, oksijeni bol bir ortam sağlanmalıdır.

15. Bir de öğrencinin uyması gereken bir zaman çizelgesi olmalıdır. Öğrenci bu mübarek görevinde başarılı olmak istiyorsa kendi zamanını, durumunu ve yeteneklerini dikkate alarak bu çizelgeyi hazırlaması gerekir. Bu çizelgeyi hoca da takip etmelidir.

II. Kur'an-ı Kerim'i Unutmaktan Koruma

Kur'an'ı ezberledikten sonra ihmal edip unutmak büyük bir vebaldir. Pek çok âlim bu durumu açıkça ifade etmiştir. Çünkü Ebû Dâvûd'un rivayet ettiği hadiste Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle demektedir: "Ümmetimin tüm günahları bana arz edildi. Kur'an'dan bir süreyi veya âyeti ezberledikten sonra unutan kişinin günahından daha büyüğünü görmedim."⁵ Ancak

unutmamanın, ihtiyarlık, kötürüm hastalık vb. özürlü sebebiyle olması müstesnadır. Çünkü Kur'an'ı ezberledikten sonra gereğince amel ettikleri sürece özürlü sahiplerine zorluk yoktur.

Kur'an'ı Unutmamak İçin Neler Yapmalı?

1. Tekrar etmek ve düzenli bir şekilde Kur'an'la meşgul olmak gerekir.

Hz. Peygamber (s.a.v.), İbn Ömer'in rivayet ettiği şu hadisinde Kur'an hafızlarının dikkatini bu hususa çekerek; "Kur'an ehlinin durumu, devesini bağlamış kişinin durumu gibidir ki, sahip çıkarsa onu tutar; boş verirse deve gider."⁶ buyurmuştur.

Kur'an'la meşgul olmak ve ezberi tekrar etmek için çalışma vakti gece ve gündüze dağıtılır. Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Kur'an sahibi kalkar, gece ve gündüz Kur'an okursa onu hatırlamaya devam eder; okumasız unuttur."⁷

2. Ezberi bitirir bitmez, memleketimizde tecrübe edilen ve verim alınan bir metod vardır ki, istatlarımız da hep onu uygulamışlardır. Öğrencinin unutmaması ve pekiştirmesi için bundan daha kolay, pratik ve sağlam bir yol yoktur. Bu metod şudur:

Öğrenci ezberini hoca huzurunda hadr⁸ yüzlenir;

Hergün 1 cüz (20 safhife)=30 günde bitirir.
Hergün 2 cüz (40 safhife)=15 günde bitirir.
Hergün 3 cüz(60 safhife)=10 günde bitirir.
Hergün 5 cüz (100 safhife)=6 günde bitirir.

Ezberdeki zorluk bir süreyi, bir âyeti tek bir ünite olarak çokça tilâvet etmekle aşılabilir ve öğrencinin karşılaştığı bu zorluk zamanla zayıflar ve yok olur. Kur'an-ı Kerim'i ezberlemede genel olarak hafızların ve hocaların takip ettiği bu metodu benimsiyoruz. Hatta Kur'an'ın ancak bu metotla (parçacı metot) ezberlenebileceği kanaatindeyiz.

Hergün 6 cüz (120 safhife)=5 günde bitirir.
Hergün 10 cüz (200 safhife)=3 günde bitirir.
Hergün 15 cüz (300 safhife)=2 günde bitirir.
Songün 30 cüz (600 safhife)=1 günde bitirir.
Toplam 72 günde sekiz hatim yapmış olur.

Has tekrarı dediğimiz bu Kur'an tekrarı 72 günde gerçekleşmiş olur. Bu metod tecrübe edilmiş uygulanmış ve verim de alınmıştır.

3. Hatim indirme usulü ile ezberlerin pekiştirilmesi. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in tavsiye niteliğinde İbn Amr'ın rivayet ettiği şu hadisi zikretmek gerekir: Hz. Peygamber (s.a.v.) İbn Ömer'e "Her ay Kur'an'ı oku (hatmet) dedi. İbn Ömer "(Daha fazlasına) gücüm yeter" dedi Hz. Peygamber (s.a.v.) "Öyleyse yirmi gecede oku" dedi. İbn Ömer yine "(Daha fazlasına) gücüm yeter" diye cevap verdi. Hz. Peygamber (s.a.v.) de "Öyleyse yedi gecede oku, daha kısa zamanda bitirme" dedi.⁹ Bu hadis hatim süresinin tavsiye niteliğindeki en uzun ve en kısa limitlerini vermektedir. Yoksa bu limitler vacip değildir. Ancak tilâvet esnasında düşünmek ve ibret almak yönünü de gözlemek gerekir. Hz. Peygamber (s.a.v.) rivayet edilen hadiste Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle söylemektedir: "Üç gündün daha kısa sürede Kur'an'ı okuyan onu anlayarak okumamış

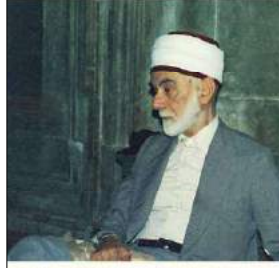
Hakkında ittifak edilen en önemli özelliklerinden birisi, Abdurrahman Hoca'nın dünyaya rağbet etmeyen, insanların elinde olanlara bakmayan ve kendi nefisinden önce Kur'an-ı Kerim'in izzetini düşünen birisi olduğudur.

Reisülkurrâ Abdurrahman Gürses Hoca Efendi'nin Şahsiyeti ve Hizmeti

İriş
Kur'an-ı Kerim; çeyrek asra yakın bir süre içerisinde Resûl-i Ekrem -sallallâhu aleyhi vesellem- Efendimiz'e indirilmiş ve muhtevassındaki ahlak ile ahkâmı, en evvel kendi hayatında uygulanarak bizzat onun tarafından insanlara tebliğ edilmiştir. "Andolsun ki Resulullah, sizin için, Alla'ya ve ahiret gününe kavuşmayı umanlar ve Alla'hi çok zikredenler için güzel bir örnekler."¹¹ Böylece peygamberlerin sonuncusu olan Hazret-i Muhammed (s.a.v.)'e indirilen Kur'an-ı Kerim, aynı zamanda dinlerin sonuncusu ve ekmeli bulunan İslâm Dini'nin esaslarını belirleyici son ilâhî kitap olmuştur. İnsan her hangi bir baskıya maruz kalmadığı takdirde yeniye kolayca meyil gösterir. Kezâ yapacağı işler için güvenilir bir örnek edinmek de tercih ettiği bir şeydir. Bu ise İslâm Dini'nin kaynağı bulunan Kur'an-ı Kerim'in ve onun tebliğ edicisi Hazret-i Muhammed Aleyhisselâm'ın kadr ü kıymetini, bütün insanlık nezdinde artıran bir husustur. Zira Kur'an-ı Kerim sayesinde insanlar, Yüce Yaratıcı'nın dünya ve âhiret ile olan emir ve yasaklarını tahریف edilmemiş bir şekilde öğrenmektedirler. Hazret-i Peygamber'in kendisine indirilen Kur'an-ı Kerim'i bütün güzelliğiyle hayatına tatbiki demek olan fiilî-kavli sünnetleri ise bu yöneme ve kabullenmeyi

Haziran '07

kolaylaştırıp değerli kılmaktadır. Öyle ki bizâtihi Kur'an-ı Kerim'de Resûlullah Efendimiz'in ashâbına âyetler okuduğu, onlara Kitâb ve hikmeti öğrettiği ve kendilerini daha önce içerisinde buldukları her türlü reddedilmiş ahlak ve inançlardan temizlediği zikredilmektedir.

Onun ardından gelen mezheb imamlarının icihad ve uygulamaları ise ilâhî kitabın anlaşılması ve yaşanması yolundaki gerekli tehzizatı insanlığın emrine sunmaktadır.

Kur'an-ı Kerim bir hidayet rehberi olarak yalnızca insanlığa gerekli emir ve yasakları düzenlemekle kalmaz, kendisinin muhafazası, okunması ve dinlenmesine dair şartları da açıkça ortaya koyar. İslâm'ın en önemli rükünlerinden birisi bulunan namaz içerisinde kıraatın farziyeti ve müminin kendisine kolay geleni tertil üzere vakur bir şekilde okuması gerektiği, bu kabil evâmîr-i mühimmedendir. Kur'an-ı Kerim'in müccered olarak okunması da bir emr-i şahsî, yani farz-ı kifâye olduğu başka bir vecibedir.¹² Kezâ ilâhî şartlara uygun ve samimiyetle dinlenmediği takdirde kişinin nasîbî bir âkıbet ile karşılaşacağı gözden uzak tutulduğunda,¹³ Kur'an-ı Kerim'i kıraat mes'alesi de vuzuha kavuşacaktır. Nitekim insanları ve cinleri müslüman olmakla mes'ul tutan Rabbimiz Teâlâ, onların Kur'an-ı Kerim dinlemek için gittikleri Resûlullah Aleyhisselâm'ın huzurundaki tavırlarını açık bir örnek olarak bizlere göstermektedir: "Hani cinlerden bir gurubu, Kur'an'ı dinlemeleri için sana yöneltmiştik. Kur'an'ı dinlemeye hazır olunca (birbirlerine) «Susun» demişler, Kur'an'ın okunması bitince uyarıcılar olarak kavimlerine dönmüşlerdi."¹⁴

Usûlüne uygun ve sakinete Kur'an-ı Kerim'i dinlemek, inkâr edenlerle benzer bir fiilî gerçekleştirmek tehlikesini taşıy ki bu feci bir akıbetir; inkâr edenler: "Bu Kur'an'ı dinlemeyin, okunurken gürültü yapın. Umulur ki bastırırız, dediler."¹⁵ İşte Reisülkurrâ Abdurrahman Gürses Hocacafendi, kendisinden önceki reisülkurrâlar Gönenli Mehmed Efendi ve Mehmed Âşıkutlu gibi hamele-i Kur'an'ın şahsiyetlerini bu düstür şekillenmiştir: Okurken ve okunurken Kur'an-ı Kerim'e gerekli ihlâs ve hürmeti göstermek ve başkalarının da buna riayetlerini temine çalışmak.

Her kim Kur'an-ı Kerim ehlî olup de kendisini herkesten müstağni görmese o kimse Kur'an'a hürmet etmemiş olur, hadis-i şerifinin ne güzel örneğidir o. Bazılarının pek idrak edemediği vakarının ve celâlinin sebebi de budur: Kur'an-ı Kerim'e hürmet ve onun ilâhî Kelâm olduğunu unutmamak, unutturmamak.

Şüphesiz onların ardından gelenler ve isimleri burada zikredilmeyen pek çok Kur'an-ı Kerim hâmilî zevât-ı zevîl-fazl da böyle bir düşünceyi mensubu ve takipçileridir.

Abdurrahman Gürses Hoca'nın Kısa Hayatı

Abdurrahman Hoca ile Nuruosmaniye Camii'ndeki talim dersleri vesilesiyle tanıştım. Ağzına Kur'an pek yakışan sevgili arkadaşım Alâeddin Özer vasıtasıyla Hafız Enver Ceylan'dan 1977 yılında birlikte başladığımız talim dersleri bizi cumartesi öğleden önce Nuruosmaniye Kur'an Kursu'nda Abdurrahman Gürses Hoca'nın tedrisine kadar ulaştırdı. İslâm âleminin pek seçkin hâfızlarından ve Nuruosmaniye Başımamı olan Enver Hocamdan talim üzere başladığımız hâfizlik çalışmalarını birkaç devir sürdürülebildik, ama bu arada gerek kendisinden ve gerekse Abdurrahman Hocamdan istifade etmeye devam ettik.

Hendek'de 1325 (1909) tarihinde doğup 10 Ağustos 1999 Salı günü Teşvikiye'de rahmet-i Rahmân'a kavuşan Abdurrahman Gürses¹² Soğuksu köyünün imam-hatibi olan ve "Beni zorlamasaydı hâfiz olamazdım" dediği babası Hafız Said Efendi'den hâfizliğini ikmâl etmiştir.

Hendek'te başlayıp, İstanbul ve medreselerin kapatılmasının ardından tekrar Hendek'te devam ettirdiği talim ve tedris hayatını, temelli olarak geldiği Üsküdar'da Selimiye Camii Şerifi İmam-ı Evveli ve Hatibi Hoca Fehmi Efendi'de sürdürmüştü ve

üç yıllık bir kıraat devresinden sonra 1937 senesinde İstanbul Tarihi'nde Kıraat-ı Aşere ve Takrib İcâzeti almaya hak kazanmıştı. İcâzet merasimi İskele Camii Şerifi'nde icra edilmiştir.¹³ Edirnekapı Mihrimah Sultan Camii Şerifi'nde 1938 yılında başladığı imamet vazifesine, 1944 yılında tayin olduğu Bayezid Camii Birinci İmamlığı ve Hatipliğinden 6 Haziran 1979 yılında yaş haddinden emekli oluncaya kadar devam etmiş ve bu tarihten sonra da Kur'an-ı Kerim'i tedris vazifesini hastalığı ilerleyinceye kadar sürdürmüştür. Diyanet İşleri Başkanlığına 1976 yılında açılan Haseki Eğitim Merkezi'nde kendisi İstanbul Tarihi ve Mehmed Âşıkutlu Mısır Tarihi olmak üzere, aşere-takrib-tayyibe dersleri vermişlerdir.

Abdurrahman Gürses Hocam ile Kıraat İlmine ve Haseki Eğitim Merkezi'ne Dair Sohbet

Bu fakir ile Alâeddin Özer ve Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden dört arkadaşımız, 25 Ocak 1991 Cuma akşamı: Hocamız Abdurrahman Gürses'i Ataköy'de Başbakanlık lojmanlarındaki hane-i âcizide misafir eyledik. Teşvikiye'de bulunan evinden Alâeddin Özer'in arabasıyla alıp fakirhanemize getirdiğimiz hocamızla yemek

Haziran '07

arasında ve sonrasında gerçekleştirdiğimiz sohbetin büyük bir kısmını kayda aldık. Hizmette bulunduğum için soruları soran Alâeddin Bey, konuyu isabetli bir şekilde Haseki'de yürütülen kıraat ilminin tedrisine getirdi. Aşağıda yer alan kayıtlar, birkaç edat-keleme dışında, tamamıyla hocamıza ait üslûb ve ifadeleridir.

Bu konuşmalarda en dikkat çekici husus, hocamın misafir olduğu bir ziyarette dahi ciddi bir şekilde bilgi sunma tevazuunu göstermesidir. Bugün anlattıklarını tekrar dinlediğimizde, bu ifadelerin konuyla ilgili ilmi kitaplarla tamamen mutâbik olması, bu sohbetin başka bir özelliğidir. Meselâ İsmail Karaçam'ın kıraat ilmi hakkında yazdığı ibârelerin hemen hemen aynı¹⁴ kendisi tarafından bizlere aktarılmıştır. Bir kaynak olması

bakımından, bu bölümü aşağıda arz ediyorum.

Haseki Eğitim Merkezi'nde Kıraat Tedrisine Dair

"Bu ilme çalışan ecdadımızdan çok kişi olmuştur. Şimdi son zamanda bunu bilen adamlar kalmadı, hepsi rahmet-i Rahmân'a kavuştu. Meselâ ben İstanbul'a geldiğim zaman imamlar vardı, bunu bilen hocalar çoktu. Ben 40-50 tanesine yetiştim. Onlardan, hocalarımızdan okuyanlardan da ortada kimseler görülmez bir hâle geldiği zaman Tayyar Bey bu Haseki'yi açtı. (Hocam burada uzun uzun Haseki Eğitim Merkezi'nin açılışını anlatıyor.)

Haşî kelim bu memlekette bu ilmi bilen ve okutan kimseler kalmamışken, okuyan

Haziran '07

DIYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI'NIN KUR'AN KURSU POLİTİKALARI

İyânet İşleri Başkanlığı, yasalardan kendisine yüklediği "Halkı din konusunda aydınlatma ve din hizmeti sunma" görevlerini yeniden anlamlandırmaktadır.

Bu çerçevede, söz konusu hizmetlerin çağdaş insanımızın ihtiyaçlarını karşılama, onları tatmin etme düzeyini yükseltme çabası içindedir. Bu arada, Kur'an kurslarını, onların eğitim anlayış

Haziran '07

"Yaz Kur'an Kursu Programı", üçer haftalık üç kurdan oluşmaktadır. Kur'an-ı Kerim dersi üç kura ayrıldığı gibi, temel dini bilgiler de üç kur olarak belirlendi. Her kur, üç haftalık bir zaman dilimini kapsadığı için, bundan böyle yaz kurslarının iki aylık süresi de, üçer haftalık üç döneme ayrılmış oldu. Bu üç dönemin her birinde, bu üç kurun hepsi açılabilir gibi, bunlardan sadece herhangi biri veya ikisi de açılabilir. Bu dönemlerin her birinde kaç kurun açılacağını kararlaştırma, tamamen ihtiyaç ve imkânlarla göre olacaktır.

ve uygulamalarını, fiziksel şartların çağdaş eğitim bilimlerinin verileri ışığında geliştirmek, onları çağdaş bir donanıma ve işleve kavuşturmak için başlattığı bu çalışmalarını yoğunlaştırarak sürdürmektedir. Bu bağlamda, bu kurumların sorunlarını bilimsel bir yaklaşımla tespit etmekte ve çözümler üretmeye çalışmaktadır. Kurum olarak öz eleştiri yapmaktan çekinmemektedir. Hatta bununla yetinmemekte, dışardan eleştiri almaya ve bu eleştiriler doğrultusunda yapılması gereken değişiklikleri gerçekleştirmeye hazırdır.

Kur'an Kurslarında Eğitim

Diyânet İşleri Başkanlığı ilgili Yönetmelikte Kur'an kurslarının amacı şöyle belirtilmektedir:

- a- Kur'an-ı Kerim'i usulüne uygun olarak yüzünden okumayı öğretmek,
- b- Kur'an-ı Kerim'i doğru bir şekilde okumayı uygulayıcı bilgileri (tecvid, tashih-i hurûf ve talim) uygulamalı olarak öğretmek,
- c- İbadetler için gerekli süre, âyet ve duaları

doğru bir şekilde ezberletmek ve bunların meallerini öğretmek, d- Hâfizlik yaptırmak,

e- İslâm dininin inanç, ibadet ve ahlak esasları ile Peygamberimiz (sav)'in hayatı ve örnek ahlakı (sireti) hakkında bilgiler vermektir. Uzun süreli Kur'an kursu programının genel amaçları, Milli Eğitiminin genel amaçları ve temel ilkelerine uygun olarak öğrenenlere İslâm dininin değerlerini, insan hayatına anlam kazandıran unsurlardan biri olarak fark ettirmek, Kur'an'ı, yaşayan

hayata tatbik edebilmek, barış kültürünün geliştirilmesi, huzur ve hoşgörü ortamının oluşturulmasında İslâm dininin değerlerini yorumlayarak katkıda bulunmalarına yardımcı olmak şeklinde özetlenebilir.

Ciddi bir bilgi kargaşasıyla karşı karşıya olan günümüz insanının, İslâm dininin iman, ibadet, ahlak esasları, evrensel değerleri ve bu dinin aziz Peygamber'i hakkında zihinsel bir berraklığa kavuşması için sağlıklı bir bilgi alanı oluşturmak, zorunlu olduğu kadar öncelikli bir konu olarak da görülmektedir. İşte bu noktada Diyânet İşleri Başkanlığı'nın önemi ortaya çıkmaktadır.

Diyânet İşleri Başkanlığı, yasadâ belirtilen "din konusunda toplumu aydınlatma" görevini yerine getirirken temel kaynaklara dayalı ve bugünün müslüman bireyinin hayatıyla iribatlandırılarak, güncelleştirilmiş sahil bilgiyi üretip sunmaya çalışmakla yükümlüdür.

Bu bakımdan Başkanlık, temel kaynaklardan elde edilen dini bilginin güncelleştirilerek din

Haziran '07

ile hayat arasında dinamik bir bağın kurulmasına çalışmaktadır. Bu yapıldığı takdirde din, bugünün insanının ihtiyaçlarını karşılayıcı nitelikleriyle ortaya çıkabilir. İnsanların günlük hayatlarıyla kültürleriyle bütünleşerek somutlaşmayan bir din, inananların hayatında yerini alamaz; dolayısıyla etkili, işlevsel olamaz. Zira bu tür dinsel bilgi, kullanılabilirliği / uygulanabilirliği olmayan bilgidir ve bu, insanların ilgisini çekmez; onunla ilgilenme ihtiyacı duyulmaz.

Diyânet İşleri Başkanlığı, Kur'an ve sünneti bugünün şartlarında yeniden anlama, yorumlama ve nasıl uygulamaya konacağı ile ilgili bilgiler üretme sorumluluğunu taşımaktadır. Böylesi bir yaklaşımla Başkanlık, bugünün açıkçoğulcu, demokratik toplumunda yaşayan müslümanın bugünün şartlarında onun elinden tutacak, sorunlarının çözümüne katkı sağlayarak daha uyumlu, huzurlu, mutlu, başarılı yaşamasına katkı sağlayacak bir aktüel dindarlığı oluşturmayı başarabilecektir.

Diyânet İşleri Başkanlığı'nın "din konusunda toplumu aydınlatma" görevini yerine getirdiği önemli bir kurum olan Kur'an Kursu, işte böylesine bir bilgiyi öğretim konusu yapıp aktüel dindarlığı insanımıza sunmakla yükümlüdür. Bu sorumluluk, onun sunacağı dini bilgi konusunda

Uzun süreli Kur'an kursu programının genel amaçları, Milli Eğitiminin genel amaçları ve temel ilkelerine uygun olarak öğrenenlere İslâm dininin değerlerini, insan hayatına anlam kazandıran unsurlardan biri olarak fark ettirmek, Kur'an'ı yaşayan hayata tatbik edebilmek, barış kültürünün geliştirilmesi ve hoşgörü ortamının oluşturulmasında İslâm dininin değerlerini yorumlayarak katkıda bulunabilmelerine yardımcı olmak şeklinde özetlenebilir.

son derece hassas davranmasını, ince eleyp sık dokumasını gerektirmektedir.

Böyle bir bilinçle hareket etmeyen Kur'an Kursu (öğreticisi), İslâm'ın aydınlık yüzünü ortaya koyma adına, onun insanlığa hayat veren (el-Enfal, 8/24) değerlerini, ters yüz ederek onların hayatını karartan konuma düşürebilir ki, bu vebalin altından kalkamaz.

Yaz Kur'an Kursu ve Kur Sistemi

Yaz Kur'an Kursu için Diyânet İşleri Başkanlığı, son dönemlerde yeni açılımlar üzerinde

Haziran '07

Kur sistemi sayesinde, insanların istedikleri zaman, fırsat bulduklarında, olabildiğince rahat ulaşabilecekleri yerlerde kurslara kayıt yaptırıp istedikleri, ihtiyaç duydukları programa katılmaları mümkün olacaktır. Kur sistemi, öğrencilerin bilgi ve beceri düzeylerine göre ayrıştırılmalarını öngörmektedir. Bu anlayış çerçevesinde, bir öğrenci, aynı anda öğrenme alanlarındaki seviyelerine göre farklı kurlarda yer alabilir.

çalışmaktadır. Yaz Kur'an kursları için çağdaş program geliştirme biliminin öngördüğü anlayışla bir program geliştirdi ve 2005 yılı yazında uygulamaya koydu. Artık, yaz Kur'an kurslarındaki eğitim, rasgelelikten, tamamen öğreticilerin kişisel inisiyatiflerine bağlı olmaktan kurtarıldı. Ancak bu program, esnek çerçeve bir program olduğundan, yaz Kur'an kurslarındaki eğitim için bir çerçeve çizip onun doğrultusunu belirleyerek disipline edilmesini sağlamakla birlikte öğreticiye de yeterince manevra alanı bırakmaktadır. Özellikle programın öğrenci merkezli bir eğitim yaklaşımını öngörüyor olması, öğreticinin inisiyatif kullanmasını kaçınılmaz kılmaktadır. Dolayısıyla öğreticiler, öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarına göre eğitim içeriğinin sınırlarını belirleyebilir; gerekli gördüğü kimi konuları öğretime dahil edebilir, kimi konuları öne alabilir veya ileriki haftalara tehir edebilir.

"Yaz Kur'an Kursu Programı", üçer haftalık üç kurdan oluşmaktadır. Kur'an-ı Kerim dersi üç kura ayrıldığı gibi, temel dini bilgiler de üç kur olarak belirlendi. Her kur, üç haftalık bir zaman dilimini kapsadığı için, bundan böyle yaz kurslarının iki aylık süresi de, üçer haftalık üç döneme ayrılmış oldu. Bu üç dönemin her birinde, bu üç kurun hepsi açılabilir gibi, bunlardan sadece herhangi biri veya ikisi de açılabilir. Bu dönemlerin her birinde kaç kurun

açılacağını kararlaştırma, tamamen ihtiyaç ve imkânlarla göre olacaktır. Kurlardan hangisi talep ediliyor ve de hangisine ihtiyaç duyuluyorsa o açılacaktır. Ayrıca, bu ihtiyacı karşılama imkânının olması gerekmektedir.

Kur Sisteminin Faydaları

Yaz Kur'an Kursu Programı'nın kur esasına göre formatlanmasının, birçok eğitsel gereklileri bulunmaktadır. Kur esasına dayalı program, her şeyden önce yaz kurslarını daha düzenli hale getirilmesini için gerekli nitelikleri bünyesinde barındırmaktadır. Şöyle ki, daha önce yaz kursuna başlayan çocuk bir iki hafta sonra, babasının izne ayrılması gibi bazı sebeplerle kursu bırakıp gidiyordu. Kimi çocukların yaz kursundan nasiplenmesi bundan ibaret kalabiliyordu. Kimileri ise ertesi yıl yine aynı noktadan başlayıp bir süre sonra çeşitli sebeplerle ayrılabiliyordu. Her yıl gitme imkânı olmadığından dolayı, onların yaz kursundan faydalanması bundan ibaret oluyordu. Yani genelde, kursa kısa bir süre devam edip terden ya da kesintilerle devam eden öğrencilerden söz edilebiliyordu. Bu durumda, çocuğu/öğrenciyi belli belirsiz, bölük pörçük bir takım ilk dinî bilgi kıtılarıyla söyle böyle yüzleştirmekten önyte geçmeden yaz kursu macerası sona erebiliyordu. Sonuçta, öğreticinin kazandırmayı tasarladığı bilgi bütününe

Haziran '07

öğrencinin ulaşması, onu kazanması imkanı ortadan kalkıyordu.

Yaz kursları hakkında halkın ve velilerin bilgilendirilerek tabir caizse bilinçlendirilmesi suretiyle ailelerin yaz programlarını belirlerken bu kursları da hesaba katmalarının sağlanması, oldukça önemlidir. Zira bu olgu, halkın kurs etkinliklerini yakından takip etmesine, onlarla müftülüğün bu konuda bir işbirliği içine girmesine yol açacaktır. Böyle bir ortamda halkın, kursların takipçisi olma durumu ortaya çıkacaktır ki bu, kursların niteliğe gelişmesini besleyecektir. Ailelerin izinlerini bile bu kurları gözeterek belirlemeye özen göstermeleri, çocuklarının gözünde kursların önemini daha da artıracak; dolayısıyla öğrencinin bu kurslara ilgisinin artmasına ve ona bağlı olarak da başarı düzeyinin yükselmesine katkıda bulunacaktır.

Kur sistemi sayesinde, insanların istedikleri zaman, fırsat bulduklarında, olabildiğince rahat ulaşabilecekleri yerlerde kurslara kayıt yaptırarak istedikleri ve ihtiyaç duydukları programa katılmaları mümkün olacaktır. Kur sistemi, öğrencilerin bilgi ve beceri düzeylerine göre ayrıştırılmalarını öngörmektedir. Bu anlayış çerçevesinde, bir öğrenci, aynı anda öğrenme alanlarındaki seviyelerine göre farklı kurlarda yer alabilir.

Haziran '07

Diyanet İşleri Başkanlığı, yasada belirtilen "din konusunda toplumu aydınlatma" görevini yerine getirirken temel kaynaklara dayalı ve bugünün müslümanının hayatıyla irtibatlandırılarak, güncelleştirilmiş sahil bilgiyi üretim sunmaya çalışmakta yükümlüdür.

Bütün bunlar şunu ortaya koymaktadır: Kur sistemi, Kur'an kursunu daha işlevsel kılmakta, verimlilik düzeyini yükseltmekte ve etkinlik alanını genişletme imkanı kazandırmaktadır. Bu ise, isteğe bağlı din eğitimi taleplerinin karşılanması bağlamında biricik kurum olan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın söz konusu talepleri karşılama, bu yöndeki farklı düzeyde ihtiyaçları karşılama gücünü artıracaktır. Din eğitimi ihtiyaçlarının tatmin edici biçimde karşılanması, halkın laik ve demokratik bir yönetimin memnuniyetini ve ona olan güvenini daha da artıracak, toplumda demokratik kültürün iyice kökleşmesine önemli katkıda bulunacaktır.

Öğrenci Profiline Değişimi

Son yıllarda Kur'an kurslarında yeni bir olgu gözlenmektedir: Öğrencilerin yaklaşık % 95'i genç kız ve kadınlardan oluşmaktadır. Bu durum, tarihinde, hatta sadece Kur'an kursu tarihinde değil, eğitim kurumlarımızın tarihinde hiç görülmemiş bir gerçektir. İlk defa böyle bir manzara karşımıza çıkmaktadır. Kimileri, bu tablonun oluşumunu, sekiz yıllık kesintisiz ilköğretim uygulamasına bağlamaktadır. Eğer gerçek ve biricik sebep bu olsaydı, sonuç, Kur'an kurslarındaki erkek öğrencilerin sayılarının azalmasına ibaret olurdu. Yahut çocuk ve genç yaşta ki erkek öğrenciler azalırken, yetişkin

erkeklerle dolması beklenirdi. Ancak erkek öğrenci sayıları hızla düşerken, genç kız ve kadınlarımız açısından yeni bir durum zühur ediyordu. Sanıyorum, meseleyi bir tek sebebe bağlamak, isabetli

olamaz; bunun birden fazla sebebi olsa gerek. Bu olgunun nedenlerini çok yönlü analiz etmek gerekmektedir.

Her şeyden önce bu yeni öğrenci ve öğretici profili ile Kur'an kursları, ülkemizdeki özde kadın, genelde aile sorunlarının çözümüne son derece olumlu katkı sağlama fırsatını yakalamış; bunu iyi biçimde değerlendirme sorumluluğunu üstlenmiştir. Bu sorumluluğunu yerine getirdiği takdirde Kur'an kursu, müslümanlar arasındaki kadın aleyhtar söylemi, dayandırdığı yanlış din anlayış desteğinden mahrum bırakmak gibi son derece hayati bir rol oynamış olacaktır. Bu rol, kadın ve toplumsal hayat açısından olduğu kadar İslam açısından da hayati. Kadın açısından hayati, çünkü kadının canını acıtan tutum ve davranışlar, uygulamalar, en güçlü desteğini yitirecektir. Toplumsal hayat açısından hayati; çünkü, kadın karşıtı anlayış ve uygulamaların neden olduğu toplumsal sorunların, zararların önünü alma yolunda çok önemli bir imkan elde edilecektir. İslam açısından hayati; çünkü insanlık onuruyla, dolayısıyla Kur'an'ın ruhuyla asla bağdaşmayan birtakım olumsuz niteliklerin, ıslah edilemez eksikliklerin, suçların kadına atfedilmesine kaynak gösterilmekten, yanlış yorum ve uygulamalara alet edilmekten kurtarılacaktır.

Haziran '07

Kur'an kurslarının bayan öğrenci kitlesine alabildiğine heterojendir; yüksek tahsilsinden okur yazarna, gencinden ihtiyarına, çok farklı yaş ve sosyo-kültürel ortamdan bayanlar bir aradadır. Hayatında evinin dışında pek çıkmamış, ilişkileri sadece belli kişilerle sınırlanmış nice kadın, kurs sayesinde yeni bir çevreye açılma, farklı kişilerle etkileşim içine girme imkânına kavuşmaktadır. Niceleri, bu kurslarda sorunlarının çözümüne ilişkin birtakım bilgiler edinmekte; hiç olmazsa içini döküp rahatlatma fırsatını elde etmektedir. Buralarda her bayan, hemsinlerinden yeni dostlar, arkadaşlar edinerek, hayatına yeni pencereler açmaktadır. Kısacası, Kur'an kursları, bayanların sosyalleşmesi açısından oldukça önemli işlevler ifa etmektedir.

Kur'an kursuna gelen kız öğrencileri gelince onlar, genelde ya temel eğitimi (ilk öğretimi), ya da lise veya dengi bir okulu bitirmiş olup artık hiçbir eğitim kurumunda oku(ya)mayacak, yahut asla okumama kararı almış olanlardır. Kurs öğreticileri, bu kızlarımızla özellikle ilgilenerek büraklıkların yerden örgün eğitim kurumlarında eğitimlerini sürdürmelerini sağlamak için çalışmaktadırlar. Okumama kararını bizzat kız öğrenci vermişse onu ikna edecek; kızımız okumak istemesine rağmen aile engel oluyorsa anne babayı ikna etmek suretiyle, sözü edilen kızlarımızın eğitimlerine devam etmeleri sağlanmaktadır. Hiç olmazsa, açık öğretim kanalıyla bunu gerçekleştirmelerinin önü açılmaktadır.

Kısacası, bugün Kur'an kurslarımız, okullarda çocukların eğitimini teşvik etme konusunda çok önemli katkılar sağlamakta; genel bir eğitim

seferberliğini gerçekleştiren önemli bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadın ve kız çocuklarının eğitimine katkısı ise, alabildiğine fazladır; özellikle hiçbir kurumun etidilmediği noktalarda, başarılı olma özelliğiyle ortaya çıkmaktadır. Kız çocuklarının ve kadınların cahil bırakılmalarına neden olan âdetler, töreler, kültür, arkalarına yanlış din anlayışlarını yerleştirerek daha da güçlenmiş durumdadırlar. Bugün Kur'an kursları, işte bu yanlış din anlayışlarını silip yerlerine sahil din anlayışını yerleştirerek kız çocuklarının, kadınların eğitiminin önündeki engelleri bir bir kaldırmaktadır. "Haydi Kızlar Okul!" kampanyasına hutbe, vaaz gibi cami içi ve konferans, sempozyum gibi cami dışı etkinlikleriyle çok önemli katkı sağlayan Diyanet İşleri Başkanlığı, bu konuda en önemli katkıyı Kur'an kurslarıyla vermektedir, denilebilir. ■

Prof. Dr. Şevki M. AYDIN "Kur'an Kurslarında Ne Öğretiriz?", *Diyanet Aylık Dergi*, Ekim 2006; Prof. Dr. M. Şevki AYDIN, "Kur'an Kurma ve İsteğe Bağlı Din Eğitimi", *Diyanet Aylık Dergi*, Ocak 2007; Prof. Dr. M. Şevki AYDIN, "İsteğe Bağlı Din Eğitimi Taleplerini Kur'an Kursunun Karşılama Durumu", *Diyanet Aylık Dergi*, Şubat 2007. Makale yazarın izni ile adı geçen kaynaklardan yararlanılarak hazırlanmıştır.

Haziran '07

İSTANBUL MÜFTÜLÜĞÜ

Nazif YILMAZ

Kadıköy Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretmeni

Yaz Kur'an Kurslarında Verimliliğin Artırılması

Başarılı olabilmenin en önemli prensiplerinden birisi de insanın kalbi ve beyni ile bütün olarak sevdigi işe odaklanmasıdır. Azim ve tevekkülle beraber gelen çalışmalar ise mutlu sonun habercisi olurlar. Kur'an öğreniminde başarılı

olmak da insanın tümüyle kendini buna vermesiyle mümkündür. Hâfız yetiştiren hocamızın ifadesiyle "Öğrenci, Kur'an'ı Kerim'e küllünü vermeli ki o da ona bir cüz'ünü versin". Yani Kur'an'a kalbiyle ve zihniyle yoğunlaşmış ki ondan bir bölümü öğrenebilsin. Kur'an-ı Kerim

Haziran '07

Yaz kurslarına gelen öğrencilerden Kur'an öğretiminde istenen verimin alınabilmesi için, öncelikle öğrencilerin zihinlerinin Kur'an eğitimine hazırlanması gerekir. Bunun için de öğrencilerin psikolojileri ve velilerin beklentileri çok iyi bilinmelidir. Muhatabının psikolojisini bilen ve ona göre özel ve yeni eğitim yöntemleri uygulayan öğreticiler, Kur'an öğretiminde daha başarılı olacaktırlar. Öğrencilerin kursa geliş sürecinde yaşadıklarını ve kurstan beklediklerini bilmek de muhtemel olumsuzlukların önüne geçecektir.

okumayı bilenlerin çoğunluğu, Kur'an okumayı ilk defa yaz Kur'an kurslarında öğrenirler. Kur'an eğitimi alan çocukların çoğunun bir daha hayatları boyunca örgün eğitim anlayışıyla yeterli düzeyde Kur'an eğitimi alamadıkları düşünüldüğünde yaz Kur'an kursları, Kur'an eğitimi ve öğretimi açısından iyi değerlendirilmesi gereken bir fırsattır.

Yaz kurslarına gelen öğrencilerden Kur'an öğretiminde istenen verimin alınabilmesi için, öncelikle öğrencilerin zihinlerinin Kur'an eğitimine hazırlanması gerekir. Bunun için de öğrencilerin psikolojileri ve velilerin beklentileri çok iyi bilinmelidir. Muhatabının psikolojisini bilen ve ona göre özel ve yeni eğitim yöntemleri uygulayan öğreticiler, Kur'an öğretiminde daha başarılı olacaktırlar. Öğrencilerin kursa geliş sürecinde yaşadıklarını ve kurstan beklediklerini bilmek de muhtemel olumsuzlukların önüne geçecektir.

Yıllardır yaptığımız gözlemlerde çocukların yaz kurslarına gönderen velilerin Kur'an öğrenimi açısından beklentileri konusundaki ifadeleri genellikle şu şekildedir:

1. Çocuklarımız namaz dualarını ve sürelerini doğru ve düzgün okuyup ezberlesinler. Çünkü küçük yaşlarda öğrenilenler kolay kolay unutulmaz.

2. Kur'an-ı Kerim'i yüzünden rahatlıkla okuyabilsinler ve Kur'an-ı Kerim'i tevcidli okumayı öğretilsinler, Kur'an okuması iyi olanlar da Duha - Hümeze, Yâsin, Mülik ve Nebe gibi bazı sûreleri ezberlesinler.

3. Dinî merasimlerde/cemiyetlerde (özellikle kız çocukları) Kur'an okuyabilsinler.

4. Vefat etmiş olan akrabalarımızın kabirlerini ziyaret ettiğimizde bir aşır veya yüzünden okumak suretiyle de olsa Kur'an'dan bir bölüm okuyabilsinler ve bizim arkamızdan hayır dua edip ruhumuza okumak için Kur'an öğretilsinler.

5. Kur'an eğitimi ile birlikte temel dinî bilgiler ve ahlak eğitimi de alsınlar, mânevî değerlerine bağlı olarak yetişsinler, sokağın zararlarından korunsunlar, dinî pratiklerini uygulamayı alışkanlık haline getirsinler.

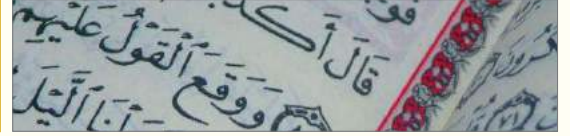
Kur'an öğrenimi açısından kısaca özetlemeye çalıştığımız velilerin beklentileri her yerde aşağı yukarı aynıdır. Çok az bir kısmı ise Kur'an'ın muhteviyatına yönelik bir beklenti içerisinde bulunmaktadır. Bunun yanında dinî pratiklerin öğrenilip uygulanması konusunda velilerin yoğun bir beklenti içinde olduğu görülmektedir. Eğitimin disiplinli bir şekilde yürütülmesi gerektiği hususu da son yıllarda giderek artan veli beklentileri arasındadır.

Bu beklentilere rağmen kurslara devam

Haziran '07

eden öğrencilerle, velilerinin ciddi bir şekilde ilgilenmediği de bir gerçektir. Bunlarla ilgili olarak, ailece tatile gidileceği için öğrencilerin kurstan ayrılmak zorunda kalması, bölgenin durumuna göre öğrencilerin çalışmak için kurstan ayrılmaması, kursa devamlarının takip edilmemesi, derslerine ve sosyal kültürel aktivitelerine gereken desteğin verilmemesi, bilgilerinin takip edilmemesi ve öğrencinin durumuyla ilgili kurs öğretmenleriyle görüşülmesini söyleyebiliriz. Velilerin beklentilerinin çok olmasına rağmen

çocuklarıyla ilgilenmemeleri ve onların derslerini takip etmemeleri çocukların başarılı olduğu kadar öğretmenlerin gayretlerini de olumsuz etkileyebilmektedir.

Yapılan bir anket çalışmasında¹ yaz Kur'an kurslarına gelen öğrencilerin hangi psikoloji içerisinde buldukları konusunda şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Yaz tatilinin gelmesiyle, eline aldığı Elif-bâ kitabı ya da kalbi hisasında tuttuğu Kur'an-ı Kerim'le neşe içerisinde yaz Kur'an kursuna gelen öğrenciler,

2. Kur'an öğrenmenin² ve dinî pratikleri uygulamanın, cami veya kurs gibi farklı bir ortamda yeni arkadaş gruplarıyla tanışmanın ve onlarla gerek kurs içinde ve gerekse kurs dışında

sosyal etkinliklere katılmamın/katılacak olmanın heyecanını yaşayanlar,

3. Uzun ve yorucu bir eğitim öğretim yılının sonunda dinlenmek, eğlenmek, oynamak ve serbest vakit geçirmek heyecanı tatile çıkmış ve tatilinin tadını çıkarmak isteyen öğrenciler,

4. Kendisi pek istemediği halde ailesinin zoruyla kursa gelenler,

5. Alishmış oldukları okul ortamından farklı bir mekân ve ortam sebebiyle yabancılık çekenler,

6. Tatil olmasına rağmen ailesinin fazla

beklentileri karşısında bocalayanlar,

7. Kurstaki öğretmenlerin veya arkadaşlarının bazı olumsuz davranışlarından etkilenip morali bozulan ve motivasyonunu kaybedenler,

8. Kur'an öğreticisinin kullandığı öğretim yöntemlerine alışmayan veya öğretmenlerin yeni öğretim yöntemlerini kullanmaması sebebiyle derslere ilgi ve alakası zayıf kalanlar,

9. Öğrenme isteği olduğu halde kabiliyeti ve algılama kapasitesi zayıf olduğu için derslerde uyum problemi yaşayanlar ve kursa devamda sorunu olan ve bu sebeple derslere ilgisi zayıflayan öğrenciler,

10. Yaşlarının ve çağın gereği olarak teknolojiye meraklı olan öğrencilerin eğitim öğretim mekânlarını ve materyallerini

Haziran '07

Kur'an-ı Kerim eğitimi açısından iyi değerlendirilmesi gereken yaz kurslarında Kur'an eğitiminin verimliliği, ders hocasının nitelikliliği ve kullandığı yöntemlerle doğru orantılıdır. Ancak mânevî motivasyonu çok iyi olan, öğrencilerle ve velilerle güzel iletişim kurabilen, dersin özel öğretim yöntemlerini iyi bilen vasıflı Kur'an öğreticileri, velilerin ve öğrencilerin beklentisine cevap verebilecek bir Kur'an eğitimi yapabilirler.

teknolojiden yoksun bulanlar,

11. Daha önceden yaz kurslarına gelmiş ve Kur'an okumasını geliştirmiş öğrencilerin okumaya yeni başlayan veya okuması zayıf olan öğrencilerle aynı sınıfta olmalarının getirdiği problemleri yaşayanlar,

12. Öğreticilerin ilgisizliği ve bilgi olarak yetersizliğinden olumsuz etkilenenler,

13. Elif-bâ'yı bitirdiği halde Kur'an okumada zorlanmanın veya Kur'an okumayı geliştiremediği için Kur'an-ı Kerim öğrenmekten ve kursa devam etmekten çekinen öğrenciler,

14. Önceki yıllarda Elif-bâ'yı tamamlayıp Kur'an okumaya geçtiği sırada kurstan ayrılmak zorunda kaldığı için öğrendikleri bilgileri unutan ve her şeye yeniden başlayan öğrenciler,

15. Daha önceden Kur'an kurslarıyla ilgili duyduğu olumsuz iddialardan etkilenerek kursa gelmekten çekinen ve endişe içinde olan öğrenciler.

Bu tür düşüncelerle³ yaz kurslarına gelen öğrencilere verilecek Kur'an-ı Kerim eğitiminde verimliliğin sağlanması ve beklentilere cevap verilebilmesi için⁴ gerek öğrenciye, gerekse veli ve öğretmenlere bazı önerilerde bulunmak mümkündür:

1. Çeşitli etkinliklerle Kur'an eğitiminin önemli konusunda veliler ve öğrenciler bilgilendirilmelidir. Kur'an eğitimi konusunda velilerle ortak çalışmalar yapılmalıdır.

2. Öğrencilerin kurs ortamına daha çabuk ısınmalarını sağlayacak etkinlikler yapılmalı ve onlara olabildiğince sıcak davranılmalıdır.

3. Yaz kurslarının programlarında Kur'an eğitimine daha fazla yer ayrılmalıdır. Özellikle kursların ilk haftalarında Kur'an eğitimine ağırlık verilmeli ki bahsi geçen olumsuzlukların önü alınabilsin (elif-bâ bitmeden veya iyi okuyamadan ayrılmak gibi).

4. Yaz kurslarında görev alan öğretmenlere yönelik hizmet içi eğitim seminerleri artırılmalıdır. Bu seminerlerde öğretmenlerin Kur'an eğitimine, Kur'an-ı Kerim öğretim yöntemleri ve bir de genel olarak eğitimle ilgili konulara ağırlık verilmelidir (öğretim yöntemleri, gelişim ve öğrenme psikolojisi v.b.).

5. Özdele Kur'an eğitiminde, genelde yaz kurslarında verimliliğin artırılması için "Ortak akıl toplantıları" yapılmalıdır. İl ve ilçelerde Müftülüklerin organizasyonu sivil toplum kuruluşlarının, Din Kültürü / İHL Meslek dersleri öğretmenlerinin ve bu alana ilgi duyan eğitimcilerin katılımıyla yapılan toplantılarda eğitim-öğretimin verimliliği için genel ve yerel stratejiler belirlenmelidir.

Haziran '07

Velilerin ve öğrencilerin Kur'an öğretimine hazırlanması da daha çok öğrencilerin üzerine düşmektedir. Bu sebeple, yaz kurslarında Kur'an eğitiminden beklenen sonucun alınabilmesi için Kur'an öğretmenlerini merkeze alan çalışmalara ağırlık verilmelidir.

6. Öğrencilerin Kur'an öğrenimleri yanda kalmamalı ve yıl içinde devam ettirilmesine yönelik planlamalar/çalışmalar yapılmalıdır.

7. Kur'an-ı Kerim öğretiminde, zamana göre öğretim yöntemleri geliştirilmeli, teknoloji den faydalanılmalı ve ders içi etkinlikler artırılmalıdır (Koro okuyuşları, grup çalışmaları, yarışmalar, öğrenci okuma takip çizelgeleri, velilerden ve okuması iyi olan öğrencilerden destek alınması, v.b.)

8. Velilere ve öğrencilere, Kur'an'a hizmet eden hocalarımızın hayatlarından örnekler verilmeli, okuyuşlarından dinletilmeli, varsa hayatlarını anlatan filmler izletilmelidir.

9. Kur'an-ı Kerim'e karşı temel görevlerimiz olan (öğrenmek, okumak, anlamak, yaşamak ve anlatmak) çerçevesinde çalışmalar yapılmalı ve okunan bölümlerde verilen mesajlar kısaca açıklanmalıdır. Öğrencilerin anlayabileceği ayetler fırsat buldukça yorumlanmalıdır.

10. Kur'an-ı Kerim eğitimi, hoca merkezli bir eğitimidir. Bu sebeple il ve ilçe müftülükleri tarafından Kur'an öğretmenlerinin vasıflılığı ve mânevî motivasyonlarını artırmaya yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Öğreticilerin birbirleriyle

birlik ve tecrübe paylaşımında bulunabilecekleri ortamlar hazırlanmalıdır. (Birkaç öğretmenlik de olsa bölgesel paylaşım toplantıları, piknik ve geziler gibi).

Kur'an-ı Kerim eğitimi açısından iyi değerlendirilmesi gereken yaz kurslarında Kur'an eğitiminin verimliliği, ders hocasının nitelikliliği ve kullandığı yöntemlerle doğru orantılıdır. Ancak mânevî motivasyonu çok iyi olan, öğrencilerle ve velilerle güzel iletişim kurabilen, dersin özel öğretim yöntemlerini iyi bilen vasıflı Kur'an öğreticileri, velilerin ve öğrencilerin beklentisine cevap verebilecek bir Kur'an eğitim ve öğretimi yapabilirler. Velilerin ve öğrencilerin Kur'an öğrenimine hazırlanması da daha çok öğretmenlere düşmektedir. Bu sebeple, yaz kurslarında Kur'an eğitiminden beklenen sonucun alınabilmesi için Kur'an öğretmenlerini merkeze alan çalışmalara ağırlık verilmelidir.

¹ Yaz Kursları Araştırma Anketi Sonuçları, Ensar Vakfı Değerler Eğitimi Merkezi, Temmuz 2006. ² Aynı anket çalışmasında yaz kurslarına gelen öğrencilerin 556,631 Kur'an-ı Kerim öğrenmeyi, 526,84 da dinî bilgiler öğrenmeyi öncelikler bu kurslara gelmelerini. ³ Ortak Kur'an Kuruluna devam eden öğrencilerin benzeri belirtilen duygular ve düşüncelerinden başka daha geniş bilgi için bkz. adı geçen anket çalışması. ⁴ Adım adım Kur'an öğretiminin uygulanması, temel dinî bilgiler öğretiminde bazı yöntemler ve verimli bir yaz Kur'an kursu çalışması için bkz. "Yaz Kur'an Kurulunda Eğitimde Kalite Rehberi", Nazif Yılmaz-Alpaslan Durmuş, Ensar / DFM yayınları, İstanbul - 2006.

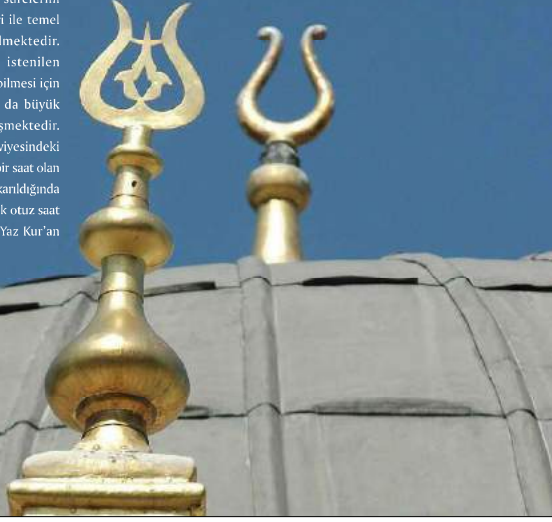
Haziran '07

Yaz Kurslarında Verilen Kur'an Eğitiminde Anne ve Babaya Düşen Görevler

İşleri Başkanlığı her yıl okulların tatil girmesiyle birlikte iki ay süreyle yaz Kur'an kursları hizmetini başlatmaktadır. Yaz Kur'an kurslarında, ilköğretim beşinci sınıfı bitiren çocuklara yüzünden Kur'an-ı Kerim'i okuma ve namaz sürelerini ezberleme dersleri ile temel dini bilgiler verilmektedir.

Bu kurslardan istenilen verim elde edilebilmesi için anne ve babalara da büyük sorumluluklar düşmektedir. Zira, ilköğretim seviyesindeki okullarda, haftada bir saat olan din dersi, tatiller kılanıdırında yılda ortalama ancak otuz saat verilebilmektedir. Yaz Kur'an

kurslarında ise yaklaşık yüz yirmi saat ders yapılabilmekte; böylece okulda beş yılda alınan din eğitiminin yaz kurslarında iki ayda verilebilmesi imkanı sağlanmaktadır. O halde anne-babalar öncelikle bu durumun önemini

idrak etmeli ve çocuklarının bu büyük fırsattan yararlanmasını sağlamalıdır.

Dinimizde insana yapılan yatırımın önemi çok büyüktür. Hiçbir yatırım, insana yapıldan daha anlamlı ve kalıcı değildir. İnsana yapılan yatırımın ise kalıcı olması için, temellerinin çocukluk çağında atılması gerekir.

Hz. Peygamber (s.a.v.) bu gerçeği, "küçükken öğretilen bilgi taş üzerine kazılmış yazı gibidir. İleri yaşta öğretilen bilgi ise su üzerine yazılmış yazı gibidir" sözleriyle ifade etmiştir. O halde, çocukluk yaşında verilen dini eğitim, çocuğun manevi dünyasının yapı taşları olacaktır.

Çocuğunu sevmeyen bir anne-baba olduğu düşünülmez. Yüce Allah (c.c.), onların kalplerine çocuklarına karşı sevgi, şefkat ve merhamet koymuştur. Onlar, çocuklarını yürekte severler ve onlar için hiçbir fedakarlıktan kaçınmazlar. Daima onların iyiliklerini düşünürler. Ebeveynin çocuklar için yapabilecekleri en büyük iyilik ise; insanlığa ilim, irfan ve medeniyet dersleri veren Kur'an-ı Kerim'i okuyup anlamaları için ellerinden gelen çabayı göstermeleridir.

Hz. Peygamber (sav) "sizin en hayırlınız Kur'an'ı öğrenen ve öğretenidir" buyuruyor. Kur'an'ı öğretmek, bizzat okutmak olduğu gibi, dolaylı yoldan da olabilir. Yani, teşvik ederek veya değişik şekillerde katkıda bulunmak suretiyle dolaylı yoldan bu eğitime destek olunabilir.

Ebeveynin buradaki sorumluluğu ise, kendi bilgi ve imkanları elverdiği ölçüde çocuğuna Kur'an-ı Kerim'i bizzat öğretmek veya bu imkanlara sahip değilse çocuğuna yaz Kur'an kursuna göndermekle başlar. Çünkü, her yaz döneminde, çocukların din eğitimine katkı

sağlamak amacıyla camilerde açılan yaz kurslarında çocuklara Kur'an-ı Kerim ve dini bilgilerin yanında Hz. Peygamberin (s.a.v.) güzel ahlakı ve örnek yaşantısı da öğretilmektedir. Bu sebeple anne-babalar çocuklarını yaz kurslarına göndererek, "Kendinizi ve ehlinizi (çocuk-çocuğunuz) yakıtı insanlar ve taşlar olan cehennem ateşinden koruyun."¹ ayeti gereği, onların dini ve ahlaki gelişimine katkı sağlamak suretiyle âyetle emredilen "koruma" görevlerini yerine getirmiş olacaklardır.

Bazı anne-babalar fitratlarındaki merhametin gereği olarak "çocuklar bütün sene çalıştılar, yorulduklar. Bunların dinlenmeye hakkı yok mu?" diye çocuklara kıyamadıklarını söylemektedirler. Tabii ki, bütün sene okula devam ederek yorulan çocukların da dinlenmeye ihtiyacı vardır. Ancak dinlenmek bütün yaz tatilini oyun oynamak, televizyon seyretmek ya da bilgisayar başında geçirmek demek değildir. Dinlenmenin değişik şekilleri vardır. Bir işten başka bir işe geçmenin de dinlenmek olduğu bugün genel kabul görmektedir. Allah Teâlâ işlerimizi çeşit çeşit yaratmıştır.² Bir işi bırakan insan başka bir işe yönelerek verimli bir dinlenme gerçekleştirmiş olur. Mesela bir kişi masanın başında sabahtan akşama kadar çalıştıktan sonra yorulsa, mesaiden sonra biraz bahçe ile ilgilense, ağaçların diplerini çapalasa veya onları budasa çalışarak dinlenmiş oluyor. Çalışmanın şekli değiştiği için, bedenin çalışmaya başladığından, kafası dinlenmiş olur. İnsan kalbi de bir çalışır, bir dinlenir. İki kalp atışı arasında bir fasıla vardır. Ama kalp her fasıldan sonra yine de çalışmaya devam eder. İşte insan için de günün muhtelif saatlerinde dinlenme vakti zaten vardır. Hatta inanan insanın

Haziran '07

abdest alması, namaz kılması bile bir dinlenmedir. Zaten uyku, insan için bir istirahat zamanı tayin edilmiştir.³

Çocuk uzun ve yorucu bir okul döneminden sonra yaz kursuna başlamakta, çalışmanın geldi, içeriği değişmiş olduğundan bu kurslar çocukları yormayacak, tam tersi onlara yeni bir heyecan vererek dinlendirecektir. İnşirâh süresi 7 ve 8. âyetlerde belirtildiği üzere "bir işi bitirmiş ve diğerine girişmiş" olacaktır. Yeni aksiyonlar, her çocuğun ihtiyacıdır. Çocuklardaki enerjiyi verimli kullanmaya yönlendirme görevi büyüklere düşmektedir.

O halde; Anne-babalar: tatil programlarını yaz kurslarının başlangıç ve bitim tarihlerini nazara alarak ayarlamalıdır.

- ✗ Çocuklarının ellerinden tutarak hocasına bizzat götürmelidir.
- ✗ Çocuğun dersine giren hoca ile yakın diyalog kurmalı ve çocuğunun durumunu takip etmelidir.
- ✗ Çocuklara sevecen yaklaşmalı ve çeşitli hediyelerle teşvik etmelidirler. Çocuk, elif çizimini bitirip Kur'an'a geçtiğinde, arkadaşlarını davet etmek suretiyle aile içi küçük bir tören yapılması yerinde olur. Kur'an'a geçen çocuktan Kur'an dinlemek ve ona dini sorular sorarak cevaplar almak, sonra da ona hediyeler takdim etmek o çocuk için unutulmaz bir tören olacaktır gibi, diğer kardeş ve arkadaşlarını teşvik etmek için önemli bir fırsat olacaktır.
- ✗ Anne ve babalar, çocuklarını okullara gönderirken gösterdikleri alakayı, yazın Kur'an öğrenmeye yollarken de göstermelidirler. Aksi halde çocuklar, bu işe önem veremediğini

düşüneceklerdir. Anne-babasının yaptığı işe önem vermediğini düşünen çocuktan bir şeyler öğrenmesini beklemek yanlış olur. Bu konuya, bugün artık unutulmaya yüz tutmuş Osmanlı dönemindeki güzel bir gelenekten örnek verilebilir. Geleneğimizde çocuklar "Âmin Alayı" denilen bir merasimle okula başlardı. O dönemde yetişen hemen herkesin hatıraları arasında, çocukluklarında yaşadıkları "Âmin Alayı" önemli bir yer tutardı. Çocuk, tören öncesi türbelere ve çeşitli yerlere götürülüp gezdirilir, daha sonra güzel elbiseler giydirilerek arkasında kalabalık bir alayla, dua ve ilâhiler arasında ilk dersini almak için hocasının önüne gelirdi. Günümüzde de, çocuğun ilk Kur'an-ı Kerim'e geçeceği gün Eyyüp Sultan'a götürülen ardından da evlerinde bir merasim gerçekleştiren aileler görülmektedir. Bu tür uygulamalar da çocuklar için teşvik edici olmaktadır.

Bazı çocuklar yeni bir kursa gitmekte çekingen veya isteksiz davranabilirler. Yeni bir ortamda uyum problemi yaşayabilirler. Böyle bir durumda çocuğun itirazları giderilmeli, kursa alışması sağlanmalı, ilk günler devam edip sonra bırakmasına fırsat verilmemelidir.

Çocuğun kurs sonunda ulaştığı Kur'an okuma seviyesi ebeveyne bir emanettir. Yaz kursu sona erdikten sonra, bir sonraki seneye kadar çocuğun bilgileri tekrar ettirilmeli ve bir dahaki yaz kaldığı yerden devam etmesi sağlanmalıdır.

Rabbimizden, anne-babalara sorumluluklarını yerine getirmiş olmanın mutluluğunu yaşatmasını temenni ederiz. ■

1) Achmi, Keşfu'ş-Şaüb, II, 61-62. 2) Bahâri, "Fedâilü'l-Kur'ân", 21. 3) İstihlâm, 666. 4) es-Seyl, 924. 5) es-Nebe, 789.

Camiler Çocuklarla Coşacak

Emilerimiz ibadete tahsis edilmiş mekânlar oldukları için müslümanlar tarafından vakur ve sessiz kalmaması gereken yerler olarak kabul edilirler. Allah'a ta'zimin, uhrevî hislerin çokça hissedildiği bu mabetler yaz aylarının gelmesiyle birlikte farklı bir atmosfere bürünürler. Zira okulların kapanmasından kısa bir süre sonra Elif-basım kapan çocuk kutsal kitaplarını öğrenmeye camilere gelmektedirler. Artık cemaatin alışmış olduğu sessiz, sakin ortam çocuk sesleriyle şenlenmektedir. Çocukları da tıpkı yetişkinler gibi cami adabına uymak hususunda yükümlü gören cemaatten bazı kişiler yeni duruma uyum sağlamada sıkıntı yaşayabilmektedir. Ortaya çıkabilecek olumsuz durumları aşabilmek ve camileri hem cemaat hem de yaz kursları açısından en uygun duruma getirebilmek için camilerimizde bazı düzenlemeler yapılması uygun olacaktır. Talebelerin başından sonuna kadar zevkle kursa iştiraklerini sağlamak üzere çeşitli etkinliklerin tertibinde de motivasyon verici bir yön bulunduğu çeşitli denemelerde müşahade edilmiştir.

Kursların başlamasına birkaç hafta kala cami cemaatine, çocukların önemli bir kısmının cami ve din ile irtibatının yaz kursları üzerinden kurulduğu, burada karşılaşılabilecekleri mülayim

olmayan tepkilerin dine bakışlarını olumsuz etkileyebileceği anlatılmaktadır.

Kurs kayıtları yapılırken uygun bir form hazırlanarak kayıt için gerekli bilgiler alınırken, çocuğun öğrenme hızı, karakter özellikleri vb. hakkında da veliden veri talep edilmelidir. Bu bilgiler öğrenci-öğretici ilişkisinde kolaylıklar getirecektir. Kayıt esnasında kur sistemi hakkında yeterli bilgilendirilmenin yapılması velilerin tatil planlarını yaparken zamanı doğru seçmelerini, dolayısıyla da çocukların kursa devamlarını sağlayacaktır. Velilere, çocuklarının Kur'an okuma ve dini bilgileri kazanmada hevesli olmalarını istiyorlarsa geleceğimizde olduğu gibi bazı küçük törenler yapmaları ve hediyeler vermeleri de tavsiye edilebilir. Başlangıçta bed-i besmele töreni, Kur'an okumaya geçtiğinde de küçük bir şenlik tertip edilmesinin gayreti arttırıcı bir etken olduğu velilere hatırlatılabilir.

Yaz kurslarının açıldığı camilerden bazıları yerleşimin yoğun olmadığı yerlerde buldukları için ulaşımında sıkıntılar olabilmektedir. Eminönü Timurtaş Camii görevlileri bu sorunu servis uygulaması getirerek çözümler ve öğrencileri kurslara güvenle ulaştırmışlardır. Her yıl bu camiye yüzlerce öğrencinin kaydolmak için sıraya girmesi, öğrencilerin eğitimi için mekân yakınlığının değil, seviği unsurunun ağır bastığının en bariz göstergesidir.

Yaz kurslarında öğrencilerin kursa başlaması maalesef her zaman aynı anda olamamaktadır. Bu birikmeliğin sağlanabilmesi için bazı cami görevlilerimiz çocukların dikkatini çekecek açılış tertip etmektedirler. Mesela Bahçelievler Kuba Camii yaz kursu açılışını bütün çocukların

Talebelerin başından somuna kadar zevkle kursa iştiraklerini sağlamak üzere çeşitli etkinliklerin tertibinde de motive edici bir yön bulunduğunu çeşitli denemelerde müşahade edilmiştir.

ve velilerin katılımıyla, dondurma ikramı ve palyaço gösterisi eşliğinde yapılmaktadır. Büyük boy kartonlara yazılmış elif harfi bütün öğrencilere gösterilerek sembolik olarak ilk ders işlenmektedir. Kursun başlangıcında kursa devam eden ve başarılı olan öğrencilere verilecek olan hediyeler ilan edilerek derslere aktif katılım sağlanmaktadır. Yaz kurslarında tertip edilen bilgi yarışmaları da canlı bir eğitim döneminin geçirilmesine etki etmektedir. Kurs süresince elde edilen bilgiler yarışma heyecanıyla pekiştirilmekte ve öğrencilerin öz güvenleri gelişmektedir.

Kurslarda imkânlar ölçüsünde azami gayret gösterilerek eğitim verilmeye çalışılmaktadır. Ölçülemeyen başarı kanıtlanmadığı ve de yorumlanmadığı için hem kurs öğrencilerinin hem de öğrencilerin performanslarının tespiti önem arz etmektedir. Bu sebeple İstanbul Müftülüğü Kur'an kursu öğretmenlerine yaz kurslarında uygulanacak metot ve müfredatı havi dokümanlar ve kitaplar dağıtmakta, her ilçe müftülüğü de yaz kurslarında verimliliği arttırmak üzere hizmet içi seminerleri düzenlemektedir. Maltepe Müftülüğü kursun bitiminde OKS sistemine göre hazırlanmış testler uygulamakta ve optik okuyucularla sonuçları tespit etmektedir. Öğrencilerin kurs içindeki başarı durumları, kursların ilçedeki diğer kurslar arasındaki

Haziran '07

Emine ARSLAN / Camiler Çocuklarla Gönacık

Kuba Camii yaz kursu açılışını bütün çocukların ve velilerin katılımıyla, dondurma ikramı ve palyaço gösterisi eşliğinde yapılmaktadır. Büyük boy kartonlara yazılmış elif harfi bütün öğrencilere gösterilerek sembolik olarak ilk ders işlenmektedir.

performansları da böylece ölçülebilmektedir. Başarı durumlarına göre öğrenciler ve kurslar (demirbaş olarak masasıüstü bilgisayar alınması vb. şekilde) ödüllendirilmektedir.

Yaz kurslarına ağırlıklı olarak ilköğretim öğrencilerinin gelmesi lise öğrencilerinin bu kurslardan uzak durmasına sebep olabilmektedir. Lise öğrencilerinin öğrenme hızları da dikkate alınarak yapılabilecek hızlandırılmış programları, bu yaş grubuna yönelik olarak en azından her ilçede bir kurs şeklinde oluşturulması mevcut eksikliği giderecektir.

Camilerin Kurs Mekânı Olarak Düzenlenmesi

Camilerde İslâm'ın ilk yıllarından beri dersler verilmektedir. Ancak bu dersler bir hocanın

etrafında öğrencilerin halkalar oluşturması şeklinde basit bir usulle yapılmaktaydı. Bugünkü sınıf sistemine alışmış olan öğrencilerin camilerde intizamlı biçimde eğitim görebilmeleri için imkân olan camilerde yapılan bazı düzenlemeler örnek niteliğindedir. Beylikdüzü Fatih Sultan Mehmet Camii bu türden çalışmaların yapıldığı yaz kursları düzenlemektedir. Büyük bir mekâna sahip olan camide revakların arası renkli paravanlarla kapatılarak sınıflar oluşturulmuş böylece aynı anda yüzlerce öğrenciyi eğitimin verildiği camide öğrencilerin dikkatinin dağılması önlenmiştir. Bu sınıflara numaralar verilerek öğrencilerinin adları giriş bölümüne yazılmıştır. Duvarlara her sınıfta eğitim gören öğrencinin isimlerinin yazıldığı levhalar, içlerine hadislerin, güzel sözlerin yerleştirildiği çiçek şeklinde rengârenk panolar, çeşitli süsler asılmıştır. Oluşturulan bu sınıflarda modern sınıf araç ve gereçleri (tahta, kalem vb.) de kullanılmıştır.

Haziran '07

Yaz kurslarını çocuklarımız için elverişli ortamlar şeklinde dönüştürmek üzere camilerdeki kurs araç ve gereçlerini gözden geçirmek gerekmektedir. Her yaz kursunda bulunan rahleler kurs başlamadan önce muhakkak elden geçirilmeli, cilalanmalı ya da çocuklara uygun renklere boyanmalıdır. Kuruk dükkük malzemeleri Kur'an okumayı öğrenmeye çalışan çocuklarımıza layık görmememiz gerekir. Uzun süre yerde oturmaya alışık olmayan öğrencilere imkânlar elverdiği takdirde ince minderler tedarik edilmesi de eğitime katkı sağlayacaktır.

Kur'an-ı Kerim eğitiminde geleneklerimizden canlandırılması ve yeni geleneklerin tesisi de yine bizlerin elindedir. Kuşkusuz ilgi çekici malzemeler en fazla ilk gençlik dönemlerini yaşayan öğrencilerin kurslara olan alakasını arttıracaktır. Unutulmaya yüz tutmuş olan geleneklerimizden Elif-ba, Kur'an çantaları, üzerinde alfabenin bulunduğu küçük araçlar vb. Kur'an kursu malzemeleri zamanın zevklerine uygun bir şekilde yeniden kullanıma sokulabilir.

Elbette ki tüm bunlar tek başına bir kurs görevlisinin yapabileceği şeyler değildir. Ancak kurs görevlileri ile dernek üyeleri ve cemaatin işbirliği sağlandığı takdirde evlatlarımızın mensubu oldukları dinin kutsal kitabını ve temel dini bilgileri öğrenmek üzere severek geldikleri kurs ortamları oluşturmak hiç de zor olmayacaktır.

Gayret bizden tevfiğ Allah'tan

Yaz kurslarına ağırlıklı olarak ilköğretim öğrencilerinin gelmesi lise öğrencilerinin bu kurslardan uzak durmasına sebep olabilmektedir. Lise öğrencilerinin öğrenme hızları da dikkate alınarak yapılabilecek hızlandırılmış programların, bu yaş grubuna yönelik olarak en azından her ilçede bir kurs şeklinde oluşturulması mevcut eksikliği giderecektir.

Haziran '07

EHF DURSUNÜST
Vâiz, Sakarya Müftülüğü

Kur'an'a Hitâb

*Ey nüshâ-i cânî ehl-i dînini!**
Ey nüshâ-i şâni münterînin!
Ey meş'at-î hikmet-i İlahî!
Ey mecmû -i feyz-i bi-tenâhî!
Takdîr-i meziyetinde efkâr
Heyhâtü vder mi kudret izhâr?
Sen ciltveğh-i cemâl-i Şak sun,
Âyine-i Şak desem çakun.
Tenzîl-i celîl-i kibriyâsun,
Furkân-ı celâlet-i Şudû sun.
Feyz aldı cihan senin yüzünden,
Sir bârika-i kemâlsin sen.
Sir bârika kim bekâya mahzen.
Her lem'ası ta zamân-ı mahşer,
Sir su'le-i intifâ-masunsun,
Her an bu şerefle rû-nümunsun.
Ëstin bizi feyz-i Şak'un ağâk,
Ey nûr-i mübîn tebârek-ullâk!
Mahlûk değîl kelâm-î Şak sun,
Alt-î sunûl-i imâ-halâksun.

Din ehlinin cân nüshası, ey!*

Nankörlerin şânını hükümsüz bırakansın..

ilâhî hikmetin meş'alesi

Sonsuz feyz kaynağı ey!

Sen, Hakk'ın cemalinin tecelli yerisin

Hakkın aynası desem, evet,

O, sensin..

O en büyük azamet sahibinin indirmediği,

Yol gösteren Rabb'in azametli delilisin

Alem seninle feyz aldı, zira

Sonsuzlukla şereflî bir bereketsin..

Her bir pırlılsı kıyamete dek sürecek,

Sönmeyecek bir ateşsin.

Bizleri Hakk'ın feyzinden haberdar

ettin

Ey apağık nûr,

Allah (c.c) da seni mübarek etsin.

Hakkı batıldan ayıran bir Furkansın, seçmişsin.

Yol gösterici bir mücizesin!

*Furkan ki kitâb-ı Mustafâ'dır,
Sür mü 'eze-i Hudâ-nümâdır.
Olmakta ula'n-nikâge a'len,
Bin hârika her bir âyetinden.
Kur'ân'ı görüp duhât-ı arban
Heç kalmadılar mı lâl ü hayrân?
Furkan ki zükri-mü'minindir,
Mişâh-ı münir-i mü'minindir.
Şehrâk-ı hüdü onunla mekâf,
Medhât kulur o olsa mekâf.
Hâ Rab bu nasl kitâb-ı âlîs
İdrâke sığmıyorsa meâlî.
Uluğbetin eyleyenler inkâr,
Sür mislini eyleyenler inkâr.
Ehok o kitâb-ı bî-nazîre,
Meyduna getirmeden nazîre,
Âciz bu cihânın âciz,
Küm muktedir, ins ü cân âciz?
Mâdüm ki iktidâr yoktur,
Tanzîre de itisâr yoktur.*

*Âlemed ki nebiyy-i bî-gümâdır,
Kur'ân ile feyz-gâb-ı şandır.
Fe'ü... diğerek Resâl-i Ekrem,
Eyleydi muannidini mülcem.
Fe'ü... denilince ehl-i inkâr,
Kâbîti mi ki eylesinler isâr.
Da'nâya mahul kalır mı artîk?
Gavâğ ve vedel kalır mı artîk?*

*Ey ziver-i dest-i iktirâim!
Âlemed mahsulü'l-merâmım,
Dîrâge-i kâfızam sen oldun,
Sermâge-i kâfızam sen oldun.
Sensin hele ey kitâb-ı u'zem
Hâşâ buna hiç tereddüd etmem,
Dünyâda refîk ü hemzebânım,
Ukbâda mu'n ü müste'ânım.**

* Mehmet Akif ERSOY, Mekteb mecmuası, c.2, no.26, s.577-78, 2 Mart 1311 (14 Mart 1895).
** Kur'an'a Hıfâz İsmi Şiirî Günümüz Türkçesine Söyleniş, EYL DURSUNUST

Seni görüp hayran kaldılar,
Dilleri tutuldu O çöl dahilerinin.
Furkansın,
müminleri açğa çıkaran,
Bir lambasın, aydınlatan..
İstikamet ancak seninle bulunur,
Yokluğunda ise
"yol" kaybolur.
Ey Rab! Nasıl yüce bir kitap bu,
İdrâke sığmyor meâlî..
Bu yüceliği inkâr edenler ey,
Getirin o zaman bir mislini!
Gerçek şu ki
O kitâb benzersiz
İnsan ve cîn güçsüz,
Alem aciz..
Madem güç yoktur,
Cür'et olamaz
benzerini getirmeye
elbette..

Arzularımın hülâsası,
Hafızamın sermayesi,
süsüsün
Sen,
Dünyada aynı dili konuştuğum dost,
Ukbâda imdat edeceğim
yardımcısın,
Sen!

Kalplere Şifa Akıllara Yol Haritası KUR'AN

A İlah Teâlâ'nın, insanoğlunun saadeti için hidâyet kaynağı olarak Efendimiz Hz. Muhammed (s.a.v)'e Cebraîl (a.s) vasıtasıyla inzâl buyurduğu Kur'ân-ı Kerim, yeryüzünü tenvir etmeye başladığı andan beri dünya tarihini hem nazarı hem de ameli olarak en çok etkileyen kitaptır. Bu kitâbın ilahî vahyin son mahsulü olduğuna inanan müslümanlar için ise Kur'ân-ı Kerim ana kaynaktır. Bu sebeple tarih boyunca müslümanlar hem Kitâb'ın öğretilerini anlamak hem de bu öğretileri hayata geçirmek için gayret sarf etmişlerdir.

Kalpten mâsivâyı (dünya ile ilgili her şeyi) atıp onun yerine Allah sevgisini yerleştirmek ve beşerî varlığı ilâhî varlıkta yok etmek demek olan tasavvufî gönül veren sâfilere, İslâm'ı yorumlarken meseleyi daha derüni ele almaya ve özünü yakalamaya çalışmışlardır. Söz konusu olan şey din olunca sâfilere temel hareket noktası hep aşk olmuştur. Hatta dini bilmekten bile önemlidir aşk. Nitekim Fuzûlî şöyle der: "İlim kesbiyle pâye-i rif'at / Arzûy-ü muhâl imiş ancak/Aşk imiş her ne var âlemde/ İlim bir kıl u kâl imiş ancak."

Ruhun canlılığı Kur'ân-ı Kerim sayesinde. Mânen ölmüş kalpler, ancak Kur'ân-ı Kerim sayesinde dirilebilir: "Allah Teâlâ, ruhların canlı olmasını şu iki şeye bağlı kılmıştır: Kur'ân-ı Kerim'e sıkı sıkı bağlanmak, onun mânâlarını düşünmek, emirlerine uyup yasakladığı şeylerden uzak durmak ve gücü yettiği kadar takvâ ile korunmak.

Süflere göre Kur'ân-ı Kerim, bazı dini kuralları ihlâvâ eden bir kitap olmanın çok ötesinde bir değer taşımaktadır. O, Yüce Sevgili'nin kitâbidir. Sevgili, o kitapta kendini tanıtmış, cemâlini ve celâlini o kitapta anlatmıştır. Şu halde Kur'ân-ı Kerim, hem Sevgili'den bir parça, hem de Sevgili'yi tanıtmaya vesile olan bir yazılı metindir. Nitekim "De ki: O yalnızca iman edenler için hidâyet ve şifâ kaynağıdır."¹ âyetinin yorumunda İrânî sâfi Ruzbihân-ı Baklî (ö.1209) şöyle der: "Kur'ân-ı Kerim âriflerin kalplerini, asıl kaynağına yönlendiren bir rehberdir. Aşkların kalpleri ile aşk hastalarının ruhları için şifâ kaynağıdır. Zîrâ Kur'ân-ı Kerim, Sevgili'sinin sözü ve arzularını Zât'ın kitâbidir. Kur'ân-ı Kerim'in ibâreleri aracılığıyla O'nu dinlemenin zevkini yaşar ve işaretleri aracılığıyla da O'nu bilirler." Fas'ın yetiştirdiği büyük sâfilere İbn Acibe (ö.1809) de Kur'ân-ı Kerim'in asıl gayesinin insana Allah Teâlâ'yı tanıtmak olduğunu şöyle ifade eder: "Kur'ân-ı Kerim, Rabbimizin azametini anlamamız ve O'nu tanıyabilmemiz için imişdir. Bu anlama ve tanıma da ancak saf aklı ve nuru fikirleri Kur'ân-ı Kerim'in mânâ denizindeki incileri çıkarmak için kullanmakla olur."²

Yüce kitabımız Kur'ân-ı Kerim, insanların manevî yolculuklarında kullandıkları bir yol haritasıdır. Bu yol haritasını düzenli takip edenler, yolun sonunda Sevgili'yi görür ve O'na kavuşurlar: "Kur'ân-ı Kerim, kalplerin anahtarıdır, yol

haritasıdır. Kur'ân-ı Kerim'i dinlerken ya da düşünürken Kur'ân-ı Kerim'in mânâlarının kendisine açıldığı kimse için bu durum, onun kalbinin açıldığını gösterir. Kelâm'ın tatlılığına dalmış vaziyette ilerlemeye devam eder ve sonunda vâsıtasız olarak Müttekellim'i müşâhade etmenin tadına varır. İşte seyr ü sülûkün gayesi ve tevhidin nurlarında ilerlemenin başlangıcı budur."³

Ruhun canlılığı Kur'ân-ı Kerim sayesinde. Mânen ölmüş kalpler, ancak Kur'ân-ı Kerim sayesinde dirilebilir: "Allah Teâlâ, ruhların canlı olmasını şu iki şeye bağlı kılmıştır:

Kur'ân-ı Kerim'e sıkı sıkı bağlanmak, onun mânâlarını düşünmek, emirlerini uygulayıp yasakladığı şeylerden uzak durmak ve gücü yettiği kadar takvâ ile korunmak. Bu iki şartı yerine getirdiği nispette ruhu canlanır, dirilir. Bu ikisinde yetersiz kaldığı ölçüde de ruhu ölür."⁴

Kur'ân-ı Kerim, doğru bilginin gerçek kaynağıdır. Kur'ân-ı Kerim'in verdiği hükümler aklın vereceği hükümlerden daha doğrudur. Akıl, Kur'ân-ı Kerim'in hakemliğine müracaat etmelidir. "Muhakkak ki bu Kur'an, en doğru yola götürür."⁵ âyetinin tefsirinde İbn Acibe şöyle der: "Kur'ân-ı Kerim'in doğru yola götürdüğünde şüphe yoktur. Bu doğru yol da ya cennet nimetlerine ya da Allah'ı müşâhade etme ve O'nun rızasını devamlı kazanmaya götürür. Birincisi, İslâm'ın hükümlerinin götürdüğü yoldur.

"Kur'ân-ı Kerim âriflerin kalplerini, asıl kaynağına yönlendiren bir rehberdir. Aşkların kalpleri ve muhabbet sevdalıları ile aşk hastalarının ruhları için şifâ kaynağıdır. Zîrâ Kur'ân-ı Kerim, Sevgili'sinin sözü ve arzularını Zât'ın kitâbidir.

İkinci ise hakikatlerin ve ilhâmın götürdüğü yoldur. Bu ikinci yolu ancak kalp aynasını mücâhade ve zîkr-i dâim ile cilâlamış olanlar anlayabilirler. Kur'ân-ı Kerim'in en doğru yola götürmesi, ona sınıksız sarılmak ve onun mânâlarını tefekkür etmekle mümkündür. Bu da kâmil mânâda ancak kalpleri arındırdıktan sonra gerçekleşebilir."⁶

Kur'ân-ı Kerim, maddî ve mânevî bütün hastalıklara şifâdır, insanın dîni-dünyevî bütün sıkıntılarının giderilip manen rahatlamasına vesile olur. "Kur'ân-ı Kerim, bütün hastalıklara şifâdır. Birincisi, İslâm'ın hükümlerinin götürdüğü yoldur.

maruz kalan bir insan Kur'ân-ı Kerim'i namaz içinde veya dışında okumaya yönlirse sıkıntısının gittiğini görür. Zira Allah'ın kelâmına sığınmak Allah'a sığınmak demektir."⁷

Anadolu'nun bağrında yetişen büyük mutasavvıf Hz. Mevlânâ da Kur'ân-ı Kerim'i ilâhî bir mesaj ve hidâyet kitabı olarak değerlendirdi. Bir gün Mevlânâ'ya Kur'ân-ı Kerim'i kurâ-ı sebaya göre okuyan Saîneddîn-i Mukrî'nin hâli anlatılıp "Saîneddîn-i Mukrî için, zamanın Ebû Haf's'ı Kâllûn'udur; her gece Kur'ân-ı Kerim'i hatim etmeden yatmaz."⁸ demeleri üzerine Mevlânâ "Evet! Sadece cevizi iyi sayıyor, onun özünden bir haz almıyor. Çünkü Allah'ın kelâmı dört esas üzerine kurulmuştur: İbâre(metin), işaretler, latifeler ve hakikatler. İbâre avâm için; işaretler havâs; latifeler veliler; hakikatler ise peygamberler içindir. O aziz (Saîneddîn) daima

Süflere göre Kur'an-ı Kerim, bazı dini kurallar ihtiva eden bir kitap olmanın çok ötesinde bir değer taşımaktadır. O, Yüce Sevgili'nin kitabıdır. Sevgili, o kitapta kendini tanıtmış, cemâlini ve celâlini o kitapta anlatmıştır.

İbâreyi tamirle meşgul, fakat onun sırlarından mahrumdur." demiştir. Yine Mevlânâ bir gün İmam Ebü Hanife'nin akşam namazında "Yer dehşetli sarsıntı ile sarsıldığında"¹⁾ âyetini okuyup "Kim zerre kadar hayır işlerse onun karşılığını alacaktır."²⁾ âyet-i kerimesine ulaştığında çıkarak kendinden geçtiğini anlatıp "Eğer Kur'an okursan öyle oku ki seni çağırınsınlar. Okuduğundan haberi olmadı için, seni o yüce Allah'ın dergâhından kovacakları şekilde okuma. "Nice Kur'an okuyan vardır ki Kur'an ona lanet eder." sözünün sırrı budur. Kur'an denilen gelin iman başkentini (kalbi) kavgadan uzak gördüğü

vakit yüzünden örtüsünü atar."³⁾ diyerek kalplore şifâ akıllara yol haritası olan Kur'an mesajının özünü kavramaya verdiği önemi dile getirmiştir. İnsan, Kur'an-ı Kerim'den bildiği bir âyetle amel ederse bilmedikleri âyetler ve mânalar da Allah tarafından kendisine öğretilirler.⁴⁾

Bu canım var oldukça ben Kur'an'ın kölesiyim Muhammed Mustafa'nın yolundaki toprağım Benden başkaca bir söz nakledenler olursa Hem onu söyleyenden hem o sözden uzağım Hz. Mevlânâ

1) Süleyman Ateş, *Şifâ Tefsiri Okulu*, İstanbul 1998, s. 12. 2) Fasetil 4/144. 3) Ruzbihân-ı Bekkî, *Arşin-ü Beşin*, II/224. 4) İbn Ache, *es-Sübhanü'l-Medîni*, II/572. 5) a.g.e., II/145. 6) a.g.e., II/189. 7) *es-Hisâb* 179. 8) a.g.e., II/185. 9) a.g.e., III/264. 10) *es-Zıkal* 991. 11) *es-Zıkal* 997. 12) Ebrâkî, *Menâkıh-ü Arifin*, II/442 vd.

Haziran '07

Kur'an-ı Kerim Terimleri

Kur'an-ı Kerim, Yüce Allah tarafından Cebrâil aracılığıyla son peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.)'e Arapça olarak indirilen, mushafalarda yazılan, tevâtürle nakledilen, okunmasıyla ibadet edilen, Fâtiha süresiyle başlayıp Nâs süresiyle sona eren, kendine has özellikleri ihtiva eden seçkin lafızlardan ibarettir.

Kur'an-ı Kerim Tarihi

Kur'an'ın inzâlı, 23 senede tamamlanmıştır. İlk vahiy, 610 yılında Nur Dağı Hıra mağarasında indirilen "Seni yaratan Rabb'in adıyla oku" âyetiyle başlayan Alâk sûresinin ilk 5 âyetidir. Son nâzil olan âyete dair ihtilaf bulunmaktadır. Bakara 278, 281, Nisa 176, Nasr 1-3, Mâide 3 âyetleri son inen âyetlerden kabul edilmiştir.

Âyetler farklı zaman ve mekânlarda nâzil olmuştur. Kur'an-ı Kerim'in âyetlere bölünmesi, tevkîfîdir, yani vahye dayanır. Cebrâil (a.s.)'in Hz. Peygamber'e bildirdiği tarzda belirlenmiştir. Genel kabule göre, Mekke'de nâzil olan âyetlere Mekki, Medine'de nâzil olanlara Medeni âyetler denilmektedir.

Hazret-i Peygamber (s.a.v.)'e inen âyetler ilk zamanlardan itibaren vahiy katipleri tarafından yazılmıştır. Resûl, nâzil olan Kur'an âyetlerini ezberliyor, sonra da vahiy katiplerinden birine gelen âyeti, âyetin ait olduğu yeri de belirterek yazdırıyordu. Ayrıca hafızası kuvvetli sahabeler tarafından Kur'an ezberleniyordu. Âyetler, ilk dönemlerde bez, varak, kağıt, hurma dalı, yufka taş, deri, kürek kemiği, kaburga kemiği, ağaç kabuğu, ipek parçası gibi malzemeler üzerine yazılıyordu. Muhtemel yanlışlıkların önlenmesi için katipler, Peygamber Efendimiz'e yazılan âyetleri tekrar okuyorlardı. Kontrolden geçtikten sonra yazılar, Hâne-i saadette muhafaza ediliyordu. Bunlara "subûf" deniyordu. Yine Peygamber (s.a.v.), her yıl Ramazan ayında vahyedilmiş Kur'an metninin tamamını Cebrâil Alehyisselam'a arz ediyor, Cebrâil (a.s.) da kendisine okuyordu. Son Ramazan ayında iki defa mukabele gerçekleşmişti ki buna "el-Ardatu'l-Ahire" denilir.

Peygamber (s.a.v.)'in vefatından sonra parça parça yazılmış olan belgeler, Hz. Ebübekir zamanında bir araya toplanmıştır. Resûl'un vefatı sonrası ortaya çıkan isyan hareketlerine karşı verilen savaşlarda, özellikle Yemen'de pek çok hâfızın şehit düşmesi bu karara sebep olmuş,

Hz. Ömer, Hz. Osman, Ali Übeyy b. Ka'b, İbn Mesud, Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Ez-Zübeyr, Abdullah Said, Talha b. Zübeyr, Sa'd, Huzeyfe, Amr b. El-As, Ebu Hureyre, Halid b. Velid, Ebu Musa el-

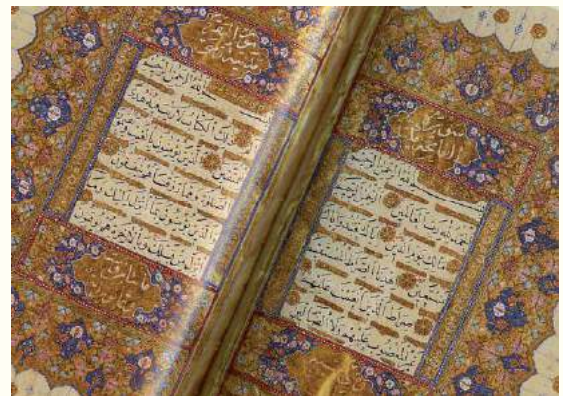
Eşari, Ebu Zeyd, Ebu'd-Derda'dan oluşan bir komisyon eşliğinde Kur'an'ın mushaf haline getirilmesi gerçekleştirilmiştir. Büyük titizlikle meydana getirilen ve Kur'an'ın metnini ihtiva eden mushaf, Hz. Ebübekir'e teslim edilmiştir. Mushaf, Hz. Ebübekir'in vefatından arından Hz. Ömer'e ve onun vefatından sonra da Hz. Hafsa'ya intikal etmiştir.

Hz. Osman devrinde, Hindistan ve Türkistan'a kadar İslâm devletinin sınırlarının genişlemesi sonucu, Kur'an'ın bu coğrafyalardaki yeni müslüman olanlar tarafından öğrenilmesi ve tilâvet ihtilaflarının engellenmesi hedefi ile Huzeyfe İbn Yeman'ın Hz. Osman'a getirdiği teklif üzerine Hz. Hafsa'da bulunan mushaf; biri Medine'de muhafaza edilerek Şam, Küfe ve Basra'ya gönderilecek şekilde çoğaltılmıştır.

Kur'an'ın İç Düzeni ile İlgili Kavramlar

Âyet: Alâmet, nişan, ibretlik eser, delil, hayret ve mucize gibi anlamlara gelen âyet kelimesi, terim olarak Kur'an-ı Kerim'in sürelerini meydana getiren müstakil cümlelerden her biridir. Âyetler, genellikle numaraların yazıldığı durak işaretleriyle birbirinden ayrılırlar.

Âyetler farklı zaman ve mekânlarda nâzil olmuştur. Kur'an-ı Kerim'in âyetlere bölünmesi,

tevkîfîdir, yani vahye dayanır. Cebrâil (a.s.)'in Hz. Peygamber'e bildirdiği tarzda belirlenmiştir. Genel kabule göre, Mekke'de nâzil olan âyetlere Mekki, Medine'de nâzil olanlara Medeni âyetler denilmektedir. Yine âyetler; ihtiva ettikleri hükümlerin mahiyetlerine göre muhkem ve müteşâbih olarak ikiye ayrılır. Anlaşılması için yorum yapılmasına gerek olmayan ve tek anlam ifade eden âyetlere "muhkem" süre başlarında yer alan mukattaa harfleri gibi manaların anlaşılması zor, farklı yorum ve izahları mümkün olan âyetlere ise "mütesâbihat" denir.

Sûre: Yüksek mevki, şeref, alâmet, nişan ve sur anlamlarına gelen süre kelimesi Kur'an ilimlerinde, âyetlerden meydana gelen, baş ve

sonu bulunan müstakil Kur'an parçası demektir. Kur'an-ı Kerim'de 114 süre vardır. İlk süre Fâtiha süresi, son süre ise Nas süresidir. En uzun süre 286 ve en kısa süre 3 âyettir.

Kur'an, 30 cüze bölünmüştür. Her cüz, 4 hizbe, hizipler de aşrlara ayrılır. Her hizip beş sayfadır, bir cüz yirmi sayfa ve dört hizipten meydana gelir. Hizip ve cüz işaretleri Kur'an sayfasının kenar çizgisinin dışındaki tezhipli şeklin içinde belirtilir. Sürelerin başındaki kişiye sürenin ismi, âyetlerin sayıları, Mekke veya Medine'de nâzil olduğu yazılır. Fâtiha süresinden sonra gelen 7 süreye "es-sebtu't-tuvel" yani en uzun yedi süre denir. Âyetleri 100'den fazla olan sürelere "el-miun" denir. Âyet sayısı 100'den az

Haziran '07

Haziran '07

Âyetler, ihtiva ettikleri hükümlerin mahiyetlerine göre muhkem ve müteşâbih olarak ikiye ayrılır. Anlaşılması için yorum yapılmasına gerek olmayan ve tek anlam ifade eden âyetlere "muhkem" süre başlarında yer alan mukattaa harfleri gibi manalarının anlaşılması zor, farklı yorum ve izahları mümkün olan âyetlere ise "müteşâbihat" denir.

olan sürelere "el-mesâni" denir. Mushaf-ı şerifin son kısımlarını teşkil eden, kısa ve besmeli fasılları çok olan sürelere "el-mufassal" denir.

Mushaf: Kur'an-ı Kerim anlamında kullanılan mushaf kelimesi, dağınık ve yazılı sayfaların toplu bulunduğu kitap anlamına gelir. Peygamber Efendimiz zamanında, vahyin devam ediyor olması sebebi ile, nâzil olan âyetler ayrı ayrı ve temiz sayfalara yazılıyordu ve her âyetin hangi süreye ve sürenin de neresine ait olduğu belirtiliyordu, ancak bu sayfalar bir araya getirilip ciltlenmemişti. Vahiy katipleri tarafından Resûl döneminde yazılan Kur'an-ı Kerim sayfaları, Hz. Ebûbekir'in hilâfeti döneminde birleştirilip toplu olarak şirazelendi, bir cilt haline getirildi, buna mushaf ismi verildi.

Kur'an, sağdan sola doğru açılır. Sağdan itibaren açılan ilk sayfaya "zahriye" denir. Müteşâbihin kendi kabiliyeti çerçevesinde süslediği bu ilk sayfada ortada Kur'an-ı Kerim kelimesi, baş ve alt tarafında da tezhîpli şeklin içinde Kur'an'ın anlam ve önemini ifade eden âyetlerden biri bulunur. İkinci sayfa açıldığında Fâtiha ile Bakara sûresinin ilk beş âyetinin

yazıldığı bölüm görülür. Bu bölüme "serlevha" denir ve karşılıklı iki sayfa da tezhîplenmiştir. Geri kalan sayfalarda âyet metinleri kenar çizgisi içine alınarak sayfa düzenlemesi yapılmıştır. El yazmalarında bu çizgiler altın cetvel çekilmiş ve farklı renklerle tahrirlenmiştir. Bir kenar çizgisi içine yerleştirilen âyetlerin sonlarında farklı durak işaretleri bulunur. Metnin yerleştirildiği bu kenar çizgisinin dışında ise sağ sayfanın üzerinde sürenin adı, altında da bir sonraki sayfanın ilk kelimesi, sol sayfanın üzerinde de hangi cüz olduğu yazılır. Yakın dönemlerde bu vakif işaretlerinin içine rakamlar konularak âyetler numaralandırılmıştır. Âyetlerin bulunduğu kenar çizgisinin dışında şu işaretler bulunur:

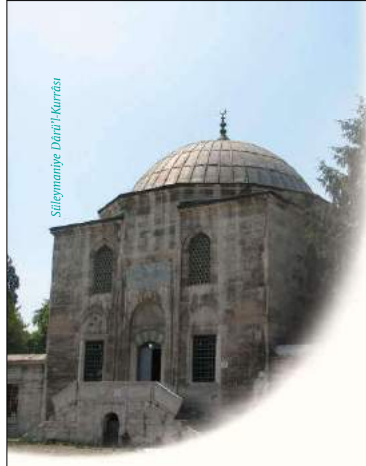
-yirmi sayfada bir kenar tezhîbinin içinde cüz numarası,

-beş sayfada bir kenar tezhîpli şeklin içinde hizip numarası,

-secde âyetlerinin karşısına konan tezhîpli şeklin içine "secde" kelimesi,

Her sürenin başı ve hâtime sayfası da tezhîplenmiştir. Mushafın sonunda genelde mushafın nerede, kaç yılında basıldığı, mührü, hatim duası, vakıfların/durakların anlamı, cüzlerin ve sürelerin fihristi bulunmaktadır.■

"Medine EDA Kur'an" maddesi ile Kur'an-ı Kerim Anlaşılabilir (Haz. Ali Budaoglu, Selahattin Polat, Hasan Şimşek, Celal Kocaoğlu, M. Kemal Akkoc, Ali Toksun) "Kur'an", "Mushaf", "Âyet" ve "Süre" maddelerinden istifade edilmiştir.

Süleymaniye Dâru'l-Kurra'sı

Geleneksel Eğitimde Mekân Faktörü

Toplumların medeniyet ve kültür havzası oluşturmalarıyla eğitim düşüncesinin kurumsallaşması sürecinde mekân tasavvuru büyük önem arz etmiştir. Toplumsal süreçler ve bilgi kaynağımız, eğitime ve eğitime mekân olacak yapıya nasıl baktığımızla, yani eşyayı yorumlayışımızla yakından ilgilidir. Bizi tanımak isteyen insanlar, eğitimimiz sonucunda tasavvurumuzun somut göstergesi olan mekâna, eğitimden neyi anladığımızı da görebilmekteyiz.

İslâm eğitim tarihi Kur'an'la başlar. "Dâru'l-Erkâm" denilen mekânda başlayan eğitim ve

öğretim süreci, küttâb, mektep ve medreselere ve oradan da okullara kadar uzanan 14 asırlık bir sürecin hülâsesidir. İslâmî eğitimin ilk mekânının bugün yapı olarak ortada olmayışı bu mekân ile ilgili bilgilerimizi de sınırlamakta, sadece tarihin şehadeti ile bu mekânı tasavvur edebilmekteyiz. Dâru'l-Erkâm'ın Sâfa tepesinde oluşu ve vahyi ilk kabul eden topluluğun sayısı dikkate alındığında bu mekânın geniş ve yüksekçe bir yerde hem de stratejik bir konumda olduğunu söylememiz mümkündür. İslâm ilim geleneğinde mekânın ve mimarinin dikkate değer özellikleri Abbasiler döneminde temayüz etmiştir. İslâm'ın doğuşu ve intişâr arasındaki bu iki asırlık süreç tahlil edildiğinde kurumsallaşmanın kavramsal zeminden hareketle inşa edildiği de daha iyi anlaşılacaktır.

Temelini İslâm düşüncesinden alan İslâmî mekân tasavvuru, yani en geniş anlamda mimari, bir yönüyle ahiret inancını bir "mesel" olarak dünyada ihsân etmenin ifadesidir. Bu ihsânın merkezinde ise, Kur'an-ı Kerim'in tevhid ve adâlet kavramları önemli rol oynamaktadır. "tevhid" kavramını bu mimari için uygun gören müslüman mütefekkirlerden İsmail Raci ve Luis Lamia El Farûkî şunları söylemektedirler:

"İslâmî mekân sanatlarının herhangi bir eserinin kavranması, bütünümlü parçaları arasında

bulunan bağlantılar dikkate alınarak mümkündür. Tam bir izlenim ya da algı uzaktan mümkün değildir. Tek bir estetik, zirve noktasına doğru ilerleyen ve genişleyen bir yapı mevcut değildir. Tek tek binalar çevreleriyle eşlesine iç içe ve kaynaşmış vaziyettedir ki, sona erdiği ve diğer yapının başladığı yeri bilmek zordur. O halde İslâmî bir mekânı tek ve statik bir ânda değil, dinamik olarak incelemek gereklidir. Diğer İslâmî sanatlar gibi, kendisini meydana getiren parçaların sırayla algılanması yoluyla idrak edilmelidir.¹ Geleneksel mimarimizde mekânların iç tasarımı ise, başı başına bir estetik ve zerafet terkibidir. Kapıların genişliği, pencerelerin yüksekliği ve simetrik uyumu ve kapıya nispetle küçüklükleri, duvarların dışa dönük yüzlerini yumuşatmak için yapılan süslemeler, tavanın yüksekliği ve tezyinatı, eşyaların düzenlenişi vb. bu anlamda mekân anlayışımızın ifadesidir. Yukarıda genel anlamda bahsettiğimiz mekân tasavvuru içinde acaba eğitim kurumları nerede durmaktadır? Bugün bile medeniyetimizin ortaya çıkardığı eserlerin fiziki varlıklarını sürdürdükleri dikkate alındığında, eğitim kurumlarının tarih içinde nasıl bir durumda oldukları konusunda fikir sahibi olmak mümkündür. Bu mekânlarda okutulan derslerin içinde elbette Kur'an eğitimi ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Yakın tarihimizde Dâru'l-kurra olarak da bilinen Kur'an eğitim merkezleri, sade yapılar olarak göze çarpmaktadırlar.² Süleymaniye külliyesi içinde bulunan "Dâru'l-kurra" ile ilgili; "Söz konusu yapı, külliye içindeki konumu ve oranları ile Mimar Sinan'ın Dâru'l-kurra'ları arasında müstesna bir mevkiye sahiptir. Yapının

kübe tarafında sınırdır, avlu yönüne taşan kitlesi bir sarnıçın üzerinde yükselmekte, bundan dolayı heybetli bir görünüm kazanmaktadır. Süleymaniye külliyesinin bütününe hakim olan titiz işçilik, kusursuz ayrıntılar, süslemeden azami derecede arındırılmış sade cephe tasarımı ve ahenkli oranlar Dâru'l-kurra'da görülür... Bölge zeminindeki Halîç kıyısına yakınlıktan ve rakımın çok düşük olmasından kaynaklanan aşırı nem hesaba katılarak Dâru'l-kurra'nın kotu çevreye göre yüksek tutulmuştur."³ Bu ifadeler, Kur'an eğitim merkezlerinin bir külliye içinde, cami, medrese, imaret ve Dâru'l-hadis gibi yapılarla iç içe oluşunu, her birinin bir diğeri ile irtibatını göstermesi açısından da önem arz etmektedir. Yukarıda geçen Halîç ve yükseklik tasarımı ise, bu mekânların içinde bulunduğu fiziki mekâna bir uyum içinde olduğunun göstergesidir.

Başka bir açıdan bakıldığında, Kur'an eğitiminin verildiği bir mekânın Kur'an'ın öngördüğü bir dünya tasavvuru ile çelişmesi, Kur'an-ı Kerim eğitimi alan insanların çelişkiye düşürüleceğinden, mekân tanziminde, mekânın salt bir bina olarak algılanması, aynı zamanda Kur'an eğitimi veren bu merkezlerin, inşa edildikleri fiziksel mekâna uyumlu olmaları, iç ve dış düzenlemesinin de bölgenin sosyo-kültürel yapısına göre tanzimi mimari kültür mirasımızın devam ettirilmesi noktasından da oldukça önemlidir. ■

¹ W. Barthold, *İslâm Medeniyet Tarihi*, (Çev. Fuad Köprülü), s. 30, 39, 133, 1984. ² İsmail Raci El-Farûkî-Lamia Lamia El-Farûkî, *İslâm Külliye Atlası*, 22. Kısım s.437, 1999. ³ M. Baha Tamman, "Dâru'l-kurra" (DA), VIII, s.547. ⁴ a.g.ird., s. 547.

Dini, Ahlâkî ve Tarihi Bir Bilinç Oluşturmada Zengin Bir Alan KUR'AN KISSALARI

Yaşanılan Olgulardan Bir Tarih Bilincine Yükseliş ya da Kur'an'da Kissalar

Kur'an, ötelet ötesinden nûr şelâleleri... Hakikat kaynağı Nihai Mâlik ve Melik (el-Ahir)'in, yaratılmışlar küresine inen ışık demetleri... Ne olduğumuzu, ne olacağımızı bize öğreten varlık ve yaratılış Kitabı... Nâmiutenahi ve Mûteâl oluş madenin, muayyen bir an ve tarih kesitinde, bu günden geleceğe yolumuza tutulan bir ışılda... Elimizden tutarken, gönlümüze ve aklımıza yeni imkân ve boyutlar ekleyen; tarihin

büklümleri ve küllenmiş dehlizlerinde bize aynı diriltici bir solukla mihdandark yapan; zamanlar arası o dönülmez ve telâfi edilemez mesafeleri, sezîş, kavrayış ve tefekkür kıvılcımlarıyla bir anda bize yakınlaştıran, vahyin, şehadet âleminde bir söz çerçevesinde sonsuz tecellisi...

Kur'an bize mahiyetimizi, varlık mebd'e ve me'âdımızı; yine, ne ve nasıl olmamız gerektiği hususunu anlatıp öğretirken, Rabb'in katından gelmiş bir emirname olduğunun göstergesi olarak, anlatım ve sunumlarında, birbirini tamamlayıcı ve mükemmelleştirici bir üslupla,

Kur'an'ın tarih nosyonuna özgünlük katan da, onun, tarihi, bakışlarımızda bir ibret ve dersler sahnesine dönüştüren, didaktik ve bilinçlendirici üslubudur. Kıssaca belirtmek gerekirse, Kur'an'ın kıssalar nakletmesi, baştan sona ibret ve irşad gayesi taşır; bu ise ancak ilâhî ve uhrevî amaçlı bir tarih irdelemesi olarak değerlendirilebilir.

çeşitli ifade biçimlerini kullanan; bir yandan, geçmişte yaşanan olayları sunan, diğer taraftan ise kendi hedef ve misyonuna özgü bir çerçevede çarpıcı örneklemeler eşliğinde, ilâhî Mesaj karşısında insanın duruşunu da teşhir eden, ilâhîlikle damgalı, erişilmez bir edebî şaheser! Aşkınlığın insanlığa bir tenezzüllü ve iltifatı olmasının göstergesi olarak 'kelâm' diye nitelenmiş bulunan (et-Tevbe, 9/6; el-Fetih, 48/15); bu yönüyle de, 'insan-dil-dünya' üçgeninde, sözcüklerle anlatım süreçlerinin bütünleşik özelliklerini taşıyan Kur'an, geçmiş tarihin özgün bir sunumunu da, 'kıssa' sözcüğü altında söz dokusunu önemli bir unsur olarak kullanır. İlahî maksat ve hedeflerin fert ve toplumlara özümsetilmesinde etkin bir araç olarak karşımıza çıkan bu tarihsel sunumlarda her tasvir; her çığlık ya da sükût; her konu, her ima ve her yergi, sadece, ilâhî iradenin beşeriyete takdimi yolunda bir vasıta olarak tecellî eder.

Kur'an'ın bu sunumlarını, alelâde hikâye ve tarihsel olayların kronolojik sunumundan ayrılan ve onu özgün bir forma kavuşturan da, işte ancak, ilâhî amaç doğrultusundaki teleolojik bu betimleme mantığıdır. Zaman – mekân – şahıs' düzleminde gerçekleşmiş olguların ilâhî gayeler ve maksatlar parametresi doğrultusunda, kendi hususî ve müstesna terbiyeli sunuşudur burada söz konusu olan. Salt olgusal ve tasvirî bir sunum olmayıp, ahlâkî bir oluşumu, bilgisel

bir yükselişli, toplumsal bir uyanış hedefleyen yüksek düzeyli panoramalar...

Kıssaların dünyasında biz, artık geride kalmış olaylar örgüsüne doğru, zihinimiz, kalbimiz ve ahlâkî duyarlılığımızla bir hamle yapar; bilinçli ve ahlâkî bir varlık olarak, bir süreliğine kendimizi o olayın (kıssa) bir yerine yerleştirir; onda yaşar, onun içinde yüksek hislerle donandıktan sonra, sonunda kendi tarihsel zamanımıza döneriz. Beyin kıvrımları ile kalbin mahrem ve derin köşelerinde oluşan bilgi ve bilinç kıvılcıkları, şimdiki bu tarihsel anımızda bizi derin etkisi altına alarak, benimizde ve iç mekânımızda yüksek düzeyli bir değişim ve aşkınlığa açık uçlu bir tekâmül başlatır. Bu, 'bâtın'ın 'zâhir'e hükmetmesi; var oluşsal devrimin, iç merkezden dış varlık katmanlarına doğru gerçekleşmesi gereğince de bir vurgudur; çünkü, "Bir toplum kendinde olan durumu değiştirmedikçe, hiç şüphe yok ki, Allah da o topluma olan hali değiştirmez." (er-Ra'd, 13/11) Böylece, mesajın iletilmesi bakımından ehemmiyeti olmayan ikincil unsurlardan (şahıs, yer isimleri, tarih saptaması, olgular silsilesi, vb.) tecrit edilen Kur'an'ın kıssa sunumları, mümin için, bu gündün yola çıkarak geçmişin bir okunuşu; diğer yandansa, tarihsel ve bilimsel bir süreklilik ve kesintisizlik algısı içinde, aktüel dünya ile geleceğin insanı ve erdemli bir inşa projesi haline gelir. Kur'an'ın tarih nosyonuna özgünlük katan da, işte onun,

Haziran '07

Hız. Süleyman ve Seba kraliçesi Belkis

Prof. Dr. Saad KILIÇ / Dinî, Ahlâkî ve Tarihî Bir Bilim Olarak Kur'an'ın Kıssaları

Kendisini de 'Hak', yani 'var olan, gerçekğin bizzat kendisi ve varlığı kendinden' olarak nitelleyen Allah, insanı, ahlâkî, tarihî, dinî bir takım hakikatlere, evrensel ilkelere dikkat çekerken, asla vücûda gelmemiş ve dünya boyutunda tahakkuk etmemiş, hayalî bir takım kurgular üzerinden hareket etmez. Bunu, Kur'an'ın efsâne, mitoloji ve ütopiya gibi kurgusal olan ürünlerin ilâfına, fert ve toplumlarda gerçekleştirdiği çok boyutlu değişim ve dönüşümler de kanıtlamaktadır zaten. Bunlarla Kur'an arasındaki derin fark da işte burada kendisini gösterir. Çünkü mitoloji ve ütopiyalar, tarihsel bir zemine istinat etmeyen, tamamiyle hayalî, ferdî ya da kolektif şüur tarafından meydana getirilmiş tasarımlardır. Bu sebeple de, efsâne ve ütopyalarda anlatılan cez edici, göz kamaştırıcı sahneler duyuğu ve ölçülerimizi aşırca kaçmaktadırlar.

tarihi, bakışlarımızda bir ibret sahnesine dönüştüren, didaktik ve bilinçlendirici üslubudur. Kıssaca belirtmek gerekirse, Kur'an'ın kıssalar nakletmesi, baştan sona ibret ve irşad gayesi taşır; bu ise ancak ilâhî ve uhrevî amaçlı bir tarih irdelemesi olarak değerlendirilebilir.¹

Kur'an-ı Kerim kıssaların tarihsel olarak gerçekleşip gerçekleşmedikleri tartışmasına girmeden şunu vurgulamak gerekmektedir: Kur'an'da egemen olan aşkın mantık ve ifade özgünlüğü hep gerçeklerden hareket etmektedir.

ötesinde, bize, uygunlayıp gerçekleştirebileceğimiz tarihsel hiçbir model sunmamakta; fert burada, estetik ve ebedileştirilmiş bir şimdî içinde donakalmaktadır.²

Kur'an-ı Kerim kıssaları anlatırken, şahısları merkezileştirmeyen bir Kitab'tır. Aksine şahıslar, model haline getirilmek, derken hayatta gerçekleştirilmek istenen ideal, ilke, itikat ve ahlâkî öğretiler için sadece birer araç ve unsur statüsindedirler. Bu noktada eğer kahramanlardan söz etmek gerekirse, bunlar

Haziran '07

ahlâkî, kimi şahsiyetlerle özdeşleşmiş olan ilkelere, ahlâkî, dini hasletler, insanlığa büyük katkılar olmuş soylu jestlerdir, imajlardır. Söz gelimi, Yûsuf suresindeki kahramanlar, Yûsuf, babası Yakûb; Yûsuf'un kardeşleri: Yûsuf'u Mısır'a taşıyan kervan ve kervandâkiler, Mısır Melik'i / Aziz'i, Melikin eşi, zindan arkadaşları değil; tam tersine bu kişilerde simgeleşmiş olan davranış değerleridir; ahlâkî erdemlerdir; tutkular, önüne geçilemeyen eğilimler, asıl insanî duyarlılıklardır, vefâdır, hüyanettir... Bu açıdan bakıldığında Yûsuf kıssasında baş kahraman ve iyi karakterleri, iffettir, dürüstlüktür, vefâdır, sadakattir; eriyen bir kalptir, şefkattir; beşerî estetik ve cemâldir. Negatif karakterler ise, kıskançlıktır, metâyâ tamahtır, zengin olma tutkusudur; ölümcül ve ruhu aşığına doğru çeken ihtirasların (nefs-i emmâre) yakıp kül eden alevidir; şehvettir. Soyut güçlerin savaş sahnesini andıran Yûsuf kıssasında, yenen ve yenilenler de vardır. Ve ilâhî tarih betimlemesinde hep görüldüğü üzere, burada galip gelen, olumlu değerlerdir; imân, iffet, sadakat, dürüstlük, cömertlik, nefsi arzular yerine getirmede ölçülülük, başışılama.

Kıssalar dünyasında karşımıza çıkan Karun, millet öncesi bir tarih ve toplum kesitine gönderir bizi, bir bilinç hızı ve şok dalgasıyla. Karun, yani, dünya ve metâyâ yapımış, onunla özdeşmiş bir karakter. Kıssanın kurucu üç ayağı: Karun, anahtarları taşımamaya denli çok ve ağır hazine odaları ve içindeki hazineler ile Karun'a gıpta ve hasetle bakan halk. Ölümcül tutum: Karun'un, zenginliğiyle böbürlenmesi, dünyanın metâi ve gücü arkasına sığınarak, her şeyi kendine mal etmesi: istiğnâ veya yıkıcı

narsizim. Hızırna bitecek ikinci sahne: Güç ve görkemliyle karşılarına dikildiği toplumun, metâ fetişizmini çağırıştan bir yerinme ve sızmanmayla, derinden derine Karun'a öykünmesi ve onu modelleme çırpışı. Ah gallet, ne de ölümcülsün seni! "Keşke bizim de Karun'un ki gibi servetimiz olsaydı. Adamın anna da şunu varmış, keyfine diyecek yok!" (el-Kasas, 28/79). Bu sırada, sahneye çıkan bir nur, eşya ve dünyanın gerçek yüzüne yansıtılan bir projeksiyon: İlim ve erdem sahiplerinin fizik ötesine ve âhiret hakikatine göndermede bulunan çığlık gibi vurgusu: "Yâzıklar olsun size! İman edip güzel ve makbul (sâlih) işler yapanlara Allah'ın cennetine hazırladığı mükâfat elbette daha hayırlıdır. Buna da ancak sabredenler nail kılınır" (el-Kasas, 28/80). Sondan bir önceki perde: Benlik kulesine çekilme, metân hakikatine yabancılışıp (istiğnâ) kendini onunla tanımlama, Evvel ve Âhir olan Allah'ı unutmaya ve inkâr suçunu (cürim) işlemenin acı sonu olarak, Karun ve yandaşlarının yerin dibine geçirilmesi. Dünyevî güç ve saltanat kusunun bir kez daha elden kaçması. Ve son sahne: Daha önce Karun'a öykünene, onun yerinde olmak için can atan kimselerin itirafları: "Yah bize! Meğer Allah dilediği kimsenin rızıkını bol bol verir, dilediğinin rızıkını kısarmış. Şayet Allah bize lütfedip korumasaydı, bizi de yerin dibine geçirirdi. Yah vah! Demek ki gerçekten kâfirler iflah olmazmış!" (el-Kasas, 28/82).

Burada şöyle bir tespit yapalım: Tarih ve toplum gerçekliği, görüldüğü boyutuyla olgusal, yani maddî ve fiziksel bir özellik arz etse de, en gerideki kurucu, yönlendirici ve oluşturuca unsur; insanî ve ma'şerî niyetlerdir, tasarımlardır, inanışlardır!

Haziran '07

Prof. Dr. Saad KILIÇ / Dinî, Ahlâkî ve Tarihî Bir Bilim Olarak Kur'an'ın Kıssaları

İslâmî terminolojiyle söylesek, vahiy değerlerine iman ve teslimiyettir. Nitekim, beşerî bilimler sistemleştirme çabalarının meşhur düşünürlerinden Dilthey'e göre de, tarih dünyasına konu olan olgular, insan ruhundan, insanın iç hayatından kaynaklanan olgulardır.³ Niyetler ile eylemler arasındaki böylesine zorunlu bir münasebet ve süreklilik, hatta determinist bir ilişkinin varlığı yadsınamaz olunca, şunu kuvvetle belirtmeliyiz ki, iman ve onun taçlanışından filizlenecek bir tarihsel açılım ve medeniyet, ancak ve ancak bir esenlik, bir kurtuluş ve bir mutluluk tezahürü olacaktır. Bu merkezi hakikate dikkat çekmek için olsa gerekir ki, iman ve tevhid ilkesinin sonsuz kurtarıcı özelliğini vurgulamak amacıyla, Mağara Ashab'ından, Yedi Uyuyanlar Kıssası'ndan söz edilmiş; onların kişilikleri ve iman jestleri etrafında, Allah'ın, inanan fert ve topluluklara olan nâmütenâhi yardım, ihsân ve ikramî vurgulanmış; imansızlıktan iman erdemine hicret etmenin kendine özgü bir örneği sunulmuştur (el-KeHF, 18/9-22, 25).

Neticte itibarıyla diyebiliriz ki, geçmiş anlamımıza yararlı olmasının yanı sıra, daha da önemlisi, orada yaşananlardan dersler alarak, aynı hatalara düşmemek; giderek daha da mükemmelleşen bir toplum oluşturmak, gelişmeye ve erdeme açık davranış ölçülerini belirlemek, öte yandan, hem madde hem de mânâ açısından tam ve kâmil bir mertebeye yükseltilmek yolunda, kıssalar bize somut gerçeklikler sunmaktadır. Tarihîn iç ve dış dinamikleri, insanların yükseliş ve yok oluş süreçleri, zaman unsuruna dirençlenen ilahî

ilkeleri vb. konularda canlı örneklemeler yaparak bizleri, gayetli bir var oluş ve hayat ritimleri arasında eğitmek suretiyle, gerçeği gösteren bir tarih felsefesi; ilâhî merkezli bir tarih şuru meydana getirmektedirler. Tarih felsefesinin sözcükleriyle belirtmek gerekirse, öngörülemez ve kestirilemez özellikteki tarihsel geleceği, 'bütün'e odaklanmış bir bakışla: Wittgenstein'in o muhteşem ifadesiyle 'sub specie aeternitatis' [Ebedî bakış altında, yalnızca ve hep şimdide gören]⁴ bir görüşle görebilme sergisini inşa ederler.

Böylece, tarihsel olguları, arkaik sahneler ve veriler olarak değil, mesajlar yüklü iletişim olarak kabul edip, dinamik bir var oluş çerçevesi içinde takdim etmektedir. Zira, "İnsana, vakalar kadar hiçbir şey gerçeği gösteremez. Buna uyarak geçmiş milletlerin ilim, cehalet, kuvvet, zaf, şeref, zillet durumlarını ve bunların sebeplerini inceleysek, bizlerde mevcut olan iyi veya kötü davranışlarımız karşı elbette tesir edecektir."⁵

1) bk. Muhammed Habibullah, e-Fennu'l-Kasas fi'Marzi, Kahire 1972, s. 44, 45, 122. 2) Jean Serrier, Histoire de l'Égypte, Galland 1967, s. 247. 3) Kâfirun Birred, Menâvî'l-Hisab Metodu Olarak Anlatım, Ankara 1960, s. 3. 4) Ömer Naci Soykan, Felsefe ve Dil (Wittgenstein Üstüne Bir Araştırma), İstanbul 1995, s. 19-23. 5) İsmail Cerrahioğlu, Tefkir İlahî, Ankara 1971, s. 168.

Haziran '07

Dinî Kıssaların Edebiyata Yansıması

Muhakkak ki peygamberlerin kıssalarında akıl sahipleri için ibretler vardır.” (Yûsuf, 12/111). Âyet-i kerîmede açıkça belirtildiği gibi peygamber kıssaları, Kur'an-ı Kerim'de insanlığa ders veren mesajlarla yer alır. Kur'an'ın Kerim insanlığın yaşadığı, yaşayacağı, yaşaması muhtemel bütün hâl ve hadiselerle gönderme yapar, bunları da daha ziyade elçi olarak görevlendirdiği peygamberlerin hayatları etrafında örneklerdir. Aynı zamanda da böyle durumlarda insanların ne yapmaları gerektiğini hükme bağlar. Allah Teâlâ'nın kullarına emirlerini, içimden birer insan olan peygamberleri vasıtasıyla bildirmesi, bu emirlerin hayatla irtibatlandırılması daha kolay ve anlaşılır kılınmıştır. Peygamber ilâhî emirlerin uygulanabilirliğini bize bizzat kendi hayatlarıyla öğretirler. Çünkü insanlığın zorluklara katlanması konusunda en çetin imtihana tabi tutulan peygamberlerdir. Bu çerçevede anlatılan kıssalar aynı zamanda psikolojik bir boyuta da sahiptir. Kıssaları okuyan

Haziran '07

Kıssaların edebiyat üzerinden aktarılması meseleye farklı bir boyut kazandırmaktadır. Çünkü sanatkar, edebiyatın özgür alanı içerisinde sezgilerini ve muhayyilesini dilediği gibi kullanabilmektedir. Kaynaklardaki boşlukları kendi kurgusuyla doldurabilir, hatta hikâyeye yeni anlamlar da yükleyebilir. Onun bu alandaki özgürlüğünü denetleyecek olan ancak iman noktasındaki sorumluluğudur.

insanlar, hayatın gerçekleri karşısında tavır alırken bir anlamda psikolojik bir ön eğitimin geçmiş, ve hayatın her türlü görüntüsüne hazırlanmış olacaklardır. Öte yandan Kur'an-ı Kerim'in kıssalardan maksadı hikâyeye anlatmak değildir. İçinde, idraki hakikate yönlendiren hikmetleri barındırır. Meselâ, Hz. Yûsuf veya Hz. Nuh kıssasında bir hikâyeye olması gereken unsurların bütünü yer almaz. Ayrıca peygamberlere dair anlatılanlar belli bir kronolojik düzen içinde ele alınmaz. Biz ancak Kur'an'ın farklı sürelerinde konuya atıfta bulunan âyetleri bir potada topladığımız zaman kıssanın ana hatlarını oluşturabiliriz. Öyle anlaşılıyor ki Kur'an-ı Kerim, kıssaların eksik bırakılan kısımlarını insanlığın aklıyla selimine bırakmıştır. Meselâ "Tufan" kıssasında Hz. Nuh'a yapması emredilen geminin yapılış süreciyle, geminin boyutlarıyla, gemide kullanılan malzemenin nitelikleriyle, çağın teknik birikimiyle ilgili bilgiler açık bir şekilde verilmemiş. Ancak insan aklı, geminin yapım aşamalarını, planını, ağaçların kesimini vs. kendi zihninde tamamlayabilir. Bu da insanın düşünme melekeseine bizzat Allah'ın imkân tanıması anlamına gelir.

Kıssalar, aslında Hak'la bâtıl mücadelesinin somut örneklerle anlatımıdır. Bu yüzden insanla ilgili, düşünüp ibret alması için, kıssa anlatılarda sık sık uyarılır. Bu insanın somut bir

durumdan soyut bir neticeye ulaşabilmesi için ona önerilen bir yöntemdir. Dolayısıyla hayatın pratikleri arasında, buradan edindiği bilgi ve tecrübelerle hakikat açısından doğru olan davranışları kazanır. Buradan şu neticeye ulaşabiliriz; Kur'an-ı Kerim kıssalarının içerisinde var olan soyut gerçekliklerin zamanın herhangi bir diliminde suret değiştirerek de olsa yeniden ortaya çıkma ihtimalini göz önüne alarak insanlığın bu durumlar karşısında nasıl davranması gerektiğini öğretiyor. Çünkü Hz. Âdem'den beri insanın iç ve dış dünyası ile olan mücadelesinin özünde hiçbir değişiklik olmamıştır. Değişen zaman, zemin ve şartlardır.

İnsanlığın muhayyilesiyle merakı, onu, yaradılış gerçeğini ve geçmişi derinlemesine araştırmaya, incelemeye zorlar. Bu yüzden peygamberlerin hayatı her dönemde bilimin ve sanatın cazibe merkezi olmuştur. Fakat konunun dini temele dayanması kaynak meselesinde hassasiyetleri ve sıkıntıları da beraberinde getirir. Kur'an-ı Kerim, kıssalarda zaman, yer ve şahıs adları üzerinde durmamıştır. Meselâ Hz. Yûsuf kıssasında kendisi de bir peygamber olan Hz. Yakub'un dışında hiçbir şahıs ismine rastlanmaz. Yine meselâ, Hz. Meryem dışında kendilerinin önemle bahsedilen hanımlardan Hz. Havva'nın, Hz. Asiy'e'nin, Sebe Melikisi Belkis'in, Züleyha'nın isimleri zikredilmemiştir. İsimler ve daha pek

Haziran '07

Hz. Nuh Aleyhisselâm'ın Gemisi

kendi kurgusuyla doldurabilir, hikâyeye yeni anlamlar da yükleyebilir. Onun bu özgürlüğünü denetleyecek olan ancak iman noktasındaki sorumluluğudur. Edebiyatımız kıssalardan önemli ölçüde beslenmiştir, özellikle de şiirimiz. Klasik ve modern şiir dünyamızda teşbih ve telmihlerle kıssalara gönderme yapan örnekler çokça rastlanır. Şiiri sözün özünü söyleme sanatı olarak düşünürsek, şiirin kıssadan aldığı ilham da hâliyle onun içerdiği mânâyaya yöneliktir. Bu bakımdan nesirde karşılaşılabilen anlam kaybı tehlikesi şiirde yok denecek kadar azdır.

Peygamberler etrafında oluşmuş semboller; meselâ Hz. Mûsâ'nın asası, Hz. Süleyman'ın mührü, Hz. Yûsuf'un güzelliği, zindan ve kuyusu, Hz. Dâvud'un sesi, Hz. Nuh'un tufanı, Hz. Sâlih'in devesi, Hz. Yûnus'un balığı, Hz. İbrahim'in ateşle imtihanı, Hz. İsmail'in koçu, Hz. Eyyüb'un sabrı vs. kendi içlerinde çoğalan anlam zenginlikleriyle şiirin sıkça baş vurduğu kaynaklar olmuştur. Çünkü hakiki şiir de soyut gerçeklerle uğraşır ve hikmeti hedefler.

Nesre gelince... Nesir, dini konularda yazının sorumluluğunu biraz daha ağırlaştırır bir alandır. Sanat endişesinin manevi sorumluluğu gölgeleme tehlikesi, nesirde şiire nazaran daha fazladır. Çünkü burada kıssaların detaylandırılması, kurgulanması, tasvir edilmesi söz konusudur. Bunun da, ele alınan kıssalarda mahiyet değişikliği

çok ayrıntılı malumat sonraki dönemlere genellikle israilîyyât kanalıyla ulaşmıştır. İslâm âlimleri israilîyyât kaynaklı bilgilere fazla itibar etmeseler de tartışmaları büsbütün de dışında kalamamışlardır.

Kıssaların edebiyat üzerinden aktarılması ise meseleye farklı bir boyut kazandırmaktadır. Çünkü sanatkar, edebiyatın özgür alanı içerisinde sezgilerini ve muhayyilesini dilediği şekilde kullanabilmektedir. Kaynaklardaki boşlukları

Haziran '07

Kur'an-ı Kerim kıssalarının içerisinde var olan soyut gerçekliklerin zamanın herhangi bir diliminde suret değiştirerek de olsa yeniden ortaya çıkabilirliğini göz önüne alarak insanlığın bu durumlar karşısında nasıl davranması gerektiğini öğretiyor. Çünkü Hz. Âdem'den beri insanın iç ve dış dünyası ile olan mücadelesinin özünde hiçbir değişiklik olmamıştır. Değişen zaman, zemin ve şartlardır.

yapması muhtemeldir. Romancı veya hikâyecinin kendi psikolojisi ve hayat felsefesi yazdığı esere farklı ölçülerde yansıtacaktır. Bu da bir kıssanın yeniden yorumlanması anlamına gelir. Yorumun olduğu yerde de gerçek tekilliğini kaybeder. Nitekim kıssalarda, peygamberlerin hayatlarında bir şekilde yer alan kadınların varlığı, nesirlerde aşk hikâyelerine dönüşebilmiştir. En sık rastlanan örneği de "Yûsuf ile Züleyhâ" hikâyeleridir. Bu kıssadaki olaylar ve şahısların farklı kalemlerden farklı görüntüler olarak yazıldığı bilinen bir gerçektir.

Kıssaların edebiyat alanlarında yer alması, yazıldığı dönemin kültürel zeminiyle yakından ilişkilidir. Bizim kültürel geçmişimiz Kur'an nefesidir. Yani atalarımız, Kur'an ruhunu hayatın pratiklerine sındırıştı. Oturuş ve kalkışımızda, yemek yiyişimizde, yolda yürüyüşümüzde, insan ilişkilerinde, cenazemizde, düğünümüzde, kısacası yaşamın bütün görüntü ve çıktılarında oluşturulan gelenekler Allah Teâlâ'nın rızasına yönlendirilmiştir. Bu yüzden hangi kanaldan gelirse gelsin insanımız, kıssaların özündeki hikmet üzerinden okumuşlardır. Bu bir aşk hikâyesi bile olsa, insanımız beşeri aşkı ilâhî olana erdiren bir basamak gibi görmüştür; Leylâ ile Mecnun hikâyesinde olduğu gibi.

Böyle bir kültürel atmosferde yetişen sanatkarın sanatını icrâ ediş tarzı da elbette

rızaya uygunluk gösterir. Meselâ Hz. Mevlânâ'nın, Mesnevî'si bunun en güzel örneklerindedir. Mesnevî edebî anlamda bir şahaserdir, ama aynı zamanda kelimelerin asıl sahibine karşı sorumluluğunun şuurunu taşır. Hz. Mevlânâ Mesnevî'de yer alan mesellerin pek çoğunu kıssalara dayandırmıştır. Ama Kur'an-ı Kerim'de bahsedilmeyen hikâyelere de yer verir. Ancak bunu tamamen Kur'an'ın ruhuna uygun olarak yapar. Nefsini çeşitli tezahürlerini mesellerle örneklerken, kulu Rabbinde yakınlaştıran arınmışlığın ne şekilde mümkün olabileceğinin öğütlerini verir. Mevlânâ Mesnevî'nin takdiminde; "Şiirde yok ki Mesnevî gönüllere şifadır, hüznünleri giderir, Kur'an'ı apaçık bir hâle koyar, rızıkların bolluğuna sebep olur, huyları güzelleştirir. Şanları yüce, özlere hayırlı kâtiplerin elleriyle yazılmıştır, temiz kişilerden başkalarının dokumasına müsaade etmezler." derken eserinin yüce Allah'ın kelâmıyla ne kadar iç içe olduğunu belirtiyor. Bugün Batı dünyasında müslüman olanların pek çoğu Hazretî Mevlânâ'nın Kur'an özlü, güçlü ifadelerinin etkisiyle hakikâti bulduklarını söylemektedirler.

İslâm'ın ahlâkî ilkelerinin ve inceliklerinin hâkim olduğu bir kültürel bilgilerin farklı aktarımı kalplerde doğurur. Çünkü irfan dedimiz şey seziş yeteneği ancak böyle ortamlarda kazanılır ve irfan sezişsel olarak gerçekleşir yani

Haziran '07

Kültürel geçmişimiz Kur'an nefeslidir. Yani atalarımız, Kur'an ruhu hayatın pratiklerine sındırılmıştır. Bu yüzden hangi kanaldan gelirse gelsin insanımız, kıssaları özündeki hikmet üzerinden okumuşlardır. Bu bir aşk hikâyesi bile olsa.

ayrı edicidir. Meselâ Hazret-i Nüh kavminin azgınlığıyla ilgili rivayetlerden biri: Hz. Âdemden sonra uzun süre Allah'ın dini üzerine yaşayan Nüh kavminin aralarındaki bilgi kişilerin ölümüne çok üzüldüklerini, şeytanın onları ayartarak, bu mübarek insanların tasvirlerini yapmalarını, böylelikle onların hatıralarını diri

tutacaklarını, üzüntülerinin de hafifleyeceğini öğütlediğini anlatır. Tasvirler zamanla aslın önüne geçer ve insanlar bilgeleri de, hakikati de unutup yaptıkları tasvirlerle tapınmaya başlarlar.

Bu bilgiler rivâyete dayandığı için, gerçekliği tereddütlere yol açabilir. Ama öz itibarıyla bize, her zaman şirik tehlikesinin varlığını gösterir. Nitekim bu kıssadaki anlamla, asırlar sonra Hz. Peygamber'in ebediyete intikali sırasında Hz. Ebûbekir'in üzücü haberi verirken, sahabeye o muhteşem seslenişinde yatan anlam aynıdır:

"Ey insanlar kim Muhammed (s.a.v)'e tapıyordusa bilsin ki o öldü. Kim de Allah'a tapıyorsa bilsin ki Allah diridir, ölümsüzdür".

Netice itibarıyla, hakiki şiir hikmet esaslı olduğu için kıssaların kullanış şekli daha ziyade onların soyut gerçeklerine atf şeklinde olmuştur. Bu hâliyle dinî açıdan mahzurlu görülmez. Bizim tasavvufi edebiyatımız kalplere hakikat ilmini şiir vasıtasıyla yerleştirmiştir. Nesirde ise somut hadiselerden hareket edildiği ve nesir çoğaltma esaslı bir tür olduğu için, özün değişme tehlikesi her zaman söz konusudur. Bu tehlikeyi bertaraf etmenin tek yolu geçmişte atalarımızın yaptığı gibi, aklın gerçekliğinin yerine vahyin gerçekliğini yerleştirmektir. Yani, aklı vahiy ile terbiye etmektir. ■

Haziran 07

MÜFTÜLÜĞÜ
İSTANBUL

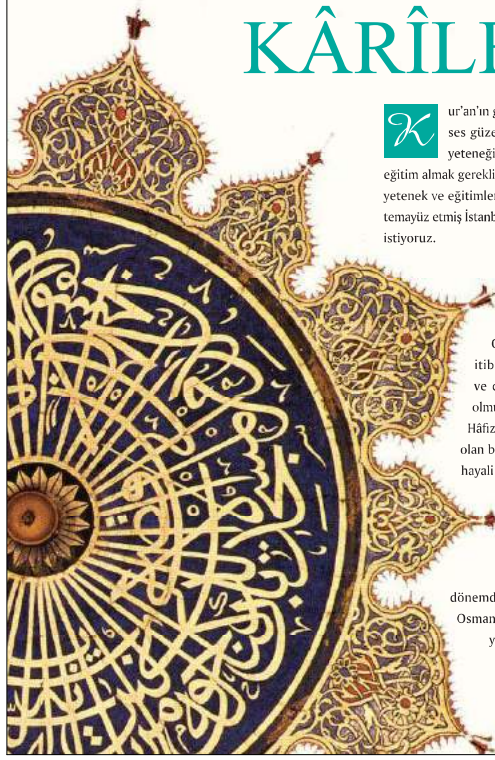
BIYOGRAFI
İstanbul'dan Örnek Karîler

İstanbul'dan Örnek KÂRÎLER

Kur'an'ın güzel ve etkili okunabilmesi için ses güzelliğinin yanında belli seviyede yeteneğin olması ve de yeterli derecede eğitim almak gereklidir. Biz de gerek sesleri gerekse yetenek ve eğitimleri ile Kur'an'ı Kerim okuyuşuyla temayüz etmiş İstanbul karîlerinden örnekler sunmak istiyoruz.

Hâfiz Osman ŞAHİN:

1965'te Artvin'in Şavşat ilçesinde dünyaya gelen Osman Şahin'in, küçük yaştan itibaren Kur'an-ı Kerim okumaya ve dinlemeye karşı özel bir ilgisi olmuştur. Hâfızlığını din görevlisi ve Hâfiz Hasan Akkuş'un talebelerinden olan babasından ikmâl etti. En büyük hayali geride bir hâfiz bırakmak olan babası bu nedenle oğluna Hâfiz Osman ismini koymuştur. Babası oğlunun hâfiz olmasını o kadar arzulamıştır ki, onu âdeta bu dönemde el üstünde tutmuştur. Hatta Osman Şahin'in ifadesi ile: hâfızlığını yaptığı odada üzerinde yemek

pişirilen ve sürekli yanmakta olan bir soba vardır ve babası ona "Senin hâfızlığın benim için o kadar önemli ki şu yanan sobanın borusu çıksa, evi ateş alsaydı ve ev yanıyor olsa, sana bir şey olmayacaksa müdahale etme dersini yap" diyordu. Yine o, hâfızlık yaptığı yıllarda, "güzel okuyan hâfizlere çok ilgi duyduğumu. Cuma ve kâmil programlarında TRT yayınlarını hiç kaçırmadığımı, günler öncesinden radyonun yeni pillerini hazır tuttuğumu, seher vakitleri kalkarak Arap kanallarını bulup, evdekiler rahatsız olmasın diye radyoyu yorganının altına saklayarak radyodaki Kur'an okumalarını dinlediğimi" ifade etmektedir. 1981 yılından 1985 yılına kadar Merhum İsmail Biçer Hoca'dan Beyazıt Camii'nde "tashih-i hurûf" dersleri aldı. 1985 yılında Beyazıt Camii'nde Merhum Reisül-kurrâ Abdurrahman Gürses hocadan "aşere-takrib" dersleri almaya başladı. Her iki kuraat üstüdüna birlikte devam ederek, 1993 yılında "aşere-takrib" icazeti aldı. O gündün bu yana da Abdurrahman Gürses Hoca'nın tavsiyesi üzerine "tashih-i hurûf" ve "kuraat" dersleri vermektedir. Zira icâzet aldığı akşam Gürses hoca evine teşrih etmiş, halkını helal etmesini istediği vakit ona "Evladım, bu işin peşin helallığı okuduğunu okutmandır. Sen başladın zaten, sakin bırakma devam et." demiştir.

Osman Şahin, hocaları arasında özellikle İHL son sınıfta iken halkasına oturduğu ve hala haftada 1-2 gün de olsa ders halkasına devam ettiği ve Osmanlıdan bu yana bir geleneğin devamı olan halaka sistemi ders usulünü devam ettiren Emin Saraç hocanın kendisi üzerinde oldukça fazla hakkı olduğunu ifade etmektedir.

Osman Şahin 11 yıldır Fatih Camii'nde vazife yapmaktadır.

Nevzat DİŞBUDAK: 1975 Erzurum doğumlu olan Dişbudak, 1997 yılında Avclar Nakipoğlu Kur'an Kursu'nda önce Kur'an ardından hâfızlık eğitimini tamamladı. Okul yıllarında merhum İsmail Biçer Hoca'dan "ta'lim ve tashih-i hurûf" dersleri aldı.

İmam hatip lisesinde okuduğu dönemde Kur'an ve ezanı güzel okuma yarışmalarında il ve Türkiye çapında çeşitli dereceler elde etti. 1999 yılında Adapazarı'nı temsil katıldığı yarışmada bölge birincisi olan Dişbudak Türkiye yarışmalarında da dereceye girdi. 2005 yılından bu yana Fatih Dülgerzâde Kur'an Kursu'nda Mikdat Temiztürk ve Osman Aydın Hocalar nezaretinde Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından düzenlenen "aşere-takrib-tayyibe" kursuna devam etmektedir.

Ali DERMAN: 1976 Trabzon doğumlu olan Derman, ilk Kur'an eğitimini Vakıfkebir Kur'an Kursunda aldıktan sonra hâfızlığını aynı yerde ikmâl etti. Vakıfkebir'de başladığı imam hatip eğitimini Trabzon İ.H.L.'de tamamladı. 2001 yılında Haseki Eğitim Merkezi kuraat bölümünde "aşere-takrib" okudu. İlahiyat ön lisans mezunu olan Ali Derman iki kez Karadeniz Bölgesi Kur'an-Kerim'i güzel okuma yarışmasında birinci oldu. Son olarak da 2006 yılında Mıhrab İstanbul yarışmasında üçüncülük derecesi kazanan Ali Derman Fulya Mehmetçik Camii'nde görev yapmaktadır.

Haziran 07

Osman Şahin, Emin Saraç ve Hasan Kara hocafendiler ile birlikte

Erhan METE: 1974 Erzurum doğumlu olan Mete, ilkokuldan sonra Erzurum İlca Yavuz Selim Yatılı Kur'an Kursu'nda Kur'an ve hâfızlık eğitimi aldı. 1993 yılında Doç. Dr. Fatih Çollak nezaretinde başladığı "tashih-i hurûf, tâlim, tecvid" derslerinden 2001 yılında icâzet aldı. Şu an "kuraat-ı aşere" kursuna devam etmekte olan Erhan Mete'nin, 1992'de İmam Hatip Liseleri arası Kur'an-ı Kerim güzel okuma yarışması Türkiye birinciliği, 2000'de uluslararası hâfızlık yarışması dünya dördüncülüğü (Mısır-Kahire), 2004'de din görevlileri arası ezan yarışması İstanbul üçüncülüğü, 2005 yılı din görevlileri arası Kur'an-ı Kerim'i güzel okuma yarışması Türkiye birinciliği, 2006 yılı uluslararası Kur'an-ı Kerim'i güzel okuma yarışması Dünya beşinciliği (Malezya) dereceleri bulunmaktadır.

İshak DANIŞ: 1969'da Trabzon'da doğdu. Hâfızlığını doğduğu yerde Balaban Kur'an Kursu'nda tamamladı. 2000'de Ali Şahin Hoca'dan "aşere-takrib" eğitimini tamamlayarak icâzet aldı. 2006'da İbrahim Tanrikulu Hoca'dan "tayyibe" eğitimini bitirdi. Bir çok sesli eseri bulunan İshak Daniş Gaziosmanpaşa Taşoluk

Yeşil Camii'nde imam-hatip olarak görev yapmaktadır.

Mehmet DUMAN: 1970'te Konya'da dünyaya geldi. Kur'an eğitimi ile ilk tanışması, ilkokulu bitirdikten sonra Konya Ulurmak Kur'an Kursu'nda oldu. Üç yıl süren bu Kur'an eğitimi sırasında hâfızlığını kurrâ hâfiz Mithat Aça Hocaefendi'de ikmâl etti. 1991 yılında İmam Hatip Lisesi son sınıfında iken İmam Hatip Liseleri arası Kur'an-ı Kerim'i güzel okuma yarışmasında Türkiye birincisi oldu. 1992 yılında Süleymaniye Camii müezzinliği için açılan sınava girdi ve başarılı oldu. İstanbul'a geldikten sonra 1993-95 yılları arasında İsmail Biçer Hocaefendi'den "ta'lim, tecvid ve usul" eğitimini aldı. 200 yılında Malezya'da yapılan İslâm Ülkeleri arası Kur'an-ı Kerim'i güzel okuma yarışmasında Türkiye'yi temsil etti. 2006 yılında "Din Görevlileri Haftası" minasebeti ile ilke çapında yapılan Kur'an-ı Kerim'i güzel okuma yarışmasında İstanbul bölge birinciliğini elde etti. Mehmet Duman 1992 yılında başladığı Süleymaniye Camii müezzinliği görevine halen devam etmektedir. ■

Haziran 07

Arşiv Belgelerinde Ecdâdın Kur'ân-ı Kerîm'e Gösterdiği Hürmet

İslâm'ın temel kaynağı olan Kur'an bütün müslimanların inançlarını ve hayatlarını düzene koymaları için bağlanacakları tek kitaptır. Her türlü değişiklikten korunmuş olması onun eşsizliğinin en güzel delilidir.

Kur'an-ı Kerim, kendisinde mevcut hükümlerle yalnızca insanların Allah'a ve birbirlerine karşı olan münasebetlerini ve vazifelerini düzenlemekle kalmaz. O aynı zamanda Kur'an'ın ibadet veya ilim maksadıyla müminler tarafından hangi ölçülerde okunacağına, ne şekilde muhafaza edileceğine ve nasıl dinleneceğine dair kayıtlar taşır. Bu sebeple, müslimanların yaşadığı toplumlarda ve onlar tarafından teşekkül eden devletlerde, bu ilâhî Kitap hakkında azami titizliğin gösterilmesi pek tabiidir. Nitekim Osmanlı Devleti de, idaresi altında

Haziran '07

Tuğba YALÇIN / Arşiv Belgelerinde Ecdâdın Kur'ân-ı Kerîm'e Gösterdiği Hürmet

Kur'ân-ı Kerim, kendisinde mevcut hükümlerle yalnızca insanların Allah'a ve birbirlerine karşı olan münasebetlerini ve vazifelerini düzenlemekle kalmaz. O aynı zamanda Kur'an'ın ibadet veya ilim maksadıyla müminler tarafından hangi ölçülerde okunacağına, ne şekilde muhafaza edileceğine ve nasıl dinleneceğine dair kayıtlar taşır.

bulundurdugu topraklarda Kur'an-ı Kerim'e yapılan hürmetsizlik ve saldırılara bigâne kalmamış ve suç işleyenleri takip ederek onlara gerekli cezayı uygulamaktan sakınmamıştır.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde pek çok örneğine rastladığımız bu tür hadiselerin yer aldığı belgelerden birisinde; İngiliz gazetelerinde yayımlanan bir habere göre Rusya'da Kur'an-ı Kerim âyetlerinden bir kısmının neşredilmesinin yasaklanmasından ve müslimanların zorla hıristiyanlaştırılma çabalarından bahsetmektedir.¹

London'da Kur'an-ı Kerim'in değiştirildiğine dair ortaya atılan şâhiya ise bir başka belgede karşımıza çıkar.² Bu belgeler arasında Mısır'da İslamiyet ve Kur'an aleyhine basılan bir risalede müellifin bazı âyetleri kendi arzusuna göre değerdendirip yayımlaması üzerine Cezayir Bahr-i Sefid valisinin yazdığı bir reddiye de görülmektedir.³ Bu konuda verdiğimiz son örnek, Robert Kolej talebesi Aziz Vâmkın tezinde Kur'an'dan saygısız bir üslupla bahsetmesi üzerine cezalandırılması için verilen talimattır.⁴

Osmanlı Devleti zamanında Kur'an-ı Kerim'e saygıda kusur edilmesine gösterilen dikkate iyi bir örnek olmak üzere Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde İbrahim Efendi'nin oğlu Mustafa Lütfi tarafından kaleme alınan bir lâihyayı da unutmamak gerekir.⁵ Lâihyada dönemin içtimai ve iktisâdi vaziyetiyle ilgili görüşlerini başlıklar halinde ifade eden Mustafa Lütfi Efendi

dördüncü başlıkta, camileri ziyaret eden yabancıların ayakkaabıları ile güydikleri terliklerin kenarsız olması sebebiyle yarınlardan tozların dökülmesine, zaman zaman ayaklarından çıkıp camiye kirlittiği için yüksek kenarlı terlikler temininin uygun olacağına, namaza gelen cemaatin ellerindeki ayakkaablardan dökülen çamurların ve tozların camiye kirlittiğine dikkat çeker. Ayrıca camilerdeki Kur'an-ı Kerimlerin tozlu ve bakımsız olduğuna, rahlelerin alçak olması sebebiyle Kur'an'a gereği gibi saygı gösterilmediğine de değinir.

Aşağıda ele alacağımız iki arşiv belgesi Kur'an'ın metnine yönelik saldırılara misal teşkil etmektedir. İlk belge Kur'an'a söz yoluyla saldırıyı, ikincisi ise Kur'an sayfalarının sıradan bir kâğıt gibi, başka işler için kullanıldığını anlatıyor.

Belgelerin Değerlendirilmesi

Bunlardan birincisinde; Yemen Vali Muavini Mahmud Bey ile Defterdar Tefvik Efendi arasında, dini akidelere ters olup, Kur'an-ı Kerim'e açıkça saldırı mahiyetinde bir konuşma cereyan etmiştir. Bu hadisenin ardından her ikisi de görevden alınarak Yemen dışında görevlendirilmelerinin daha iyi olacağına karar verilmiştir.

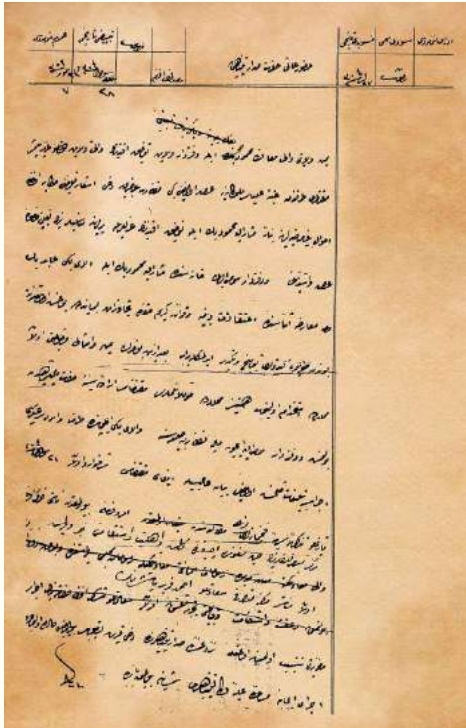
Diğer belgenin değerlendirmesi ise şu şekildedir:

Kur'an-ı Kerim sayfalarının kese kâğıdı

Haziran '07

BOA, DH. MKT. THR. 1433/51

Yemen Vali Muavini Mahmud Bey ile Defterdar Tefvik Efendi'nin Kur'an-ı Kerim'e hürmetsizlikleri sebebiyle görevden alınmalarını gösteren belge

Haziran '07

Tuğba YALÇIN / Arşiv Belgelerinde Ecdâdın Kur'ân-ı Kerîm'e Gösterdiği Hürmet

yapılarak kullanılmasının men'i ile alakalı olan bu belge Kur'an'a fiili hakaretin bâzır bir örneğine şahitlik etmektedir. Şirket-i Hayriye vapurunda seyahat etmekte olan bir yolcunun elinde içinde balık bulunan Kur'an-ı Kerim sayfalarından yapılmış kese kâğıdı olduğu yolcuların birisi tarafından fark edilmiştir. Şeyhülislamlık bu hadiseden duyduğu rahatsızlığı beyan ederek, yapılan saygısızlığın maddi ve manevi açıdan kötü sonuçlar doğuracağını, şâyet engellenemez ise bütün müslimanların tepkisini çekeceğini bildirmiş ve Dâhiliye Nezâreti'nden suçluların bir daha bu fiili yapacak cesareti bulamamak üzere cezalandırılmalarını talep etmektedir. Bunun üzerine Dâhiliye Nezâreti daha önce müslüman ve hıristiyan esnaftan bazı kişilerin dini kitap sayfalarından kasıtlı ya da kasıtsız olarak kese kâğıdı yaptığını bildiren, kutsal kitapların sayfalarını bu ve benzeri şekilde kullanacak olanların cezalandırılmaları için teşebbüse geçmiştir.

Belgelerin Transkripsiyonları

Huzûr-ı âlî-i hazret-i Sadâret-penâhiye

Yemen vilâyeti Vali Muavini Mahmud ile Defterdar-ı vilâyet Tefvik Efendi'nin Vali-i vilâyet devletli Aziz Paşa hazretleri tarafından atebeyi ulya-yı mülükâneye arz olunduğu gibi nezâret-i acziye dahi işâr kıldığı hikâye olunan ahvâl-i gayr-i marziyyelerine binâen müşârunileyh Mahmud Bey ile Tefvik Efendi'nin azilleriyle yerlerine münâsiblerinin tayini hususunun arz ve istizâm ve defterdar-ı mûmâileyhin hânesinde müşârunileyh Mahmud Bey ile Alay Beyi Âbid Bey muârafe esnasında itikâdât-ı dîniyye ve

Kur'an-ı Kerim hakkında tecâvüzât-ı lisânîyyede bulunmuş olduklarından bundan dolayı kendileri tevbih ve tekdîr edilmele beraber ba'de izin bunların Yemen ve emsâli hususiyeti olan mahallerde istihdâm olunmayp ehemmiyetsiz mahallerde kullanılmaları muktezâ-yı irâde-i seniyye-i hazret-i Pâdisâhiden bulunmuş defterdar-ı mûmâileyh için Maliye Nezâret-i Celîlesine ve Alay Beyi için de taraf-ı valâ-yı Seraskeriye icrâ-yı tebliğât kılınmış olduğu beyan-ı âlîsiyle ifâ-yı muktezâsı serefârîd olan 21 Şevâl sene [1304 tarihli tezkire-i sâniyye-i fahîmânelerinde emr u fermân buyurulmaktan nâşi zikr olunan merkez mutasarrıflıklarının hin-i lağvında açığta kalmış ve ehliyet ve istikameti haber verilmiş olan Manastır merkez Mutasarrıfı saadetli Ahmed Ferid Paşa'nın memuriyeti tensib olunmuş olmağla nezd-i âlî-i Sadâret-penâhilerinde dahi karfın-ı tasvib buyurulduğu halde ol vechile icrâ-yı icâbına müsâade-i âliyye-i vekâlet-penâhileri şâyan buyurulmak bâbinda.

Fi 28 Şevâl sene [1304, fi 7 Temmuz [1303/ [20 Temmuz 1887] BOA, DH. MKT. THR. 1433/51

DÂİRE-İ MEŞHAT-İ İSLÂMİYYE MEKTÜBİ KALEMİ

Aded 46

Dâhiliye Nezâret-i Celîlesine Devletli efendim hazretleri

Esnafın bir zatın içerisinde balık koyduğu dindar bir zat tarafından görülerek kemâl-i teallime makâm-ı senâ-veriye tevdî' kılınan Kur'an-ı Kerim sehâifî taraf-ı âlîlerine tesyâr olunmuş ve Kitâb-ı azim-üş-şân-ı ilâhiyye hürmette

Haziran '07

Mısır ve Hindistan gibi İslâm ülkelerinde Kur'ân-ı Kerim'in matbaada basımları Türkiye'dekinden daha önce olmuştur. Fakat en fazla Kur'ân-ı Kerim İstanbul'da basılmıştır.

(1106/1694) tarihinde Hamburg'ta basılmıştır. Buralarda Kur'ân-ı Kerim'in Arapça basımları, her şeyden önce ekonomik, siyasi çıkarlar ve menfaat çabalarını başarıya ulaştırabilmek maksadıyla yapılmıştır.

Mısır ve Hindistan gibi İslâm ülkelerinde Kur'an'ın matbaada basımları Türkiye'dekinden daha önce olmuştur. Fakat en fazla Kur'an-ı Kerim İstanbul'da basılmıştır. İstanbul'da ilk Kur'an-ı Kerim basımı (1288/1871), Hâfız Osman hattı ile, ikincisi (1291/1874) Ahmet Cevdet Paşa'nın gözetiminde, daha sonraki yıllarda ise özellikle din eğitimi yapılan okulların ihtiyacını karşılamak için matbaalar tarafından her yıl çeşitli taş ve harf basımları şeklinde gerçekleştirilmiştir.

Taş Baskı Kur'ân-ı Kerimler:

Şer'î Siciller Arşivi'nin sağ tarafında, Ağa Kapısı'nın Şeyhülislâmlığa tahsisinden önce Yeniçeriler tarafından mahzen olarak kullanılan tünelvari kapalı bir alan bulunmaktadır. Burada; Osmanlı döneminde Kur'an-ı Kerim basımında kullanılan, 54 x 37, 72 x 50 ve 94 x 63 ebatlarında yaklaşık 440 kadar taş baskı kalıbı mevcuttur. Her bir parçasını bir insanın kaldırmakta güçlük çektiği ve üzerinde Kur'an âyetlerinin yazılı bulunduğu bu taşlar konuşan tarihtir. Burada kenarında tefsiri olan, süslemeli ve tezhipli baskı kalıpları da mevcuttur.

Bu Kur'an-ı Kerim kalıplarının bulunduğu

mahzen, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin yardımıyla 2007 tarihinde restore edilmiş; mekânın gerekli havalandırma, ısıtılma ve güvenlik sistemi

gibi teknik donanımları sağlanmış, ayrıca bu taş baskı kalıpları da restore edilerek Arkeoloji Müzesi'ndeki gibi çelik raf, ahşap kaplama dolaplara yerleştirilerek uygun depo koşullarına kavuşturulmuştur. Şu an bu kalıplarla bir uzman ilgilenmekte, gerekli bakım ve kontrolü yapmaktadır.

Ayrıca bu mahzende cep Kur'an-ı Kerim'i şeklinde düzenlenmiş kurşun karışımı metal baskı kalıpları da mevcuttur. Bu metal kalıplarla zamanında cep Kur'an-ı Kerim'leri basılmıştır. Bu kalıpların restorasyonu devam etmekte olup zamanla sergilenerek ziyarete açılacaktır.

Tedkik-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyye Dairesi Defterleri:

İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi'nde toplam 10 adet Tedkik-i Mesâhif-i Şerife Dairesi'ne ait defter bulunmakta olup; matbaacılık tarihi ve basın-yayın tarihi açısından önemli bilgiler içermektedir. Bu defterlerle ilgili kısa bilgiler vermeye yetineceğiz. 1 ve 2. defterlerde Maârif Nezâretinden, dinle alakalı olan eser ve risalelerin basılıp basılmayacağı hakkında Tedkik-i Mesâhif'ten görüş istenmektedir. 3, 4 ve 5. defterler de genelde kitap veya risale bastırma için kurula müraacaat edenlerin dilekçeleri kayıtlıdır. 6. defter, Tedkik-i Mesâhif'e tedkik için gönderilen cüzlerin kayıt defteridir. 7. defter, Tedkik-i Mesâhif-i Şerife evâmir, tezkire ve

Haziran '07

Süslemeli Kur'an taş baskı örneği

Mısır ve Hindistan gibi İslâm ülkelerinde Kur'ân-ı Kerim'in matbaada basımları Türkiye'dekinden daha önce olmuştur. Fakat en fazla Kur'ân-ı Kerim İstanbul'da basılmıştır. İstanbul'da ilk Kur'ân-ı Kerim basımı (1288/1871), Hâfız Osman hattı ile, ikincisi (1291/1874) Ahmet Cevdet Paşa'nın gözetiminde, daha sonraki yıllarda ise özellikle din eğitimi yapılan okulların ihtiyacını karşılamak için matbaalar tarafından her yıl çeşitli taş ve harf basımları şeklinde gerçekleştirilmiştir.

tamim dosyasıdır. Gerek bu kurumla gerekse diğer dairelerle ilgili çıkan tamim ve tezkirelerin bir araya getirildiği defterdir. 8.defter, Tedkik-i Mesâhif-i Şerife Kütüphanesi'nde mevcut olan kitapların isim listesidir. Toplam 395 adet kitap ve risalenin mevcut olduğu, bunların isimleri, ne tür kitap oldukları, basıldığı matbaa, basan kişinin ismi kütüphaneye geliş tarihi gibi bilgileri içermektedir. 9. defter, Mushaf basımını içeren kayıtları ihtiva etmektedir. Defterde 57

numaralı şu ilginç karar yer almaktadır: Kurumun mührünü taklid ederek Mushaf basımı olan kitapçı esnafından Hacı Hüseyin Efendi'nin, meclis kararıyla basması olduğu Mushaflar toplattırılmış fakat, aynı şahıs başka bir bölgede yine mührü taklid ederek tekrar Mushaf basmaya devam etmiştir. Bu şahsın basması olduğu her iki Mushaf'ın da hatalı olduklarını, bu

durumun gazete ve mecmualarda ilan edilerek halkın almamasını Adliye ve Dâhiliye Nezaretlerine bildirildiğini ihtiva eden kayıt yer alır. 10. defter, Tedkik-i Mesâhif-i Şerife Meclisi'nin müsvede karar defteridir. Bu defterin 50 numaralı kararında basımı için izin istenen, Ahmet Hamdi'nin yazması olduğu peygamber ve evlâların hayali resimlerini içeren Mümsik-i Sulehâ adlı eserin incelendiği fakat basımının şer'ane câiz olup olmadığına fetvâhânenin karar vereceğini, o açılan fetvâhâneye havale edildiğini bildiren kayıt yer almaktadır.

Bu defter serisi Meşihat Arşivinde bulunmakta olup yerli ve yabancı araştırmacıların istifadesine sunulmuştur.■

1) Osman Ergin, *Türk Meârif Tarihi*, İstanbul 1977, III, 844, 2) Bilgin Aydın, *İstanbul'da Kur'an-ı Kerim'in Matbaada Basılması*, İstanbul 2006, s. 150. 3) Meşihat Arşivi, Tedkik-i Mesâhif-i Şerife Defterleri, nr. 10, son sayfa, 31. Sarar. 4) Mahmut Gündüz, "Matbaanın Tarihçesi ve İlk Kur'an-ı Kerim Basımında", *Vakıflar Dergisi*, XIII (1978), s. 346. 5) Gündüz, a.g.m., s. 344.

Haziran '07

İSTANBUL MÜFTÜLÜĞÜ

E. Betül ÇAKIRCA

Restoratör, İstanbul Müftülüğü

Kur'ân-ı Kerim ve Cilt Sanatı

İslâm kültürünün önemli bir parçası olan elyazmalar, İslâm okuma tarihine, yazı tarihine, kitap kültürüne ve bunların yanı sıra sergilediği sanatlarla da İslâm sanatına karşı merak uyandırır. İslâm elyazmalarını okumak ve anlamak, İslâm kültür mirasını sahiplenmek anlamına gelir.

Muhafaza ettikleri bilgi gibi taşıdıkları sanatlar da okunmayı bekleyen taraflardır. Elyazmalarını okumak için nasıl Arapça, Farsça, Osmanlıca, Urduca gibi dilleri bilmek gerekirse İslâm

medeniyetinin sahip olduğu dillerden biri olan sanat diline de vâkıf olmak gerekir. Bu yazıda, İslâm tarihinin en zevkli konularından birisi olan kitap okuma ve sanat serüvenine kısaca değineceğiz.

İslâm sanatı "sonsuzluğun sanatıdır". Dünyanın neresinde olursa olsun müslüman sanatçı yaşadığı yerin kültürünü ve sanat anlayışını eserine yansıtır. Bununla birlikte, İslâm coğrafyasının başka bir yerinde üreten sanatçıyla da ortak bir tavır sergiler. Tevhid, sonsuzluk, tekrar, bütüncülük, zenginlik, tevâzû, dinamizm.

Klasik Türk cildini diğerlerinden ayıran en bariz özellikler arasında, cilt kapaklarının kitap boyunda oluşu, sırtın düzlüğü, tezyinatın cilt kapaklarının içine, dışına, sertaba ve miklebe yapılması, ezme altın kullanılması ve şemse ile köşebentlerin arasındaki kısmın genellikle boş bırakılması sayılabilir.

Farklı kültürlerde yetişen müslüman sanatçıları birleştiren en önemli ortak nokta Kur'an'dır. Kur'an'ın ruhlarında yarattığı tesir sanata da yansır. Onları Yaratıcıyla buluşturur ve ellerinden çıkan her eser bir yönüyle O'na işaret eder. Tabiatta gözünün değdiği her şeyde Allah'ı görme çabasında olan sanatçı kendi elinden çıkan eserlerde de O'nu anlatır.

Kur'an-ı Kerim İslâm sanatının bu kadar merkezindeyken, kendi cismi de bu sanatın önemli bir dalı olmuştur. Kur'an'ın en güzel biçimde yazılması ve saklanması için gösterilen gayret, ilâhî kelâm olarak taşıdığı önemin bir tezahürüdür.

İslâm öncesi Arap toplumu elbette yazıyı biliyor ve kullanıyordu. Ancak yazı çok önemli bir yere sahip değildi. Genellikle ticarî işlerde

ya da seçere kayıtlarında yazı kullanılıyor, bunun dışında sözlü aktarım tercih ediliyordu. Burada İslâm tarihinin en zevkli konularından birisi olan kitap okuma ve sanat serüvenine kısaca değineceğiz.

İslâm sanatı "sonsuzluğun sanatıdır". Dünyanın neresinde olursa olsun müslüman sanatçı yaşadığı yerin kültürünü ve sanat anlayışını eserine yansıtır. Bununla birlikte, İslâm coğrafyasının başka bir yerinde üreten sanatçıyla da ortak bir tavır sergiler. Tevhid, sonsuzluk, tekrar, bütüncülük, zenginlik, tevâzû, dinamizm.

Klasik Türk cildini diğerlerinden ayıran en bariz özellikler arasında, cilt kapaklarının kitap boyunda oluşu, sırtın düzlüğü, tezyinatın cilt kapaklarının içine, dışına, sertaba ve miklebe yapılması, ezme altın kullanılması ve şemse ile köşebentlerin arasındaki kısmın genellikle boş bırakılması sayılabilir.

Farklı kültürlerde yetişen müslüman sanatçıları birleştiren en önemli ortak nokta Kur'an'dır. Kur'an'ın ruhlarında yarattığı tesir sanata da yansır. Onları Yaratıcıyla buluşturur ve ellerinden çıkan her eser bir yönüyle O'na işaret eder. Tabiatta gözünün değdiği her şeyde Allah'ı görme çabasında olan sanatçı kendi elinden çıkan eserlerde de O'nu anlatır.

Kur'an-ı Kerim İslâm sanatının bu kadar merkezindeyken, kendi cismi de bu sanatın önemli bir dalı olmuştur. Kur'an'ın en güzel biçimde yazılması ve saklanması için gösterilen gayret, ilâhî kelâm olarak taşıdığı önemin bir tezahürüdür.

İslâm öncesi Arap toplumu elbette yazıyı biliyor ve kullanıyordu. Ancak yazı çok önemli bir yere sahip değildi. Genellikle ticarî işlerde

Haziran '07

İslâm sanatı "sonsuzluğun sanatıdır". Dünyanın neresinde olursa olsun müslüman sanatçı yaşadığı yerin kültürünü ve sanat anlayışını eserine yansıtır. Bununla birlikte, İslâm coğrafyasının başka bir yerinde üreten sanatçıyla da ortak bir tavır sergiler. Tevhid, sonsuzluk, tekrar, bütüncülük, zenginlik, tevazu, dinamizm.

Bu anlayışla tanışan Arap toplumunda ve İslâm'la şereflenen her toplumda okumak, yazmak ve bunlar için gerekli olan her malzeme (kağıt, kalem, mürekkep) ve bilgiyi kağıda döken ve nihayetinde ciltleyerek bildiğimiz kitap formatına getiren herkes çok önemli bir yere sahip olmuş ve bunlara âdeta kutsallık atfedilmiştir.

İslâm fetihleriyle beraber kağıt yapımı ve cilt sanatlarında başlayan bu ilerleme Abbasîler dönemine gelindiğinde İslâm toplumunda kitabı özel bir yere taşımış ve hummalı bir faaliyet alanı haline getirmiştir. İslâm toplumunda kitaba ve ilme karşı saygı o denli artmış ki hükümdarlar saraylarına, zenginler evlerine ilim adamlarını davet etmişler, aynı zamanda kitapların en önemli alıcıları ve hâimleri haline gelmişlerdir. Bu sadece dinî kitaplara ya da Arapça kitaplar karşı sergilenen bir tavır değildi. Diğer dillerde yazılmış kitaplar da büyük ilgi görüyordu. Bağdat'ta kağıt ve kitapların satıldığı Süku'l Varrâkân adıyla anılan sokaktaki kitap dükkânları birer kütüphaneye gibi çalışır. Kitap tutkunlarını ve ilim adamlarını buluştururdu. İyi ciltlenmiş ve tezyin edilmiş bir

kitap artık hükümdarlara layık bir hediye haline gelirdi. Kitap, barış zamanları için saygın bir uğraş, savaşlarda ise kıymetli bir ganimetti. Sadece müslüman Arap toplumlarında değil, İslâm'ın yayıldığı Türk, İran, Hint coğrafyalarında da kitaba olan ilgi artarak devam etti. Bu ilgi beraberinde kitap sanatlarını da İslâm sanatları içinde önemli bir yere taşıdı.

Genişleyen İslâm dünyasında yasal ve idari metinlerin yanı sıra edebiyat, felsefe, coğrafya, denizcilik, matematik, astronomi, astroloji, tıp ve simya konularında da eserler verilirken de yazımı, ciltlenmesi ve tezyiniyle Kur'an-ı Kerim daima özel bir yere sahip olmuştur. Müslüman sanatçının, "sanatkarların en güzeline" (et-Teğâbün 64/3; et-Tin 95/4) kelâmına en güzel bir biçimde bir şekil kazandırma ve Kur'an'ı mahiyetine layık surette muhatabına ulaştırma gayreti itici bir kuvvet olmuş ve kitap sanatlarının en güzel örnekleri Kur'an etrafında gelişmiş ve içinde bulunduğumuz bu coğrafyada klasik çağını yaşamıştır.

Orta Asya'da kağıdın icadıyla başlayan Türk cilt sanatı ilk olarak Uygurlarda görülmüş, Türklerin İslâm dinine girmeleriyle büyük gelişme göstermiştir. XI. yüzyılın sonlarından itibaren Anadolu'ya hâkim olan Selçuklular XII. ve XIII. asırlarda çok güzel ciltler meydana getirmişlerdir. Bu döneme ait erken cilt örneği XII. yüzyıla aittir. Anadolu Selçuklu cilt örnekleri kendinden önceki ve sonraki Türk ve İslâm ciltleriyle bölümleri açısından fark göstermez. Fark tezyin alanında ortaya çıkar. Bu dönem cilt tezyini zamanın diğer alanlarda ki tezyin motifleriyle de paralellik gösterir. Şemse motifli kapaklarda

Haziran '07

kullanılan tezyinât tarzıdır. Kapakların dışında, içinde ve miklelerde, zencirelerde ve semse merkezlerinde kullanılmıştır. Türk ve Anadolu Selçuklu sanatında en çok kullanılan süsleme tarzı ise geometrik şekillerdir. Başlangıcı ve sonu belli olmayan, karışık gibi görünmekle beraber belli bir düzen içerisinde uygulanan bu motifler kâinatın intizamı ve Allah'ın sonsuzluğunu işaret ettiği inancılı Hatayi adı verilen birkesel süsleme bu dönemde daha az rastlana bir üsluptur. Motifler oldukça sadedir. Daha ziyade beylikler döneminde gelişme göstermiştir. Anadolu Selçuklu cildinde geçme ve girift örgütlü

II. Beyazıt devrinde ilk ciltçilik teşkilatı kurulmuştur. Bu dönem ciltlerde semseler genelde oval biçimdedir. Deride kabverengi, kırmızı, vişne çürüğü, mavi, mor, nefli, zeytuni tahnini ve siyah renkler kullanılmıştır. Bu dönem ciltlerinde manzara, girift tezyinât ve canlı motifler enderdir.

XVI. yüzyılda ise Osmanlı sanatı klasik dönemini yaşamıştır. Bu dönem Osmanlı cilt sanatının da en geliştiği dönem olmuştur. Bu gelişme de tabağat ve dericilik sanatının oldukça ileri bir noktaya gelmiş olması, istenen her renkte derinin üretilmesi, birbirinden güzel ciltlerin

İslâm fetihleriyle beraber kağıt yapımı ve cilt sanatlarında başlayan ilerleme Abbasîler dönemine gelindiğinde İslâm toplumunda kitabı özel bir yere taşımış ve hummalı bir faaliyet alanı haline getirmiştir. İslâm toplumunda kitaba ve ilme karşı saygı o denli artmış ki hükümdarlar saraylarına, zenginler evlerine ilim adamlarını davet etmişler, aynı zamanda kitapların en önemli alıcıları ve hâimleri haline gelmişlerdir.

süsemelere rastlandığı gibi Kur'an yazısı da bir tezyin şekli olarak kullanılmıştır.

Rümi denilen Anadolu Selçuklu cilt üslubu, Memlükler'de İlhanlılar'da ve Karamanogullular başta olmak üzere Anadolu beyliklerinde devam etmiş ve Osmanlı cilt sanatına geçiş sağlanmıştır.

Türk İslâm kitapçılık tarihinde cilt sanatı en üstün seviyesine XV. ve XVI. yüzyıllarda ulaşmıştır. XV. Yüzyıl (erken dönem) Osmanlı cilt sanatının ilk örneklerinin görüldüğü dönemdir. Her ne kadar ilk başlarda Selçuklu etkisi hissediliyorsa da Fatih döneminde yazılan kitaplar sahip oldukları özelliklerle kitapçılık tarihinde çok önemli bir yere sahiptir. Bu dönem Türk cildinin yükselme devresidir. Bu yükselişe paralel olarak

yapılmasında etkili olmuştur. Bu dönemde tezyinât bütün sathı uygulanmayarak cilde, alttan ve üstten ayırma semselerin kullanılarak sadelik ve zarâfet kazandırılmıştır. Şemse ve köşebentlerin arası genelde boş bırakılmıştır. XV. yüzyıl motifleri kullanılmaya devam edilirken öte yandan klasik döneme hakim olan stilize nar çiçeği, altın çiçek, bulut ve tırtıllı yaprak görülmüştür. Bu yüzyıldan itibaren klasik Osmanlı ciltçiliği Türk ve İslâm ciltçiliğinin en önemli temsilcisi olmuştur. Diğer sanat dallarında olduğu gibi cilt ve tezyin sanatları da Osmanlı döneminde çok daha olgun ve sade bir forma kavuşmuştur.

XVII. yüzyılda Osmanlı'nın duraklamasına paralel olarak sanatta da bir duraklama devresi

Haziran '07

yaşanmış ve bu durum cilt sanatına da yansımıştır. Klasik formda meydana gelen sapmalar Osmanlı cildinde alışlagelmiş olan uyumun ve zarâfetin kaybolmasına neden olmuştur. Bununla beraber deri ve renk seçimindeki kalite devam etmiştir.

XVIII. yüzyıl ise klasik formlara döndüğü bir devre olmuştur. Özellikle Lâle Devri'nde çok güzel eserler ortaya konmuştur. Klasik tavrın yanı sıra yeni üsluplarda ciltler de yapılmıştır. Klasik tarzın kötü örneklerinin verildiği XIX. ve XX. yüzyıllar boyunca Avrupa sanatının etkisiyle gelişen barok ve rokoko tarzı ciltler daha fazla yapılmış ve rağbet görmüştür. Klasik tarzla bağ kopmuştur. Bu noktada cilt üsluplarından kısaca bahsetmek faydalı olacaktır. Ciltler teknik özelliklerinden ziyade kullanılan malzeme ve süsleme şekillerine göre birbirlerinden ayrılmakta

ve ortaya çıktıkları bölgelerin yada kültürlerin adlarıyla anılmaktadır. Tarihi gelişimi içerisinde doğu cilt sanatı, Hatayi(Kaşi-Horasan-Buhârâ-Dihlevî), Herat (Herat-Şiraz-İsfahân), Arap (el-Cezîre-Halep-Fas), Türk (Diyarbakır-Bursa-Edirne-alt üsluplar; şüküfe,rugan/lake-barok), lake/İran-Hint), Buhârâ-ı Cedid gibi üsluplara ayrılmaktadır.

Çoğu Türk üslubunun klasik döneminde gelişmiş olan cilt çeşitlerini malzeme ve süsleme tekniklerine göre incelemek mümkündür. Malzemelerine göre, deri, kumaş, ebrûlu, murassa', mücevherli ve lake, süslemelerine göre de şemseli, zilbahar, yekşâh, zerdüz, çarkûşe gibi türler ayrılır. Klasik dönem Türk İslâm ciltleri genellikle meşin (koyun derisi), sahtiyan(keçi derisi) ya da rak (ceylan derisi) adları verilen derilerden yapılmıştır. Ciltler ipek iplikte dikilmiştir.

Haziran '07

İslâm cildi esas itibarıyla dört kısımdan oluşur:

1- Alt ve üst kapak, kitabın alt ve üst kısımlarını örter.

2- Dip-sırt, kitabın arkasını örten kısım. Türk kitap kaplarında bu kısım bezemesiz ve düzdür. Bombeli yapılmaz.

3- Miklep, ön kısmı örter. Alt kapağa sertap ile bağlanır. Ucu sivri olup, kitap ile üst kapak arasına girer ve sertaba kapalı tutar. Sayfaları koruyarak kitabın zara görmesini önler.

4- Sertap, miklebin alt kapağa bağlandığı kısımdır. Miklebin hareket imkânı sağlar. Bu kısma kitabın adı yazılmıştır. Desen yapıldığı da görülmüştür.

Bu bölümlere cildin yıpranmasını önleyen cildbend adı verilen kap ve kitabın yapraklarını düzgün şekilde tutan bağ anlamına gelen şirâzeyi de eklemek gerekir. Cilt yapımında özenle tezyin edilen kapakta genellikle şu süslemeler görülmüştür:

1-Pervaz: Çerçeve veya bordür de denilir. Kapakların dış kenarlarını, şemse ve köşebentleri çevreler.

2-Cetvel: Kapaktaki düz çizgilerdir. Cetvellerin arasında kalan tezyin edilmemiş boş alana kuzu denir.

3- Köşebend: Kapağın dört köşesindeki iki yanı düz, içe bakan yanı dilimli olan tezyinli üçgen kısma denir.

4- Şemse: Kapağın ortasındaki bezyi veya yuvarlak biçimli süstür. Şemse yazma cildin dış kapağında genellikle ortada bulunur. Şemse, Arapça'da anlamı güneş olan şems kelimesinden gelmektedir. Güneşin gökyüzünün ortasında etrafını aydınlatan bir yıldız olmasına kinaye ile yazma eserin kapağının ortasında bulunan şekle

bu isim verilmiştir. Kalıbına ve işleme biçimine göre şemse motifleri çeşitli isimler almıştır.

Klasik Türk cildini diğerlerinden ayıran en bariz özellikler arasında, cilt kapaklarının kitap boyunca oluşu, sırtın düzlüğü, tezyinatın cilt kapaklarının içine, dışına, sertaba ve miklebe yapılması, ezme altın kullanılması ve semse ile köşebentlerin arasındaki kısım genellikle boş bırakılması sayılabilir. Kur'an-ı Kerim ciltlerinde ise hat sanatının güzel örneklerine de rastlamak mümkündür. Okuyucuya ellerindeki kitabın niteliğini ve ona karşı nasıl davranmaları gerektiğini hatırlatan çeşitli âyet ve hadisler yazılmıştır.

Kitabın etrafında gelişen ciltçilik, hat, kağıt âharcılığı, ebrûculuk, rihçilik, kağıtmakascılığı, kalemtıraşçılık, zerverakçılık, kalemkeşlik ve mürekkebcilik gibi sanatlar matbaanın kabulüyle birlikte gerilemeye başlamıştır. Kur'an-ı Kerim konusunda ise yazma geleneği bir müddet daha sürdürülmüştür. Osmanlı Devleti Kur'an-ı Kerim'in matbu olarak çoğaltılmasına hemen izin vermemiş, bu konuda tedbirli davranmaya gayret etmiştir. Günümüzde ise yazma eser üretme geleneğinin bitmesiyle bağlantılı olarak cilt sanatı daha ziyade eski yazma eserlerin restorasyonu merkezli devam ettirilmektedir. Eski ihtişamlı devirleri gibi olmasa da küçük bir çevrede yaşatılan Türk İslâm cilt sanatını aşk ve sabırla yarınlarla taşımak için gayret sarfedilen bulunmaktadır.■

Haziran '07